

P. Rami, regii eloquentiae et philosophiae professoris, Ciceronianus ad Carolum Lotharingum Cardinalem

<https://hdl.handle.net/1874/9492>

P. R A M I, R E-
GII ELOQVENTIÆ
ET PHILOSOPHIÆ
PROFESSORIS,
CICERONIANVS,
A D
Carolū Lotharingum Cardinalem.

PARISIIS,

Apud Andream wechelū, sub Pegaso, in
vico Bellouaco: *Anno Salutis*

1557.

Cum priuilegio Regis.

Priuilegij sententia .

Autum est authoritate Regia, ne quis alius præter Andream Wechelū, P. Rami Ciceronianum, ad Carolum Lotharingum Cardinalem, ante sex annos, in hoc Frācorū regno imprimat, néue alibi impressū vendat. Qui secūs faxit, libris & multa in sanctione æstimata pœnas pendito. Lutetiæ Parisiorum, Calen. Decemb. 1556.

L'alemant.

P. RAMI, R E-
GII ELOQVENTIÆ
ET PHILOSOPHIÆ
PROFESSORIS,
CICERONIANVS,

A D

Carolus Lotharingum Cardinalem.

EXplicato Bruto,
M E C O E N A S,
studia Cicero-
nis, eiusque cum
suis Atticis con-
tentiones, dierum aliquot de-
clamatione recolligere statue-
ram,

A ij ram,

ram, vt tanti oratoris imitatio
discipulis nostris facilior esset:
sed ingressus in cursum, me-
moriâ locos ex alijs alios sup-
peditante, totâ Ciceronis vitâ,
perpetua ferè ipsius oratione,
in hanc commentationem ne-
scio quo modo inclusi: vt cõ-
mētarios Ciceronis, tanquam
Cæsar's aspicerem: vel potiùs
(vt verum dicam) centones ex
varijs diuersorũ locorum ve-
luti panniculis contextos, &
quidẽ valdè insolentis artificij
genere. Sed tamẽ cùm tantus
princeps, tantisque Reip. ne-
gotijs tam vehementer occu-
patus, etiã bellæ declamatio-
nis huius auditor esse volueris,
vt mihi penè orator viderer,
quo-

quoniam auditorem tantū re-
tinerem: quid miraris, id me
absenti scribere ausum esse,
quod agere coram ausus sum?
Pompeius ex Asia victor re-
diens, Rhodi & Athenis publi-
cos artium liberalium profes-
sores audiuit, eaque res illi, ho-
nori sempiterno fuit: Tu lite-
rarum doctrinarumq; patro-
nus in Gallia singularis, Pom-
peius esse voluisti, dum Regios
professores auscultasti, dū ma-
thematici examinis iudex, at-
tentione summa Io. Penam de
mathematicis dogmatis & dif-
ferentem & respondentē pro-
basti, virtutisq; ergo, Regium
professorem nominasti: quo iu-
dicio dici nō potest, q̄ multorū

Studia ad mathematicas artes
incitaueris, dum tam clarè de-
monstras, Regia hæc præmia
bene meritis esse proposita. Iã
verò nostræ partes sunt, vt
quod publici Rhodiorum &
Atheniësiũ doctores, Pom-
peio retulerint, id Regij Pari-
siensis Academiae professores,
CAROLO LOTHARINGO
referamus, demũsque pro sua
quisque parte operam, vt facti
exempliq; tam præclari me-
moriam, meritam laudem con-
sequatur. Quare Ciceronianũ
opificium, rude quidem certè,
vt antè professus sum, & valdè
impolitum, sed tamen volũta-
tis nec ingratae, nec immemo-
ris monumentum ferēs: quan-
doqui-

doquidem quoduis operæ no-
stræ pretium tibi debitum est,
sed hoc imprimis auditione il-
la, tanquam licitatione sum-
ma tibi vindicatum. Vale.

Lutetiæ Parisiorum, è

Prælleo tuo, 8. Id.

Decemb.

1556.

P. RAMI, R E-
GII ELOQVENTIÆ
ET PHILOSOPHIÆ
PROFESSORIS,
CICERONIANVS.

Eministis , A V D I T O -
R E S, è Bruto vobis adhuc
exposito , vbi nata primū,
& alta sit eloquētia , & in
quas deinde sectas diuisa
sit: adeò vt ætate memo-
riãq; nostra, iã inde redie-
rit doctorū, & literarū stu-
diis deditorum hominū sermo, qui se Cicero-
nianos dici desiderāt : cæteros autē velut hos-
pites in lingua Latina & peregrinos aspernan-
tur : Qua de re ideo in hac Brutinarum præle-
ctionum subductione mihi dicendum: & quis
Ciceronianus appellandus sit, repetitis ad eam
rem è Ciceronis autoritate locis, definiēdum
esse proposui . Cùm igitur Athenis primū se
orator extulerit , primūque etiam monimen-
tis & literis , oratoris actio mandari cœpta sit:
non fuit initio studium eloquentiæ commune
Græciæ, sed proprium Athenarū: Verūm cūm

B

huius

huic laudi maximi honores extra Græciam haberentur, eloquentia paulatim Piræo euecta, Rhodum nauigauit, vnde Rhodiorum oratorum genus: deinde cæteras insulas, Asiãq; totam peragrans, ita peregrinata est, vt se externis oblineret moribus, omnẽmque illam salubritatem Atticæ dictionis, quasi sanitatem perderet, ac loqui penè dedisceret: Hinc Asiatici oratores non contẽnendi illi quidẽ celeritate & copia, sed parũ pressi, & nimis redũdantes: Rhodii saniores, & Atticorũ similiores. Romani tãdẽ cum Græcis imperarẽt, nõ minoris esse gloriæ putauerunt, Græcorum artes & doctrinas i genio Romano, quã vrbes & villas iperio subiectas habere: Hinc igitur eloquẽtiæ studia Cethegus, Cato, Galba, Æmylius, Gracchi, Carbo, Lepidus, Antonius, Crassus, Iulius, Cottã, Sulpitius, Hortensius, Tullius excitauẽre, & ad summum tãdem perduxẽre: sed dicendi generibus tam diuersis, & tam dissimili varietate ac differentia, quàm inter Atticos, & Asiaticos iã olim fuerant: Callidius, Caluus, Cornificius, Asinius, Brutus, Atticos se Romæ nominabãt, veluti germanos Græcorum Atticorum: contra, Ciceronem vt Asiaticum & superfluentem reprehẽdebant. Reuocatis itaque eiusdem disciplinæ studiis, consimilis hominum disertorũ, deque sermonis excellentia contendentiũ controuersia extitit, aliorum sese Ciceronianos esse profitẽtium, aliorum liberio rem quandã viam insistentium: Itaque de Ciceronis imitatione,
 infinita

infinita ferè volumina ab Italis, Gallis, Germanis conscripta quotidie legimus: sed quibus Ciceronis latinitas ferè vna, id est de multis Ciceronis & variis virtutibus, minima: neque ea ex caussis, sed è factis & exéplis proponitur. Quæ controuersia, si commodè, si perspicuè, si verè vllò iudicio disceptari & definiri potest, è Cicerone ipso disceptari & definiri: totaque ista Ciceronis imitatio, Ciceronis imprimis iudicio conformari constituique potest: quid Ciceronianum sit, & quid non Ciceronianum: quid hîc sequendum nobis, quid etiam cauendum & fugiendum sit: Sic enim Tullio Brutus, tanquam discipulus studio imitandi Ciceronis incensus proponitur: & quidem nauus & industrius discipulus, qui nō vestigia tātum doctoris aspicere, sed cursum & progressum totum velit. Ad Hortensium (ait Tullius expositis Romanis oratoribus, qui antè floruisent) redeamus: de me alii dicent, si qui volēt. Minimè verò, inquit Brutus: Nam etsi me faciliè omni tuo sermone tenuisti: tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te. Nec verò iam de virtutibus dicendi tuis (quæ cùm omnibus, tū certè mihi notissimæ sunt) quàm quòd gradus tuos, & quasi processus dicendi studeo cognoscere. Geretur, inquit Tullius, tibi mos, Brute, quàm me non ingenii prædicatorè esse vis, sed laboris mei. Hîc igitur imitationis quæstio sic informata est, vt intelligamus à Bruto caussas

eloquentiæ Ciceronianæ potiùs,quàm facta in-
 quiri:& à Tullio explicationem earum verecū-
 dè quidem certè, sed tamen benignè & libera-
 liter promitti. Hoc igitur mihi Brutinum Tul-
 lianumque fundamētum de principio statuo,
 ad imitationem Ciceronianæ non latinitatis
 tantum, sed virtutis & laudis omnis: nec è solis
 effectis, sed ex veris & certis caussis, vt hinc in-
 telligatur, quis Ciceronianus appellari iure pos-
 sit: Etenim si quis nobilis adolescens, militaris
 gloriæ desiderio inflammatus, Cæsarem, aut
 Alexandrum, aut Cyrum ducem ad imitandū
 sibi proposuerit: non eius tantum bella legat
 & prælia, sed multò magis bellandi, prælian-
 dique magistros, artes, exercitationes, quibus il-
 li singulares Imperatores effecti, res tam felici-
 ter, tamque prosperè gesserint, peruidendas &
 penitus explorandas existimet: virtutisque radi-
 ces potiùs, quàm fructus consideret: sic in Ci-
 cerone imitando, non latinitatem solam, sed
 ornatum, prudentiam, cognitionem rerum, vi-
 tæ imprimis morumq; virtutem: neque solum
 Ciceronis epistolas, orationes, scholas & dispu-
 tationes, sed multò magis pædagogos, proces-
 sus artium, labores ediscendi, & vigiliæ medi-
 tationum, quibus orator tantus instructus est,
 Ciceronis imitator intueri, & eloquentiæ Cice-
 ronianæ principia potiùs, quàm extrema con-
 templari debeat. Quare agite, A V D. M. Tulliū
 Ciceronem non næuo aliquo aut crepundijs,
 sed

sed toto corpore, vel potiùs animo vitæque tota cõplectamur: gradus ætatis, magistrorũ prudentiam, disciplinarum genera, commentationum labores, continentia, fortitudinis, sapientia, iustitia, omnesque vitæ vniuersæ, tanquam fabulæ actus subducamus, vt appareat quomodo efficiatur vir ille bonus bene dicendi peritus, id est Orator, siue in foro, ciuiliũ causarum actor, quales sunt Aduocati nostrates: siue religionis interpretes, & populi doctor, quales in Christiana ecclesia & concione sacerdotes hodie sunt & Theologi: & vir bonus & dicendi peritus sic intelligatur: Huc enim modò generaliter & cõmuniter inquirimus, non vnus artis hominem, vt Grammaticum aut Geometrã, sed virum bonum bene dicendi peritum, quacunque de re & vbicunque dicat: ad eumque effingendum, Ciceronis exemplum omnibus partibus considerandum sumimus. Scripsit Cornelius Nepos de vita Ciceronis amici & familiaris sui: scripsit libertus Tyro libros quatuor: scripsit postea Plutarchus: sed Cicero de seipso longè plurima, cùm in Bruto, vt cognouimus: tum maximè omnium in epistolis ad Atticũ, quæ Ciceronianæ vitæ ἡμερολόγιον & ἐφημερίδα à Prætura ferè continent: vnde licet locos singulos tanquam locupletissimos & certissimos huius historiæ testes afferamus. Natus est igitur M. Tullius L. Cephone & Q. Serrano Coss. anno vrbis sexcentesimo quadragesimo

oçtauo: interfectus est Antonij proſcriptione,
 Oçtauius & Padius Coſs. anno vr̄bis ſeptingē-
 teſimo vñdecimo: vñde conſtat eum quatuor
 & ſexaginta annos vixiſſe: His, inquam, Coſs.
 natus eſt M. Tullius Arpini, patre M. Tullio,
 matre Olbia, nullo puerperij dolore: mōxq; e-
 ius nutrici ſpectrum quoddam dixiſſe ferunt,
 eam magnum Reipub. commodum alere: de
 quibus duobus nil in Cicerone comperio: de
 patre & patria, Marcus ipſe & Atticus ita ſecū
 do Legum colloquūtur: Att. Sed viſne, quoniā
 & ſatis iam deambulatum eſt, & tibi aliud dicē
 di initium ſumendum eſt, locum mutemus, &
 in inſula, quæ eſt in Fibreno (nam opinor illi
 alteri flumini nomen eſſe) ſermoni reliquo de-
 mus operam ſedentes? M. Sanè quidem: nam
 illo loco libentiſſimè ſoleo vti, ſiue quid mecū
 ipſe cogito, ſiue aliquid ſcribo aut lego'. Att.
 Equidem qui nunc primū huc venerim, ſa-
 tiari nequeo, magnificāſque villas, & pauimen-
 ta marmorea, & laqueata tecta cōtēno: Ductus
 verò aquarum, quos iſti tubos & curipos vo-
 cant, quis non, cū hęc videat, irriſerit? Itaque
 vt tu paulò antè de lege & iure differens, ad na-
 turā referebas omnia, ſic in his ipſis rebus, quæ
 ad quietem animi delectationēque quæ-
 runtur, natura dominatur. Quare antea mira-
 bar (nihil enim in his locis, niſi ſaxa & montes
 cogitabam: idq; vt facerem, & orationibus in-
 ducebar tuis, & verſib⁹) ſed mirabar, vt dixi, te

tam

tam valdè hoc loco delectari: Nunc contrà miror, te, cùm Roma absis, vsquam potiùs esse. M. Ego verò cùm licet plures dies abesse, præsertim hoc tempore anni, & amœnitatem, & salubritatem hanc sequor: rarò autem licet: Sed nimirum me alia quoque caussa delectat, quæ te non attingit ita. Att. Quæ tandem ista caussa est? M. Quia, si verum dicimus, hæc est mea & huius fratris mei germana patria: hîc enim orti stirpe antiquissima sumus: hîc sacra, hîc gen^o, hîc maiorum multa vestigia: Quid plura? hanc vides villam, vt nunc quidem est, lautius ædificatam patris nostri studio: qui cùm esset infirma valetudine, hîc ferè atatem egit in literis: Sed hoc ipso in loco, cùm auus viueret, & antiquo more parua esset villa, vt illa Curiana in Sabinis, me scito esse natum. Quare inest nescio quid, & latet in animo ac sensu meo, quò me plùs hic locus fortasse delectet: siquidem etiam ille sapientissimus vir, Ithacam vt videret, immortalitatem scribitur repudiasse. Att. Ego verò tibi istam caussam iustam puto, cur huc libètiùs venias, atque hunc locum diligas: Quin ipse, verè dicam, sum ipsi villæ amicioior factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus & procreatus es: mouemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus aut admiramur, adsunt vestigia: Me quidem ipsæ illæ nostræ Athenæ non tam operibus magnificis, exquisitisque antiquorum artibus delectant,

quàm recordatione summorum virorum, vbi quisque habitare, vbi sedere, vbi disputare sit solitus: studioseque eorum etiam sepulcra contēplor: Quare istum, vbi tu es natus, plùs amabo posthac locum. M. Gaudeo igitur me incunabula penè mea tibi ostendisse. Att. Et quidem me cognosse admodum gaudeo. Sed illud tamen quale est, quod paulò antè dixisti: hunc locum, idem ego te accipio dicere Arpinum, germanâ patriâ esse vestram: Nūquid vos duas habetis patrias, an est illa vna patria communis? Nisi fortè sapienti illi Catoni fuit patria nō Roma, sed Tusculum. M. Ego mehercule & illi & omnibus municipibus duas esse cēseo patrias, vnâ naturæ, alteram ciuitatis: vt ille Cato, cū esset Tusculi natus, in populi Romani ciuitatē susceptus est: Itaq; cū ortu Tusculanus esset, ciuitate Romanus, habuit alteram loci patriâ, alteram iuris: Vt vestri Attici, priusquam Theseus eos demigrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omnes se conferre iussit, & Sunij erāt ijdem & Attici: sic nos & eam patriam dicimus, vbi nati, & illam, qua excepti sumus: sed necesse est charitate eam præstare, qua Reipub. nomen vniuersæ ciuitatis est: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. Dulcis autem non multò secùs est ea, quæ genuit, quâ illa, quæ excepit: Itaque ego esse hanc meâ patriam prorsus nunquam negabo, dum illa sit maior,

maior, & hæc in ea contineatur. Att. Rectè igitur Magnus ille noster me audiète posuit in iudicio, cum pro Ambio tecum simul diceret, Remp. nostrâ iustissimas huic municipio gratias agere posse, quòd ex eo duo sui cõseruatores extitissent: vt iam videar adduci, hanc quoque, quæ te procreauit, esse patriam tuam. Hæc de Ciceronis patre & patria tum naturæ, tum ciuitatis è Cicerone pleniùs appellauit, quòd in his magna Tullianæ eloquentiæ adiumenta cõstitutam: in patre primùm: Etenim quem citiùs potiùsue Tullio filio erudiendo pædagogum fuisse dicam, quàm Tullium pereruditum patrem? Pater ætatem ferè egit in literis: At hominum generi naturâ propè datum est, non solù vt liberi, parentum laudes adament studiosèq; persequantur, sed multò studiosiùs à parentibus ad eas excitentur: hinc illud eximij poetæ:

Disce puer, virtutem ex me verùmque laborem.

Hinc etiã illud postea Ciceronis ad filium: Licet enī Marce fili, apud te gloriari, ad quæ hæreditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Ergo filius, patris exemplo, imò etiam adhortatione, consilio, institutione literas amauit: literatìque sermonis elementa, quæ nondù arte poterat, consuetudine domestica didicit. Quanti verò inter sit, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à puero, què admodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur, clarorum oratorum exempla demonstrant,

monstrant. Cornelia Gracchorum mater, eleganter loquebatur: Apparuit igitur filios, non tam in gremio, quàm in sermone matris educatos esse. C. Lælius, dulcis orator & elegans habitus est: ergo Læliam filiã, & Læliæ filias Mutias ambas, & neptes Licinias patria illa, auitaque elegantia tinctas fuisse audiuius: Sic ab Hortensia Hortensij oratoris filia, oratio apud Triumuiros habita, non tantum ad sexus honorem, sed ad ingenij laudem memoratur: Sic Curio filius, cuius cum pater illustris & nobilis orator, puro sermone assuefactam domum habuisset, quanuis pupillus esset relictus, patrio tamen instituto splendidioribus verbis usus est: Sic Curio nepos, quanuis à magistris parum institutus, tamen quod verisimile dixisset, ita facile soluteque verbis voluebat, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius: Sic apud Crassos, Scipiones, Mutios, multosque alios ante Iulium Cæsarem oratores Romanos, bene loquendi laus integra & incorrupta, non ratione & scientia, sed tantum bona consuetudine viguit. Quorsum igitur hæc ad imitationem Ciceronis? nepe ut emulo Ciceronis & imitatori, familiarem hunc & quasi nutricium puræ & incorruptæ orationis, in qua oratorem volumus efficere, usum proponamus: In Græca lingua Græcè, Latina Latinè, Italica Italicè, Francica Francicè, Germanica Germanicè: Sic enim Cicero Atticos Romanis imitandos proponit: sic nos Ciceronem

ceronem omnibus populis & linguis proponimus. Puer igitur, Ciceronis æmulus, vnà cum lacte nutricis, puræ vitæ, purique sermonis naturali veróque succo nutriatur: Nulla pars humanæ vitæ, laboris & disciplinæ vel audior, vel capacior est, quàm mollis hæc ætas & tenera: imò per se laboriosa & quietis impatiens: Hinc de bonis & malis rebus prima opinio: hinc vocabulorum conceptio & recordatio: hinc boni animi, hinc bonæ dictionis prima est aratio, prima fatio. Demosthenis & Platonis, eorúmque hominum, quorum ingenia imitentur, statuas in villis M. Tullius habuit: Ego verò & fictas, & pictas, & omni genere significationis expressas bonorum ciuium, præstantiùmque oratorum vitas imitatori nostro proponi: & tanquam veterum heroum fabulas, sic oratorum laudes & virtutes per ludum quotidie decantari maximè cupiam: Nam quæ puer viderit, audiuerit, omninóque senserit, ea non modò mente atque animo percipiet, sed in memoria, penitùs defixa in perpetuum retinebit.

— *Adeò à teneris assuescere multum est!*

Quare primis incunabulis, vt corporis, sic animi status habitúsque, parentis industria curaque instituat. Itaque paterna domus, imitandi Ciceronis schola prima nobis erit: schola quidem voti potiùs & optati cuiusdam, quàm studij: schola tamen oratori futuro & Cicero-

nis

nis æmulo imprimis necessaria. Esto igitur: Ciceronianus noster domestica consuetudine, prima hæc eloquentiæ futuræ rudimenta & incubula habuerit: quid deinde? Quid Cicero? à quibus Grammaticis eruditus est? Grammaticis Græcis in disciplinam primò est traditus, quod ex eius epistola ad M. Licinium Suetonius refert. Equidem memoria teneo, pueris nobis primùm Latinè docere cœpisse L. Plotium quædam: ad quem cùm fieret concursus, quòd studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere: continebar enim doctissimorù hominum autoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali meliùs ingenia posse. Hæc ille de Grammaticæ institutionis magistris. Excellebat L. Plotius Græmaticus Latinus, exercendæ iuuentutis famâ: Græci tamen, vt excellentiores & commodiores Grammaticæ doctores, Ciceroni quæsiti sunt: apud quos diligenter & assiduè discèdo, tantùm æqualibus suis breui tempore præstitit, vt industriæ famâ ac rumore, condiscipulorum patres è domibus suis excitaret, & ad se visendum in scholam pelliceret: Atque, etiam virtutis huius ergò per Urbis vicus medius à cõdiscipulis deducebatur: Tum primùm videtur à ciceris forma, quam in postrema nasi parte, vt Plutarchus ait, vel inferiore gena, vt signa quædã antiqua demõstrant, Cicero per iocù cognominatus: quãuis & antea cõperio alios Cicerones

nes cognominatos. Enimuerò *AVD.* laudis au-
dissimus, si quisquam hominum vsquam, & a-
mantissimus gloriæ Tullius fuit: Quantum igi-
tur puero ad studiũ virtutis hoc inuitamētum,
quantũque stimulum ex hac nascentis virtu-
tis prædicatione, & tanquam Regio inter æ-
quales principatu arbitramur fuisse? Atque hæc
de Grammatico Ciceronis studio. Quid? singu-
la & quomodo comparanda, & ad imitatio-
nem referenda sunt? Comparatio certè imita-
tionis huius relatióque diligenter est animad-
uertenda: res enim magna & à Ciceronianorũ,
quod perspicere potuerim, nemine neque con-
siderata, neque ad imitandi genus relata. Agi-
tedũm, Grammatica ista Ciceronis studia con-
tẽplemur. Græcis literis prius eruditus est Tul-
lius, deinde Latinis. Quid istuc est? Græcẽ, in-
quam, literẽ Tullio externe fuerunt, familia-
res autem & domesticæ, Latinæ: Francis Græ-
cẽ pariter ac Latinæ peregrinæ sunt, Fran-
cicæ verò populares & vernaculæ: Græcis igi-
tur & Latinis literis Ciceronianus noster prius
erudiat: Quid ita? quia Græci sermonis in-
telligentia, Christianis in ecclesia Latina vi-
uentibus, religionis & disciplinarum, quæ
Græcè primò scriptæ sunt, gratiâ valdè utilis
est, vt earum cognitio purior è primis fonti-
bus hauriatur: Latini autem vsus, est etiam ne-
cessarius, quia doctrinarum documenta: quia
legum nõ solũ humanarum, sed etiam diui-
narum

narum instituta Latinè in scholis docentur & ediscuntur: quia denique Europæ Christianæ sola communis est hæc lingua: cuius communionem, tanquam publico aliquo & sacrosancto fœdere, tot nationes & gentes, licet linguis singulæ dispares, attamen vniuersæ continentur & coniunguntur: Sic religionis gratiâ Hebræi sermonis cognitio, Theologo futuro necessaria erit: Verumenimverò (liberè enim singula reddamus) vt Ciceroni Græcus sermo, Latini, ita Fræco oratori, Ciceronis imitatori, Hebræus, Græcus, & Latinus, popularis, id est, Francici sermonis gratiâ quæritur: Francica enim lingua, ciuium suorum causas in foro tractabit: Francica lingua, religionem, & sanctos mores populo suadebit: Francica lingua, quacunq; in re & vbicunq; versabitur, apud ciues & populares suos orabit: Quare vt Græcæ & Latinæ, sic Francicæ, id est patriæ & vernaculæ linguæ ludus aperiendus est, magistërque audiendus: ratio tamen vsûsque coniungatur, vt singula coniunctaque verba Græca & Latina, singulis & coniunctis, paribus & vernaculis à doctore reddantur: cùmque Græcæ & Latinæ linguæ puritate, puritas nostræ perdiscatur. Nouum per Deum immortalem, & ridiculum commentum, exclamabit sapiens aliquis, in Francia Francicæ linguæ magistros esse! At vir sapiens. & considerate, Ciceronis exemplû, quod imitari vis, sapienter & attentè considera:

ra: Cicero Græci sermonis Græcos, Latini Latinos magistros habuit: cur igitur Francus (si modo Ciceronis exemplum persequi velit) Francici sermonis doctorem non habebit? aut quomodo tandem aliter imitationis nostræ similitudo constabit? Versa enim, si libuerit, collationis & *πρότασιν* & *ἀπόδοσιν*, huc tãdem necessariò recides. Neque verò Ciceronis proprium id institutum fuit, sed commune Romanorũ: Hanc eandem institutionis rationem consequens ætas, vt è Quintiliano constat, secuta est: A sermone, inquit, Græco puerũ incipere malo, quia Latinus, qui pluribus in vsu est, vel nobis nolentibus se perhibet simul: quia disciplinis quoq; Græcis prius instituendus est, ynde & nostræ fluxerunt: Non tamen hoc adeò supersticiosè velim fieri, vt diu tantum loquatur Græcè, aut discat, sicut plerisque moris est. Hinc enim accidunt & oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti, & sermonis: cui cùm Græcæ figuræ assidua consuetudine hæserint, in diuersa quoque loquendi ratione pertinacissimè durant: Non longè itaque Latina subsequi debent, & citò pariter ire: Ita fiet, vt cùm æquali cura linguam vtranque tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quamobrem Quintilianus vernaculi sermonis Grammaticam, cum externæ orationis Grammatica coniungit, & adiuncta contrariæ institutionis vitia describit: Ciceronianus itaque noster ita coniunctis variorum

sermo-

sermonum studijs, Grammaticam exercebit, ad eamque exercitationem authores imitabitur præstantissimos cuiusq; sermonis, Græcos Græci, sed Atticos imprimis, maximèque Demosthenem: hanc enim imitationem Cicero maximè probavit: Latinos Latini: nec eos solùm, vnde Cicero proficere potuit, sed imprimis Ciceronem ipsum, tantùm Latinis omnibus hac virtute excellentem, quantùm Demosthenes vnus Atticis suis excelluit: Fracos Francici, quicumque adhuc hoc studium secuti, ditare patriam, & illustrare bene loquendi laude studuerunt: Imitabitur denique, vt Liuius ait, Demosthenem atque Ciceronem: tum, ita vt quisque sit Demostheni & Ciceroni simillimus. Verumenimuerò cùm hæc ita syllabatim dixerò, veniet aliquis, qui nos delirare dicet, qui in nostris hominibus segetem tantæ laudis materiàmq; veluti certam statuamus: Etenim quam in terris gentem linguæ suæ non solùm negligentiore, sed etiam fastidiosiore esse arbitramur? Artem Grammaticam nullâ adhuc audire voluit: infinitam quandam loquendi licentiam, scribendi verò etiam prorsus alienam vsurpauit: vt qui Francos loquentes audierit, & eorum scripturam legerit, miretur manu tam aliud significari, quàm fuerit linguâ prolatum: hanc inæqualitatem regulâ Grammaticæ artis æquare Franci quidam studuerunt, verùm artis legem, tanquam aliquam patriæ seruitutem, reliqui

liqui Frãci auersantur. Esto, inquam: Grammaticam linguæ suæ Franci non admodum curauerint: neque certè Romanorũ oratorum quifquam sermonis sui, ante Cæsarem, artem habuit: Latinitatis laus, quæcunque fuit in illis, non fuit rationis aut scientiæ, vt antea iam dixi, sed quasi bonæ consuetudinis. Quapropter regulam loquendi Francia nullam adhuc habuerit: vsum rectum in poëtis & in oratoribus habuit. Poëtas tardiùs Francia peperit: fateor, sed partus tarditatem cum singulari quadam & nobili prole vberimè tandem compensauit: Francos verò oratores, simulatque singulis in prouincijs tanti Regni tot prætorialiaque iudiciorum amplissimorum, tótque, vt loquimur, parlamenta constiterunt, imò singulis in paræcijs & curijs suggesta concionantibus curionibus & Theologis erecta sunt, quis dubitet innumerabiles protinus extitisse? Hæc enim prima eloquentiæ caussa, hæc eadem Athenis & in alijs Græcię ciuitatibus ad iudices & populum bene dicendi caussa fuit. Attamè, dicet aliquis, Franci oratoris scriptum, quod quidem Ciceroniano tuo proponendum sit, verbum nullum adhuc extat. Imò verò extant quamplurima: nam & prosæ orationis elegantiam & venustatem, cōuersiones multę in nostrum sermonem ex Hispanis, Italis, Græcis, Latinis, non mediocrem extulerunt: nec minùs accuratam locutionis proprietatem expresse-

C

runt

runt quorūdam Francorum commentationes & meditationes propriæ, vt formandi sermonis imitatio deesse nullo modo possit: Quare vt institutum persequamur, quò quisq; meliùs in quaque lingua præstantiùsue loquitur, tantò diligentius Ciceroniano imitandus est: Atque vt apes è varijs variarum arborum floribus mellificant: sic è poëtarum, historicorum, oratorum omninòque bene loquentiũ hominum dictis & scriptis, sermonis copiam & elegantiam comparabit. Veruntamen à Ciceronianis nostris longissimè aberro, qui Ciceronem & totum & solum pueris imitandum esse, neque præterea quicquam ex alijs assumendum censent: Hæc enim est Ciceronianorum persuasio & religio: Quibus quemadmodum respondeam, perlectis de Ciceronis imitatione libris, quos quidem inuenire potui: cõparatis etiam Ciceronis hac de re sententijs & iudicijs, minùs difficilis (opinor) deliberatio fuerit. Equidem suum cuiq; arbitrium liberum esse cupio: nec mihi vnquam sentiendi licentiam vllam assumpsi, quam non libenter eandem cæteris concedam: In ea certè hæresi minimè connumerari velim, vt Ciceronianum in sermone statuam & totum & solum, quod in Ciceronis libris hodie legimus: In ijs enim nõnulla sunt, quæ nequaquam pro Ciceronianis habeam: & permulta desunt, quæ Ciceroniana vel maximè existimem. Quid, inquires, aut qualenam
istuc

istuc est, quod Ciceronianum appellas? Equidem quod rectæ & emendatæ loquendi consuetudini congruum & cōsentaneum vsquam fuerit, id Ciceronianum vel maximè reputo: hanc enim regulam Cicero sibi proposuit: Quinetiam si quādo à recta consuetudine discreparet artis præceptio, Vsum loquendi (aiebat ipse Tullius) populo cōcessi, scientiam mihi referuavi. Rectus autē vsus, certæ ætatis est: Quauis enim Latina lingua in libris tantum sit, populus Latinus sit nullus: attamen & infantiam, & senectutem suam quondam habuit: neutrá volo, ætatem intermediã peto: Vt si quis Falerno vino delectetur, non ita nouum tamè probabit, vt è musto aut lacu feruidum hauriat: nec ita vetus, vt velut Oppimianum aut Anitianũ requirat (nec enim nimia vetustas aut nouitas habet eam suauitatem, quam velit) sed quandam moderationem, opinor, sequetur: sic in Latina lingua censeo, neque obsoletam illam Catonis aut Plauti vetustatem repetendam: quanquam illi paucis locis sunt veteres: neque Liuii, Senecæ, Plinii, Celsi, Quintiliani, Taciti recentiore locutionis formam arripiendam: tametsi neq; hi omni modo sunt noui: sed Terentij, Varronis, Sallustii, Cæsaris, maximeque Ciceronis speciem persequendam, in qua omnes Latinæ linguæ virtutes, perfectionem suam & maturitatem habuisse videantur. Ergo quod illius ætatis puræ & incorrup-

tæ consuetudini conueniat, id Ciceronianum nobis esto: deniq; vt de Attico genere Cicero ipse aliquando sentit, sic de Ciceroniano sentiamus: Ciceronianè loqui hîc idem esse, quod benè. Per partes totam rem disceptemus: de singulis verbis primùm consideremus. Verba in Cicerone propria, lecta, splèdida sunt, idcòque Ciceroniano imprimis imitanda: vix contrarium quicquam reperies: nisi fortè verbum aliquod à Cicerone ipso rephensum: vt Inhibere, cùm sit retrorsum agere, Cicero tamen dixit Oratorio primo, tanquam remos sustinere: Vt enim, ait, incitato nauigio cùm remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motû & cursum suum intermisso impetu cursûq; remorum. Nec in eo libro errorem animaduertit: aliquot annis postea cùm in Academicis idem verbum sic vsurpasset, à nautis fortè admonitus, verbum ex Academico libro tollendum Attico mādauit: Inhibere, ait, illud tuum, quod valdè mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quanuis id quidem sciebam: sed arbitrabar sustinere remos, cùm inhibere essent remiges iussi: id non esse eiusmodi didici heri, cùm ad villā nostram nauis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant: id ab ἐπιπλοῖς remotissimum est. Quare facies vt ita sit in libro, quemadmodum fuit. Hoc verbum, & si quod eiusmodi acutiùs intuentibus occurrerit, quanuis ita legatur

tur in Ciceronis libris, in eam tamen significacionem, Ciceronianũ non erit. Senecæ reprehendenda in Cicerone visa sunt, suauiloquens & breuiloquentia: quàm rectè, Gellius considerauit: Sed ea fortasse non multa in Ciceronis libris non Ciceroniana fuerint; multa certè, quæ Ciceroniana sint, ex aliorum libris repetentur. Innumerabilia sunt artium vocabula propria, quibus Cicero vsurus fuerat, si res & occasio fuisset: Ea cùm reperiam in Plauto, Catone, Varrone, Columella, caterisque probatis authoribus & scriptoribus, an non Ciceroniana ducam? Neque enim illos veteres, vel hos recentes, omnino & vsquequaque veteres aut recentes facio, vt dixi: sunt enim illi patres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes propè præclarè locuti: sunt autem hi nepotes eandem laudem secuti. Innumerabiles & ante Ciceronem, & ætate Ciceronis, & post Ciceronem bonis & splendidis verbis vsi sunt: Quid vocabula Terentii, quid Cæsaris, qui Ciceronem ipsum docuit verborum delectum, originem esse eloquentiæ, an mihi Ciceroniana non erunt? imò verò Cicerone suatore & authore, si quid opus erit, verba quædam Ciceronis ætate obsoleta, vel omnino inaudita, vel genere aliquo modificata, pro Ciceronianis assumam: Quæ quemadmodum Cicero non concedat solum, sed etiam laudet, audiamus. Tria sunt igitur, ait, in verbo simplici, quæ orator adferat

ad illustrandam atq; exornandam orationem: aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum. Inusitata, sunt prisca ferè & vetusta, & ab vsu quotidiani sermonis iandiu intermissa: quæ sunt poëtarū licentiæ liberiora, quàm nostræ: sed tamen non rarò habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum, dignitatem: neque enim illud fugerim dicere, vt Cælius, *Qua tempestate Pænus in Italiam venit: nec prolem, aut sobolem, aut effari, aut nuncu pari: aut, vt tu soles Catule, non rebar, aut opinabar: & alia multa, quibus loco positis, grandior & antiquior oratio sæpe videri solet.* Nouantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis, vt hæc,

*Tū pauor sapientiã mihi omnẽ ex animo expectorat.
Num non vis huius me versutiloquas malitias?*

Videtis enim & versutiloquas, & expectorat, ex coniunctione facta esse verba, nõ nata: Vel sæpe sine coniunctione verba nouantur, vt ille sensus disertus indigenitalis: vt,

— *Baccarum more incuruescere.*

Quid de translationis, id est, vt hîc Cicero sentit, tropi generib⁹ loquar, quibus verba modificare, laudabile semper fuit? Quare Cicerone authore & doctore, Ciceroniana nobis erunt quedam & obsoleta, & nouata, & modificata. Et quidem quam religionem Ciceroniani nobis obijciunt, Ciceroni philosophiam Græcorum

rum

rum Latinis literis illustranti, Romani illi Ciceronis reprehensores obiecerunt: hinc illud ad Atticum: De lingua Latina securi es animi, qui ista conscribis. Hinc Ciceronis proœmia aduersus hos reprehensores: Dabitur, inquit primo Academico, profectò ut in rebus inusitatis (quod Græci ipsi faciunt, à quibus hæc iandiu tractantur) utamur verbis interdum non auditis. Nos verò, inquit Atticus: quinetiam Græcis licebit utare, cum voles, si te Latina forte deficient. Bene sanè facis: sed enitar, ut Latine loquar: nisi in huiusmodi verbis, ut Philosophiam aut Rhetoricam aut Physicam aut Dialecticam appellem: quibus, ut alijs multis, iam utimur pro Latinis. Qualitates igitur appellauimus, quas *ποιόματα* Græci uocant: quod ipsum apud Græcos non est vulgi verbum, sed philosophorum: atque id in multis. Dialecticorum verò verba nulla sunt publica, suis utuntur: Et id quidem commune omnium ferè est artium: Aut enim noua sunt rerum nouarum facienda nomina, aut ex alijs transferenda: Quod si Græci faciunt, qui in iis rebus tot iam secula versantur, quantò id magis nobis concedendum est, qui hæc nunc primùm tractare conamur? Tu verò, inquam, Varro, bene etiam meriturus mihi videris de tuis ciuibus, si eos non modò copia rerum auxeris, ut effecisti, sed verborum. Audebimus ergo, inquit, nouis rebus uti te authore, si necesse est.

verbis populo Romano inauditis Cicerone au-
 thore & laudatore nobis licet uti : ob eamque
 ipsam causam, Cicero princeps copiam atque
 inuentor, bene de nomine ac dignitate popu-
 li Romani meritis à Cæsare primo de Analoga
 dicitur: ut hinc, à Cicerone Varro de suis ci-
 uibus bene meriturus, si eos non modò copia
 rerum auxerit, sed verborum. Eadem nouan-
 dorum verborum libertas rursus à Cicerone
 celebratur tertio de Finibus, cum Epicureorù
 disputationem dilucidam, minimèque impli-
 catam & tortuosam esse dixisset. Stoicorum, ait,
 non ignoras quàm sit subtile & spinosum po-
 tiùs differendi genus: idque cum Græcis, tum
 magis nobis, quibus etiam verba parieda sunt,
 imponendaque noua nouis rebus nomina.
 Quod quidem nemo mediocriter doctus mi-
 rabitur, cogitans, in omni arte, cuius usus vul-
 garis communisque non sit, multam nouita-
 tem nominum esse, cum construantur earum
 rerum vocabula, quæ in quaque arte versen-
 tur: Itaque & Dialectici, & Physici verbis utun-
 tur his, quæ ipsi scientiæ nota sunt: Geometræ
 verò, Musici, Grammatici, etiã more quodam
 loquuntur suo: Item ipsæ Rhetorum artes, quæ
 sunt totæ forenses atque populares, verbis ta-
 men in dicendo quasi priuatis utuntur, ac
 suis: Atque ut omittam has artes elegantes &
 ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artifi-
 cia possent, nisi vocabulis uterentur nobis in-
 cogni-

cognitis, vsitatis sibi: Quinctiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis. Quò magis hoc, philosopho faciendum est: Ars est enim philosophia, vitæ: de qua differens, arripere verba de foro non potest. Quanquam ex omnibus philosophis Stoici plurima nominauerunt: Zeno quoque eorum princeps, non tam rerum inuentor fuit, quàm nouorum verborum. Quòd si in ea lingua, quam pleriq; vberiorem putant, concessum à Græcia est, vt doctissimi homines de rebus nõ peruulgatis, inusitatis verbis vterentur: quanto id vel magis nobis est concedendum, qui ea nunc primùm audemus attingere? Et si (quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela, non Græcorum modò, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt) nos non modò non vinci à Græcis verborum copia, sed esse etiam in ea superiores: elaborandum est, vt hoc non in nostris solùm artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur. Quanquam ea verba (quibus ex instituto veterum vtimur pro Latinis, vt ipsa Philosophia, vt Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica) quanquam Latinè ea dici poterant, tamen quoniam vsu percepta sunt, nostra ducamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus. Ergo hæc Cicero: qui si viueret, à suis nempe Ciceronianis eodem modo reprehendere-

henderetur, quo à suis reprehensoribus illis est reprehensus: eius enim ætas eandem persuasione, idémque iudicium secuta est: quæ ne sibi misisue tantùm cecinisse videatur, Quintilianum de eadem re præcipientem attendamus: Fingere, ait, Græcis magis concessum est, qui sonis etiam quibusdam & affectibus non dubitauerunt nomina aptare: non alia libertate, quàm qua illi primi homines rebus appellationes dederunt: Nostri autem in iungendo aut deriuando paulùm aliquid ausi, vix in hoc fatis recipiuntur: Nam memini iuuenis admodum, inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an (Gradus eliminat) apud Acciũ in Tragœdia dici oportuisset: At veteres ne, expectorat, quidem timuerunt. Et sanè eiusdem notæ est, exanimat. At in tractu ac declinatione talia sunt, qualia apud Ciceronẽ, beatitas & beatitudo: quæ dura quidem sentit esse, veruntamen vsu putat posse molliri. Nec à verbis modò, sed à nominibus quoq; deriuata sunt quædam, vt à Cicerone, sullaturit, & ab Asinio, fimbriaturit, & figulaturit: Multa ex Græco formata noua, ac plurima è Sergio Flauio: quorum dura quædam admodum videntur, vt ens & essentia: quæ cur tantoperè aspernemur, nihil video: nisi quòd iniqui iudices aduersus nos sumus, idèoque paupertate sermonis laboramus. Quædam tamen perdurant: nam & quæ vetera nũc sunt

sunt, fuerunt olim noua, & quædam in vsu perquam recentia, vt Messala primus, reatum; munerarium Augustus primus dixerunt: Piraticam quoque, vt Musicam & Fabricam, dici adhuc dubitabant mei præceptores: fauorem & vrbatum Cicero noua credit: Nam & in epistola ad Brutum: Eum (inquit) amorem, & eum, vt hoc verbo vtar, fauorem in consilium aduocabo. Et ad Appium Pulchrum: Te hominem non solum sapientem, verumetiam (vt nunc loquuntur) vrbatum. Idem putat à Terentio primùm dictum esse, obsequium: Cæcilius ad Sisennam, albenti cælo: Cervicem videtur Hortensius primus dixisse: nam veteres pluraliter appellabant. Audendum itaque: Neque enim accedo Celso, qui ab oratore verba fingi vetat: Nam cum sint eorum alia, vt dicit Cicero, natiua, id est, quæ significata sunt primo sensu: alia reperta, quæ ex his facta sunt: vt iam nobis ponere alia, quàm quæ illi rudēs homines primique fecerunt, fas non sit: at deriuare, flectere, coniungere, quod natis postea concessum est, quando desijt licere? Et si quid periculosius fecisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendū est, Vt ita dicam, Si licet dicere, Quodammodo permittite mihi sic. Quare Ciceronis imitator verba quædam, nūquam à Cicerone vsurpata, pro Ciceronianis vsurpabit: Sed tamen nihil temerè, nihil sine iudicio. Religio Christiana, Reipub. forma, res mul-

tas

tas Romanis veteribus inauditas nobis attulit, quarum nobis uti Ciceronianus noster minimè formidabit. Papa, Cardinalis, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas Monachus, Presbyter, Diaconus, & eiusmodi infinita religionis nostræ verba sunt: Conestabulus, Admirallus, Dux, Comes, Marchio, Barro, Cancellarius, Parlamentum, Præses, Consiliarius, Aduocatus, Procurator, & innumerabilia generis huius vocabula sunt nostri Regni, quibus Cicerone iudice, Ciceronianus uteretur: temerè tamen nihil innovabit. Verbum insolens & inusitatum, Cæsar monuit tanquam scopulum esse fugiendum: in eoque Sisennam meritò derisum à C. Rufio legimus: quo Chirtilium accusante, Sisenna defendens, dixit quædam eius sputatilica esse crimina: Tum Rufius, Circumuenior, inquit, iudices, nisi subuenitis: Sisenna, quid dicas, nescio: metuo insidias: Sputatilica quid est hoc? Sputa quid sit, scio: tilica, nescio. Maximirifus. Sic Sisenna, cum rectè loqui, putaret esse inusitatè loqui, in perpetuum notatus est. Sed de singulis verbis satis: In coniunctis tota ferè laus consistit. Omnes, qui Ciceronis ætate vixerunt, iisdem verbis communiter vsi sunt: At Cicero tamen structuram & phrasim propriam habet longissimè latissimèque & differentem, & præstantem, & magno Latinæ linguæ commo à doctis & de lingua Latina bene meritis hominibus animaduersam: & iam in the-
 fauros

fauros publicos ita relatam, vt nihil à Cicerone & authore quouis alio Latinè enuntiatum ferè sit, cuius differentia non apertè descripta teneatur. Neque tamen obscurum est, in hoc Latinæ locutionis quasi delibato flore, & quo Latium ipsum redolere, nec magis vno Cicerone Latinum esse videatur, interdum aliquid inueniri, quod Ciceroniano minùs placeat: Non dico illa nescio quæ ab Asinio & alijs inimicè reprehensa vitia: Vnum de Grammatica syntaxi locum proferam: Venio ad Piræea, inquit ad Atticum Cicero: in quo magis reprehēdēdus sum, quòd homo Romanus Piræea scripserim, nō Piræeum (sic enim omnes nostri locuti sunt) quàm quòd, In, addiderim: Non enim hoc, vt oppido præposui, sed vt loco: Et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, & Nicias Cous, nō rebatur oppidum esse Piræea: Sed de re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quòd non vt de oppido locutus sum, sed vt de loco: secutusque sum non Cæcilium,

Manè vt ex portu in Pyræeum:

malus enim author latinitatis est: sed Terentium, cuius fabellæ propter elegantiam sermonis putabantur à Lælio scribi:

Heri aliquot adolescentuli coimus in Pyræeum:

Et idem:

Mercator hoc addebat, captam è sunio.

Quòd si *ἀντιπύρα*, oppida volum⁹ esse, tam est oppidum,

pidum, Sunium, quàm Piræus. Sed quoniam Grammaticus es, si hoc mihi *ζητήματα* persolueris, magna me molestiâ liberaris. Hæc ille satis idoneus sibi patronus, ut defensione nostra nilegeat. Interdum autem manifestior lapsus est, quique vix defendi possit: qualis ille est in Antonium tertia Philippica:

Nulla contumelia est, quàm facit, dignus.

Primum, ait Cicero, quid est dignus? Nam malo digni multi, sicut ipse: An quâ facit is, qui cû dignitate est? Quæ autem potest esse maior? Quid est porrò facere contumeliam? quis sic loquitur? Deinde:

Nec timor, quem denuntiat inimicus.

Quid ergo? ab amico timor denuntiarî solet? Horum similia deinceps. Nonne satius est mutum esse, quàm quod nemo intelligat, dicere? Hic Tullius non solùm verbi significationẽ, sed orationis coniunctionem in M. Antonio reprehendit. At facere contumeliam, antè dixerat, non dico Plautus, qui antiquior videri possit:

Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?

sed Terentius, alioqui pro tam bono latinitatis authore Ciceroni probatus:

Quin tu nouo modo ei faceres contumelias?

Et terrores iacere ac denuntiare, propemodùm sic ipse Tullius dixit ad Atticum. Ergo hæc quâuis à Cicerone reiecta ac dånata sint, Ciceroniana tamen iudicabo, quia incorruptæ bene lo-

ne loquentium regulæ conueniunt. Simile est illud ad Tyronem: Sed heus tu, qui καριὸν esse meorum scriptorū soles, vnde illud tam ἀκίρον, Valetudini fideliter inseruiēdo? Vnde in istum locum Fideliter, venit? Cui verbo proprium domicilium est in officio: migrationes in alienū multæ: nam & doctrina & domus & ars & ager etiam fidelis dici potest, vt sit (quomodo Theophrasto placet) verecunda tralatio. Atqui, inquam, ô Marce Tulli, ipsi inseruiendi verbo domiciliū est in officio: Cur igitur vbi subiectum officij corpus locatum sit, ibi negemus fidem, id est officio adiunctam vmbra, posse collocari? Ergo ne ista quidem reprehensio mihi Ciceroniana fuerit: Non dubium syntaxeos vitium est hyperbatum, orationis sensum conturbans: Quot exempla vitij istius in Cicerone reperies? Recita nobis etiā è Claris oratoribus præsentia: At verò etiam tum Catone viuo (qui annos quinque & octoginta natus excessit è vita, cùm quidem eo ipso anno contra Sergium Galbam ad populum summa contentione dixisset: quam etiam orationem scriptam reliquit) sed viuo Catone minores natu multi vno tempore oratores floruerunt. Omitte parenthesis, extrema coniūge, senties apertius. Recita & alterum hyperbati similis exemplū: Alter autem C. Fannius M. F. C. Lælij gener, & moribus, & ipso genere dicendi durior: Is soceri instituto (quem (quia cooptatus in Augurum

gurum collegiūm non erat) non admodum diligebat præsertim cū ille Qu. Scæuolā sibi minorē natu generū prætulisset, cui tamē Lælius se excusans non genero minori dixit se illud, sed maiori filiæ detulisse) is mihi instituto Lælij Panætium audiuerat. Hic etiam parenthesis alia in aliam includitur, & ambiguitas in casu, sibi, præterea creatur. Quid verò? illa oratio, qualis est? Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus: sed illa, quæ propriè laus oratoris est in verbis (nam ipsum Latinè loqui, est illud quidem, vt paulò antè dixi, in magna laude ponendum, sed non tam sua sponte, quàm quòd est à plerisque neglectum, non enim tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire, neque tam id mihi oratoris boni, quàm cuius Romani propriū videtur) sed tamen Antonius in verbis & eligendis (neque id ipsum tā lepōris causā, quàm ponderis) & collocandis, & comprehensione deuinciendis, nihil non ad rationem & tanquam ad artem dirigebat. Rete orationis huius syntaxim, & omitte parenthesis, eiusque rationem & rationis rationem: Confer prima verba (sed illa) & postrema (sed tamen) & syntaxeos genus euolue: reperies fortassis aliquid ad excusandam hyperbati confusionem: certè laudem Ciceroniano imitandā nullam reperies. Quapropter eiusmodi exempla,

pla quanuis in Cicerone sint, Ciceroniana tamen nunquam putabo. Atque illa est (opinor) verborum longior & obscurior traiectione & circumductio, quam Quintilianus his verbis notauit: Otiosi, ait, & supini, si quid modò longius circumduxerunt, iurant ita Ciceronem locuturum fuisse. Sed generis huius rarior erit animaduersione, vt structuram verborum in Cicerone non Ciceronianam deprehendas. Sedenim Deum immortalem! Ciceronis phrasis, Ciceronem quandoque non referat, vt neque hinc ideo Ciceronem totum omninoque tibi proponas: quid? vtrum Cicero solus Ciceronianam phrasim perpetuò suggeret? Repetamus igitur è Bruto, & afferamus exempla Romanorum, iudicio Ciceronis, Ciceronianè loquentium. Terentij elegantia iam dicta est: L. Furius Philus perbene Latinè loqui putabatur, literatiùsque quàm cæteri: Titus Flaminius Latinè diligenter est locutus: L. Scipio Latinè loquendo cuius par erat: In Qu. Catulo incorrupta quædam Latini sermonis integritas fuit: Scaurus Latinè imprimis est diligenter locutus: quæ laus eadem in Aulo Albino bene loquendi fuit: In L. Crasso Latinè loquendi accurata & sine molestia diligens elegantia fuit: M. Herennius in mediocribus quidè oratoribus, sed Latinè & diligenter loquentibus. numeratus est: Sisenna quanuis nonnunquam inusitati sermonis confector, bene tamen Latinè locutus est: Domitius nulla

D

ille

ille quidem arte, sed Latinè tamen dicebat: quorum scripta omnia si extarèt, Ciceroniana nobis essent: at de iis, qui restant, Cæsar omnium Romanorum, vt è Cicerone ipso huius generis acerrimo estimatore didicimus, Latinè loquitur elegantissimè: nec id solùm domestica consuetudine, vt dudù de Læliorum & Mutiorum familijs dicebamus: sed quanquam id quoque credo fuisse, tamen vt esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, & ijs quidem reconditis & exquisitis, summòque studio & diligentia consecutus est: Quinetiam in maximis occupationibus ad Ciceronem de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripsit: Atqui de mortuis oratoribus Tullius tantùm locutus est: Quid Sallustius? quid M. Brutus? quid D. Brutus? quid Plancius? quid Seruius? (quorum epistolæ quædam extant ad Tullium) vtrùm Ciceronianæ puritatis elegancia carebunt? Quamobrem infinitas Latini sermonis varietates & formulas non à Cicerone, sed ab aliis Cicerone iudice licet assumam, Ciceronianisque nostris licet audientibus, tamen æquis (vt iam spero) neque molestè ferentibus concludã, paucula quidem in Ciceronis libris esse non Ciceroniana: at ex aliorum scriptis, Ciceroniana quamplurima deligi posse. Neque verò tanta imitandi sermonis superstitio à Cicerone profecta est (vt iam dictũ est, & dici præterea potest) qui quanuis imitationem summè laudauerit, suaseritque deligendum, cuius

ius virtutes diligenter imitêre, vitia prudenter caueas: attamen istam verborum imitationem tam religiosam nūquam (opinor) instituit. Græci & Latini oratores singulis ætatibus vnum propè dicendi genus extulerunt: accidere verò non potuisset, vt multi similes essent, nisi vnum aliquem sibi proposuissent ad imitandum: ac tamen si voluntate pares, facultate dispares erant, tamen cùm in eodem veritatis imitandæ genere versarentur, similes efficiebantur. Hæc autè similitudo nec in singulis verbis erat, nec in eorum phrasi: sed in genere elocutionis & actionis, acumine inuentionis, iudiciūq; accuratatione & diligentia: Nec vsquam Cicero docuit, vnum quempiam cæteris ita propositum fuisse, vt eius totum & solum sermonem imitarentur: imò verò ad parandam sermonis copiam, legendi, ait, poetæ, cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores & doctores legendi & peruolutandi: Quin (quod totam istam nostrorum Ciceronianorum imitationem penitus euerteret) videtur Tullius omnem sermonis imitationem damnare: Sed id postea viderimus: Hoc certè Ciceronianum est, non ex vno authore aliquo, sed ex omnibus cuiuscunque generis, copiam verborum & bonitatem parare: in optimo tamen & excellentissimo quòque diutissimè permanere. Idem Ciceronianum imitationis iudicium Quintilianus secutus est. Vt enim Cicero in Græcis oratoribus & Romanis laudauit, quod in quòque lauda-

bile censeret : idque ad imitandum proposuit, quod se quoq; imitatum profiteretur: sic Quintilianus omnes omnium cuiusque generis authorum, poëtarum, historicorum, oratorum, philosophorum laudes, quas cognoscere & imitari ad parandam verborum copiam, studiosus eloquentiæ debeat, complectitur: nominatimque vetat, vni se alicui propriè, quem per omnia sequamur, addicere: Denique nullus orator Græcus, nullus Latinus (quod animaduertere potuerim) vni alicui ita penitus se dedit, vt eius verbis & omnibus & solis vteretur. Quãobrem pueris in Græca lingua Demosthenes, in Latina Cicero, in quauis alia, vt quisq; Demosthenis aut Ciceronis similis erit (quem admodum ex Liuiio iam dixi) maximè & diuissimè imitandus est: sed neque vbique totus, neque perpetuò solus: & quod nominatim de Cicerone disserui, generaliter accipi volo: vt nullus in vlla gente author totus & solus imitandus perpetuò censeatur: omnes in vno virtutes perfectæ & absolutæ nunquam reperiuntur. Sed adhuc de authoribus Ciceronianis nostri, puri & elegantis sermonis gratiâ propositis ad imitandum, satis est: genus imitationis etiam dicamus: Conuersio erit primùm sermonis in aliam sententiam, tum sententiæ in alium sermonem: Conuersio sermonis oratorii prima erit: volo enim, cum à doctore, verborum & singulorum intelligentia, & coniunctorum phrasibus exposita Ciceronis discipulo fuerit,

rit, confimilis alicuius ſententię thema vernaculo ſermone dictetur, quod Demofthenis, quod Ciceronis, quod expoſiti oratoris verbis & phraſi reddatur: volo vt interdum non expoſitus Græcus locus, Latinè: aut Latinus, Græcè: vel vterque etiam vernaculè conuertatur. Stylo iam paululùm confirmato, eadem conuerſio in poëtis adhibeatur: Verſus enim ſoluere, verba quædam poëtica, cum oratoriis permutare, tum paraphraſi audaciùs vertere, contrahere quædam vel amplificare, ſententia etiam permanente, verborum genere & numero tantùm conuerſo & permutato, permittatur ſanè: Nec enim hîc Quintilianum ſequor, qui pueri lectionem à poëtis incipit: Equidem ad excitandum variis affectibus, veluti ſopitum iuuenis animum: ad exempla non ſolùm Grammaticæ, cuius proſodia, Græca præſertim & Latina difficillima ſit, ſed maiorum artium, quæ deinde perdiſcentur: ſed morum imprimis honeſtorum & laudabilium, quos oſtentare præceptor diſcipulo ſelectis locis, & vnicè commẽdare debeat, poëtis iuuentuti concedam. Ad ſtylum autem ſermonis inchoandum & informandum, oratorum epistoſas faciliores primùm magiſq; familiares maluerim, quarum imitatione oratoriis verbis & oratoriè coniunctis vti faciliùs puer aſſueſcet: Poëtica enim conuerſionis illud opus, etiam conſummatis profeſſoribus eſſe difficile Quintilianus ipſe alio loco

profitetur: tantum abest, vt rudibus & incipien-
 tibus accommodatum sit. Ergo prima imita-
 tionis via & pueris facillima est sermonis con-
 uersio. Verumenimuerò hîc etiam aliquid,
 quanuis in Cicerone, tamen nequaquam Cice-
 roniam offendemus. Conuersionem Cicero
 duplicem hîc agnouit, è Græcis alteram, alterâ
 è Latinis: hanc videtur improbare, illam nobis
 solam relinquere: Sic enim Ciceronis ore Cras-
 sus Cottam & Sulpitium discipulos, scilicet ma-
 gister instituit. In quotidianis autê cogitationi-
 bus, ait, equidê mihi adolescētulus proponere
 solebam illam exercitationem maximè, qua C.
 Carbonem nostrum illum inimicum solitum
 esse vti sciebam, vt aut versibus propositis quâ
 maximè grauibus, aut oratione aliqua lecta ad
 eum finem, quem memoria possem compre-
 hendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis
 aliis quàm maximè possem lectis pronuntiarê:
 sed post animaduerti hoc esse in hoc vitii, quòd
 ea verba, quæ maximè cuiusque rei propria,
 quæque essent ornatissima atque optima, occu-
 passet aut Ennius, si ad eius versus me exerce-
 rem, aut Gracchus, si eius orationem mihi for-
 tè proposuissem: Ita, si iisdem verbis vterer, nil
 prodesse: si aliis, etiam obesse, cum minùs i-
 doneis vti consuescerem. Hoc dilemmate, La-
 tinorum authorum conuersionem Cicero no-
 bis adimere videtur. At orator eximie, omniū
 Romanorum longè elegantissime, quomodo
 iudicium

iudicium istud tuum concludis? aut quam tãdem nomini tuo iniuriam facis? Hac enim cõclusionẽ, amatotes tuos, imitatores tuos, Ciceronianos tuos denique à te vidẽris reiicere. Nam si te imitentur, verbis iisdem aut aliis vti necesse est: si iisdem vtantur, nihil prodest, quia verba, quæ maximè cuiusque rei propria, quæque ornatissima atque optima sint, occupasti: si alijs, etiam obest, cùm minùs idoneis vti consuescant: Itaque tanquam durus & grauiter offensus pater, æmulos tuos, veluti filios, amplifsimis orationis tuæ diuitiis & opibus orbatos & exhæredatos expellis: Ciceronianis tuis, inquam, Ciceronianorum, id est tuorum verborum vsu interdicas: Sed id (si bene singularem animi tui bonitatem noui) minimè cogitasti, minimè voluisti: Itaque vt in scripti ac voluntatis quæstione præcipis, contra scripti tui authoritatem ius æquitatis & voluntatis tuæ defendam: Denique cùm sit ista conuersio alia verborum, alia rerum, vt modò vesti corpus aliud, modò corpori vestis alia quærat: hïc te potiùs dicam (cùm de rerum conuersione nominatim præcipias, vt eadem quidem propositi authoris sententia, sed in alia verba conuertatur & commutetur) de hoc nostræ nouæ sententiæ ex iisdem verbis vestitu cultuque, nihil agere: Itaque qui volet, contra nos illud dilemma contorqueat, nihil veremur: Necesse est (dixerit non Ciceronianus aliquis) imitando

Cicerone, iisdem verbis aut aliis vti: Concedo: Si iisdem, nihil prodest, quia Cicero optima occupavit: Imò verò, inquam, plurimum prodest, eo ipso quòd optima occupavit: iisdem enim verbis imitandis, & eorum sermone rebus aliis explicandis, consuescemus Ciceronis more, id est propriè, intelligenter, & purè loqui: neque tamen Ciceronis orationem trāscribemus, sed alia sententia subiecta, nouam & Ciceronianam è verbis Ciceronis & phrasi compone-mus: istaque Ciceroniani sermonis in aliam sententiam conuersio, quanuis à Cicerone repudiari videatur, Ciceroniana tamè erit. Sed hæc de Latinorū conuersione: de conuersione Græcorum reliquam Ciceronis orationem consideremus. Postea mihi placuit, ait deinde Crassus, eoque sum vsus adolescens, vt summorum oratorum Græcas orationes explicarem: quibus lectis, hoc assequebar, vt cum ea, quæ legerem Græcè, Latinè redderem, non solùm verbis optimis vterer, & tamen vsitatis: sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea. Hoc secundum conuersionis genus, rerum est, non verborum: & partam iam copiam sermonis, in quem res transferas, necessariò requirit. Atque hoc exercitationis genere M. Tullius Oeconomicum Xenophontis Latinè conuertit: postea verò Græcos non oratores solùm orationibus, sed philosophos philosophicis scholis

lis conuertit & exprefsit : Ideoque etiam opera sua philosophica, appellat ἀπογραφα tanquam descripta: quod suo loco dicetur rursus . Hęc utranque conuersionis speciem Quintilianus etiam sibi placuisse ostendit : & tamen in illa scriptorum Latinorum cōuersione, excusationis nostrę causam non accipit: contrā multis argumentis acutē mouetur. Proximum est, ait, ut dicamus, quę scribenda sint: Hoc exuberantis quidem est operis, ut explicemus, quę sint materię: quę prima, aut secunda, aut deinceps tractanda sint: Nam id factum est etiam primo libro, quo puerorum: & secundo, quo iam robustorum studijs ordinem dedimus: Sed de quo nunc agitur, vnde copia & facilitas maximē veniat, vertere Gręcum in Latina veteres nostri oratores optimum iudicabant: Id se L. Crassus in illis Ciceronis de Oratore libris dixit factitasse: Id Cicero sua ipse personā frequentissimē præcipit: Quinetiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos: Id Messalę placuit, multaq; sunt ab eo scriptę ad hunc modū orationes: aded̄ ut etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis subtilitate contenderet. Et manifesta est exercitationis huiusce ratio: Nam & rerum copiã Gręci authores abundant, & plurimū artis in eloquentiam intulerunt: & hos transferentibus, verbis uti optimis licet: Omnibus enim vtimur nostris. Figuras verò, quibus

ma-

maximè ornatur oratio, multas ac varias excogitandi etiam necessitas quædã est, quia plerumque à Græcis Romana dissentiant. Sed & illa ex Latinis conuersio multum & ipsa contulerit: Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpitius: Nam & sublimis spiritus attollere orationem potest: & verba, poëtica libertate audaciora, præsumunt eandem propriè dicendi facultatem. Sed & ipsis sententiis adiacere licet oratorium robur, & omissa supplere, & effusa substringere: Neq; ego *παράφρασις*, esse interpretationem tantum volo: sed circa eosdè sensus certamen atque æmulationem: Ideòque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas vetant, quia optimis occupatis, quicquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius: Nam neque est semper desperandum, aliquid illis, quæ dicta sunt, melius posse reperiri: neque aded ieiunam ac pauperem natura eloquentiam fecit, ut vna de re bene dici, nisi semel nõ possit: Nisi fortè histrionum multa circa voces easdem variare gestus potest: orandi minor vis, ut dicatur aliquid, post quod in eadem materia nihil dicendum sit. Sed esto, neque melius, quod inuenimus, sit neq; par: est certè proximis locus: An verò ipsi non bis ac sapius de eadem re dicimus, & quidem continuas nonnunquam sententias? Nisi fortè contendere nobiscum possumus, cum aliis non possumus: Nam si vno tantum

tum genere bene diceretur, fas erat existimari præclusam nobis à prioribus viam: Nunc verò innumerabiles sunt modi, plurimæque eodem viæ ducunt: Sua breuitati gratia, sua copiæ: alia translatis virtus, alia proprijs: hoc oratio recta, illud figura declinata cõmendat: ipsa denique vtilissima est exercitationi difficultas. Quid, quòd authores maximi sic diligentius cognoscuntur? Non enim scripta, lectione secura transcurrimus, sed tractamus singula, & necessariò introspicimus: & quantum virtutis habeat, vel hoc cognoscimus, quòd imitari non possumus. Nec aliena tantum transferre, sed etiam nostra pluribus modis tractare proderit, vt ex industria sumamus sententias quasdam, easque versemus quàm numerosissimè: velut eadem cera aliæ atque aliæ formæ duci solent. Hęc Quintilianus: vnde Quintilianum sequenti statuentum & concludendum est, illam Latinæ sententiæ in alia verba Latina conuersionem, quâuis à Cicerone damnatam, attamen Ciceronianam & rectam esse: Ita contra Ciceronis disputationem conuersio non solum Latinorum verborum in aliam sententiam, sed sententiæ in alia gentis eiusdem verba laudabitur & probabitur. Quamobrem qui Ciceronem & totum & solum imitandum tantopere existimant, reputent ex iis Ciceronis præceptis, quàm alienam à Cicerone sententiam defendant: Cicero omnes præstantes authores imitandos censet.

fet: Ciceroniani vnum: Cicero videtur verbo-
 rum imitationem tollere : Ciceroniani hanc
 folam retinere . Itaque totum hoc imitationis
 ftudium diligentius & attentius confideran-
 dum eft, & pro Ciceroniano numerandum,
 quod Ciceronis vero & conftanti iudicio , id
 eft incorruptæ confuetudini confentaneum fit.
 Vna connectitur huic conuerfionis medita-
 tioni quæftio, loquendone prius, an fcribendo,
 imitatio tractari debeat: Scribendo, refpondet
 fub eâdem perfona Cræffi, Tullius : cuius exer-
 citationis eadem ratio Rhetoricæ etiam & Lo-
 gicæ deinde communis eft : hîc tamen præpo-
 neda, vnde poffit deinceps etiam in fequêtibus
 artibus adhiberi. Ea exercitatio quædam fufci-
 pienda vobis eft, ait Cottæ & Sulpitio Cræffus:
 quanquam vos quidem iam pridem eftis in cur-
 fu, fed iis, qui ingrediuntur ad ftudium, quique
 ea , quæ agenda funt in foro, tanquam in acie
 poffunt , etiam nunc exercitatione quafi ludi-
 cra prædifcere ac meditari. Hanc ipfam (inquit
 Sulpitius) noffe volumus: Attamē ifta , quæ abs-
 te breuiter de arte decurfa funt, audire cupim⁹:
 quanquam funt nobis quoque non inaudita:
 Verùm illa mox , nunc de ipfa exercitatione
 quid fentias , quærimus . Equidem probo ifta
 (inquit Cræffus) quæ vos facere foletis, vt cauf-
 fa aliqua pofita confimili cauffarum illarum,
 quæ in forum deferuntur, dicatis quammaxi-
 mē ad veritatem accommodatè ; fed plerique
 in hoc

in hoc vocem modò, nec eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentiam delectantur: in quo fallit eos, quòd audierunt dicendo, homines vt dicant, efficere solere: Verè enim etiam illud dicitur, peruersè dicere, homines peruersè dicendo, facillimè consequi: Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi vtile est. etiam subitò sæpe dicere: tamen illud vtilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratiùs atque accuratiùs dicere: Caput autem est (quod, vt verè dicam, minimè facimus, est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimùm scribere: Stylus, optimus ac præstantissimus dicendi effector ac magister: neque iniuriâ: nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua & diligens scriptura superabit: omnes enim siue artis sunt loci, siue ingenij cuiusdam atque prudentiæ, qui modò insunt in ea re, de qua scribimus, inquirentibus nobis omnique acie ingenij contemplantibus, ostendunt se, & occurrunt: omnesque sententiæ, verbæque omnia, quæ sunt cuiusque generis maximèque illustria, sub acumen styli subeant & succedant, necesse est: Tum ipsa collocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo: non poetico, sed quodam oratorio numero & modo. Hæc sunt quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt: neque ea quisquam, nisi diu

si diu multumque scriptitarit, etiam si vehemē-
 tissimè se in iis subitis dictionibus exercuerit,
 consequetur : & qui à scribendi consuetudine
 ad dicendum venit, hanc affert facultatem, vt
 etiam subito si dicat, tamen illa, quæ dicantur,
 scriptorum similia esse videantur: Atque etiam
 si quando in dicendo scriptum attulerit ali-
 quid, cum ab eo discesserit, reliqua similis ora-
 tio consequetur. Vt concitato nauigio cum re-
 miges inhibuerint, retinet tamē ipsa nauis mo-
 tum & cūrsū suū intermissō impetu pulsū-
 que remorum: sic in oratione perpetua, cū scri-
 pta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reli-
 qua cūrsū, scriptorum similitudine & vi con-
 citata. Hæc Tullius de scripturæ & subitæ di-
 ctionis exercitatione non minùs vtiliter & ve-
 rè, quàm ornatè & copiosè descripsit. Sed elo-
 quentiæ solum & fundamentum in literis sic
 expositum sit: fundamentum Furio, Flaminio,
 Scipioni, Catulo, Scauro, Albino, Crasso, He-
 rennio, Curioni, Sifennæ, Cæsari, Domitio in
 magna quidem laude numeratū: sed nō, vt ait
 Tullius, tā sua spē laudabile, q̄ quòd sit à ple-
 risque neglectum: Non enim tam præclarum
 est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam
 id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani pro-
 prium videtur: adeò vt ex oratoribus Roma-
 nis tam multis, vix decem Cicero reperire po-
 tuerit, in quibus latinitatem collaudaret: quin
Antonium oratorem tantum, & in quo cum

oratorum Græcorum gloria, Latinè dicendi copiam æquatam prædicauit, diligenter loquendi laude caruisse: imò verò inquinatè, quanuis non admodum, attamen locutum confitetur. Quare qui bene Græcè, Latinè, Francicè, Germanicè, aut alio quouis sermone loquitur, is Grammaticæ artis fructum meritò feret, oratoris propriam laudem nullam sibi propterea vendicabit: vt Ciceroniani nostri è Cicerone intelligant, cùm Ciceronis latinitatem (quam solam tã studiosè consecratur) secuti fuerint, nullam ideo se eloquentiæ Ciceronianæ propriam virtutem consecutos. Hoc totum quicquid est, Grammaticæ totum est, Rhetoricæ præcipuum nihil est. Mouit Quintilianus in huius artis studio quæstionem, vtilior ne sit puero priuatus, an publicus magister: In causam priuati p̄fertur integritas morum, qui turbâ faciliùs corrumpuntur: & doctoris fructus maior erga vnũ duntaxat occupati: At vtraque hæc ratio, publici doctoris causam potiùs adiuuat, cùm sint domesticæ illæ insidiæ periculosiores, & ad cauendum multò magis occultæ: fructus autem institutionis, in hoc lumine honesti conuentus & frequentis, vberior sine dubio fuerit: quantoque plures studijs suis institui diligens præceptor cogitarit, tantò diligentius, imò libentius & alacriùs omnes muneris sui partes sustinebit: Verè nanque à poëta dictum est,

Excitat auditor studium, laudatæque virtus

Crescit

Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Nec minor alacritas discipulum, quàm doctorem in eadem frequentia commouebit: Nec verò deceat eum, quem in sole & acie versari volumus, in solitudine & tenebris educare. Exemplis iuuentus maximè ducitur: itaque cū castigabitur huius inertia, illius industria laudabitur, desidia & mollicies abiicietur, virtutis amor accrescet: cōcertatio etiam & æmulatio, & ipsa (licet per se vitium, attamen honestorū laborum plerunq; altrix ambitio) plurimūm proderit. Sed quid plurib⁹ hoc disputo? Quid? Cicero noster (quem pro exemplo, pro lege & autoritate quæstionis vniuersæ spectamus) in qua schola eruditus est? priuatane an publica? In publica, vt antea iam diximus: & quidem in vrbe, præmiis huius laudis & exemplis affluentissima. Ciceronis igitur æmulus non solum in publica, sed in amplissima celeberrimæque schola erudiatur. Quamobrem A V D. vt Grammaticæ imitationis exemplum concludamus, Græcos & Latinos poëtas & historicos & oratores Cicero legit: scribendo & loquendo, tum sermones, tum sententias eorum conuertit: eaque diligentia non modò condiscipulos vicit, sed Romanorum patrum ora in se puerum conuertit, primisque annis, futuri splendoris indicia non obscura portendit: Hic labor in medio nobis positus est, & cuius imitabilis est: aperta sunt Græcæ & Latinæ scholæ

cuius

cuius ad audiendum & perdiscendum: aperte sunt diei noctisque vigiliæ ad meditandum, scribendum, loquendum, consimilis denique laudis & gloriæ fructum consequendum: Ergo Ciceronianus noster Ciceronis industriam gloriâmq; meditetur: Ille suos æquales vicit: noster eandem victoriam persequatur: Ille mirabilis senibus fuit: noster eadem fama nihil amabilius aut charius habeat: vigilet, contendat, enitatur, Horatianumque illud imprimis cogitet:

*Qui cupit optatam cursu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer, sudauit & alfit.*

Agitedum **A V D**. ad Rhetoricas & Logicas exercitationes accedamus, in quibus poësis prima ferè tractatur. Fuit verò Tullius naturâ ad poëticam propensior: hinc Pontius Glaucus tetrametro versu ab adolescente factus: hinc Aratus Latinè conuersus: hinc postea Marius: hinc de Cōsulatu poëma factum: hinc de temporibus tres libri descripti: hinc poëma quoddam aliud ad Cæsarem: hinc oblectatio ingenij ad senectutem vsque perducta: adeo vt senex nocte quadam somno excitatus, ingenij impetu quingentos versus effuderit: Et certè tam multi poëtarum versus in orationibus, sed in scholis philosophicis præsertim conuersi & citati, significant eum poëtarum studiosissimum fuisse. Quid quæris? poëtarum Latinorū summus suo tempore iudicatus est: tamen laudis istius, quæ tum illi superiorum comparatio-

ne, summa tribuebatur, imperfectionem quãdam Cicero ipse sensisse videtur, cum Qu. fratri priores partes hîc tribuat, & sibi ^{ἐνθουσιασμόν} deesse fateatur. Et quidem vt Ennium summũ temporibus illis poëtam, Epici carminis gratiã vicerit, attamen hîc fasces summittat, cedatq; Virgilio, aliisque Virgilio minoribus, necesse est: quorũ splendidior elatio & magnificetior altitudo, Ciceroniani poëmatis luminib⁹ vehementer obstruxit: adeò vt nihil erubuerit ille, tanquã de inerti & nullius pretii poëta dicere.

*Quòd scribis versus musis & Apolline nullo,
Laudari debes, hoc Ciceronis habes.*

Quare si Ciceronianus noster suauioribus istis & mansuetioribus musis delectetur, multos Cicerone chariores, magisque ad imitandum Ciceronianos habeat, necesse est. Sed pueriles adhuc meditationes, & in Claris oratoribus silentio præteritã: consequentes magis prædicabiles & gloriandã sunt visã, ideòque à Cicero ne diligentius expositã: primùm vt Cicero decem ferè perpetuos annos in foro, rostris, curia audierit, deinde ad causas & priuatas & publicas accesserit, perpetuisque deinceps exercitationibus eloquentiam aluerit & amplificarit: quem locum Ciceroniano nostro iam plenius & vberius exponamus, & in quo diligentiam suam Bruto notiozem esse Cicero voluit, id Ciceroniano præcipuè cognoscendum & imitandum demonstramus. Quando igitur auditor

ditor in forum Cicero venit? Cùm primùm, inquam, ex ephebis excessit, & togam virilem sumpsit, anno ætatis decimo septimo: Duobus autem primis annis oratores vndecim audiuit, Memmium, Pompeium, Philippum, Curionē, Metellū, Variū, Carbonem, Pomponiū, Iuliu, Cottā, Antoniū. Quinā igitur oratores hi fuere? aut quā orationis facultatē, eorū quisq; Tullio attulit? De singulis, quod in Bruto narratū nobis est, repetatur: Mēmius, mediocris orator fuit, sed accusator vehemēs & acerbus: Pōpeius aut minor: E Memmio itaq; acerbitatem accusandi, è Pompeio aliquam dicendi speciē Tullius assumpsit. Quid Philippus? summa libertate in oratione fuit, multis facetiis, factis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: in altercando, cum aliquo aculeo & maledictō factus: In hoc igitur oratore adiumenta varia Cicero reperit. Timidus naturā fuit: libertatem itaq; hīc didicit: in cæteris, offendit exempla naturæ suæ consentanea. Reliqui oratores, qui tum principes numerabātur, in magistratibus erant, quotidieque ferè à Cicerone in concionibus audiebantur. Curio, singulare bonæ spei exemplum Ciceroni esse debuit: Tardus erat in cogitando, in instruendo dissipatus: actione & memoria ita profus erat nulla, vt cachinnos irridentium commoueret: In omni genere honestarum artium nemo tam indoctus, tam rudis: ad eò vt à concione re-

lictus, filere in perpetuum cōactus sit: verborū
tamen splendore, & copia, & bonitate quadam
expedita, & profluente celeritate orator proxi-
mus optimis numeratus est: Ergo à Curione
quanuis cæteris laudibus tam inope, tamen istū
singularem eloquentiæ fructum Cicero perce-
pit: eoque exemplo magnam spem animo, vt
par est, concepit, cū videret Curioni inter o-
ratores vnus virtutis gratiā, tam illustre nomē
esse. Metellus, ille quidem orator, nec in causis
versatus, sed tamen non infans, nec sine inge-
nio, nec indoctus, populare quoddam genus
assequebatur: A Metello etiam non infantem
popularitatem placuit animaduerti. Perge, dic
de reliquis: Acutus rebus inueniendis Varius,
nec minū verbis expeditus: fortis verò actor
& vehemens, & verbis nec inops, nec abiectus,
& quem planè oratorem dicere auderes. Hic i-
gitur inuentionis acumen, orationis celeritas,
nec inopia, actio fortis, obseruationem mereba-
tur. Carbo, eloquētissimi illius Carbonis filius,
non satis acutus orator: sed tamen orator nume-
ratus est: Erat in verbis grauitas, & facilè dice-
bat, & authoritatem naturalem quandam ha-
bebat oratio. In hoc igitur non fuit orationis
magna laus, sed, quod multò maius est ad per-
suadendum, virtutis & authoritatis: Res Cice-
roniano nostro imprimis obseruanda. Orator,
definitur Vir bonus bene dicēdi peritus: In de-
finitione, virtus primum locum obtinet: non
tantum

tantum quia bene dicendi peritia sine virtute, infania quædam sit: sed quia ipsa per se virtus facunda sit & disertata, fideique, quod eloquentiæ caput est, plena. Sic Scauri, sapientis hominis & recti grauitas summa, & naturalis quædam authoritas, eloquentiæ famam consecuta est: Sic modò Carbo in oratoribus præcipuè numeratur, quòd authoritatem quandam naturalem haberet eius oratio: Sic Cato quanuis Stoicus magis, quàm disertus, vno verbo res maximas efficiebat. Hæc nimirum A V D. virtutis eloquentia est, quæ definitione oratoris continetur: hæc virtutis est facundia, quam Aristoteles iam olim à veteribus Græciæ Rhetoribus animaduersam notauerat, in oratoris moribus, id est prudentia, virtute, beneuolentia, quæ est vera authoritas, esse *κρωτάτω πίσυ*, maximã persuasionẽ & fidẽ. Virtus igitur nõ solùm bonæ actionis, sed etiam bonæ orationis magistra est: hanc per Deum immortalem! Ciceronianus noster imprimis Ciceronianam putet: omnique animaduersione & imitatione sibi colendam existimet. Contrà verò, magnos in dicendo & excellentes homines, sed virtute destitutos, ex oratorum numero comparemus. Repete igitur de Tyberio Graccho, Carbone, Caio Graccho, Fimbria, Macro. Utinam (ait Tullius) in Tyberio Graccho Caioque Carbone talis mens ad Rempub. bene gerendum fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit:

profectò nemo his viris gloriâ præstitisset. Ecce iterum de Cajo Graccho cõsimilis optatio: Vtinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ præstare voluisset: quàm ille facilè tali ingenio, diutiùs si vixisset, vel paternam esset, vel auitam gloriam cõsecutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. Ergo in his hominib⁹, bona ingenia mali mores corruerunt. Sic Fimbria, magna quidè voce, & verborum sanè bonorum cursu quodam incitato utebatur: Miratur tamen Cicero tam alias res egisse populum Romanum, vt esset insano inter diletos locus. Fuit in C. Macro mediocris oratio; in inueniendis cõponendisq; rebus mira accuratio: sed omnem commendationem ingenii, vita & mores euertebant: Itaque authoritate semper eguit. Ergo hæc virtutis, ex eaque veræ authoritatis imitatio, maximè Ciceroniano nostro proponatur: Quæ si Ciceroni tanta adfuisset, quanta hilaris quædam & festiua natura semper adfuit, longè maiorem eloquentia fidem habuisset. Sed reliquos oratores persequamur. Pomponius, lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminofus erat: Ab hoc igitur oratore, Cicero suapte natura vehemens & ardens, vehementior & ardentior factus est: Sed maximè omnium Iulius Cæsar Strabo Ciceroni in moderato genere dicendi probatus & spectatus est: Festiuitate enim & facetiis Iulius superioribus & æqualibus suis omnibus longissimè

giffimè præstitit: oratorque fuit minimè ille quidem vehemens: sed nemo vnquam vrbani-
tate, nemo lepôre, nemo suauitate conditor:
Hunc igitur oratorem cùm ita Tullius laudet
& admiretur, cui dubium esse potest, quin hîc
vrbanitatis & lepôris imitatio plurimùm con-
tulerit? Quid Cotta? Inueniebat acutè, dicebat
purè ac solutè, & vt ad infirmitatem laterum,
perfcienter contentionem omnem remiserat,
sic ad virium imbecillitatem, dicendi accom-
modabat genus: nihil erat in eius oratione nisi
syncerum, nihil nisi siccum atque sanum: illud-
que maximum, quod cùm contentione oratio-
nis flectere animos iudicum vix posset, nec o-
mnino eo genere diceret: tractando tamen im-
pellebat. Acumen itaque & puritas Cottæ, Ci-
ceroni placuit: vtinam remissio aduersus elationem
& contentionem perinde placuisset.
Antonius superest: in quo quid Ciceroni non
fuit admirabile? Latinitatis laude caruit: hoc
vnum excipe, cætera cuiusmodi sunt? In verbis
& eligendis & comprehensione deuinciendis,
nihil non ad rationem & tanquam artem di-
rigebat. Verum multò magis hoc idem in sen-
tentiæ ornamentis & conformationibus:
Actio verò singularis: gestus erat non verba
exprimens, sed cum sententijs congruens: ma-
nus, humeri, latera, supplisio pedis, status, inces-
sus, omnisque motus cum verbis sententijsque
consentiens: vox permanens: verùm subrauca

naturâ: Sed hoc vitium huic vni in bonum cõ-
 uertebatur: habebat enim flexibile quiddam in
 quæstionibus, aptumque cum ad fidem facien-
 dam, tum ad misericordiam commouendam.
 Logica etiam præstantior: omnia illi veniebât
 in mentem: eaque suo quæque loco, vbi pluri-
 mum proficere & valere possent, vt ab impera-
 tore equites, pedites, leuis armatura, sic ab illo
 in maximè opportunis orationis partibus col-
 locabantur: vnde erat memoria summa: Erat
 præterea non illa quidem veteratoria, sed tamé
 callida prudentia: nulla meditationis suspicio:
 imparatus semper aggredi ad dicendum vide-
 batur: sed ita paratus erat, vt iudices illo dicen-
 te nonnunquam viderentur non satis parati ad
 cauendum fuisse. Quid igitur? audienti Cice-
 roni, quantum putamus exemplum tanti ora-
 toris, & imitationem contulisse? Ergo Roma-
 num istum Demosthenem licet initio non au-
 dierit, tamen aliquando postea audiuit, cum
 secunda Tusculana ita loquatur: Genu, meher-
 cule M. Antonium vidi, cum contentè ipse pro
 se lege Varia diceret, terram tangere. Quam-
 obrè duobus primis auditionis annis videmus
 quid Ciceroni profuerint publicæ scholæ, imò
 ciuitatis & patriæ exempla tam multa tamque
 varia: vt hinc planè pateat, quot oratores Tul-
 lius audierit, tot eum bene dicendi magistros
 habuisse: Nec omnino Ciceronianum esse, quod
 Ciceroniani nostri contendunt, Ciceronem v-
 num

num omnino & solum perpetuò imitandum esse, cùm omnes Romanos oratores auscultare & imitari Cicero voluerit: Nec tamen eos audiuit solum, sed ipso auditionis tempore, acerrimo studio tenebatur, quotidieque legebat orationes oratorum omnium, & ad similitudinis exemplum commentabatur: Sic Crassi cùm cæteras orationes, tum Seruiliã imprimis quasi magistram sibi fuisse profiteretur. Sedenim contra istam Ciceronis institutionẽ fortasse Quintilianus existet, qui oratorum libros Ciceroni potiùs legendos, quàm oratores ipsos audiendos fuisse sentiat. Alia verò (ait) legētes, alia audientes magis adiuuāt: Excitat, qui dicit, spiritu ipso: nec imagine & ambitu rerum, sed rebus incēdit: Viuunt enim oīa & mouētur, excipi-musque noua illa velut nascentia, cum fauore ac sollicitudine: nec fortuna modò iudicij, sed etiam ipsorū, qui orāt, periculo afficimur. Præter hæc, vox & actio decora, commoda, vt quisque locus postulabit, pronuntiandi vel potentissima in dicendo ratio: & vt semel dicam, pariter omnia docent. In lectione certius iudicium, quod audienti frequenter aut suus cuiq; fauor, aut ille laudantium clamor extorquet: Pudet enim dissentire, & velut tacita quadam verecundia inhibemur plùs nobis credere, cū interim & vitiosa pluribus placeant, & à corrogatis laudentur etiam, quæ non placent. Sed è contrario quoque accidit, vt optimis dictis
gra-

gratiam praua iudicia non referant. Lectio, libera est, nec actionis impetu trāscurrit, sed repetere sapius licet, siue dubites, siue memoriæ penitus affigere velis: reperamus autem & tractemus: Et vt cibos māsos & propè liquefactos dimittimus, quò faciliùs digerantur: ita lectio non cruda, sed multa iteratione mollita & velut cōfecta, memoriæ imitationique tradatur. Hæc Quintilianus: cui tamē responderi potest, hoc ipso iudicij certioris argumento, quo lectionem præferendam disserit, non satis effici, quod velit: hoc enim, quòd auditor, qui cōmodi & emolumenti sui causā ad audiendum venerit, amore, odio, aut quolibet alio motu animi uacuis fauet & laudat, eo ipso etiam, si Rhetoricæ artis ignarus fuerit, boni oratoris fructū percipit: Sæper enim, vt postea Tullius disputabit, in oratore probando vel improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit. Quid cū doctus & intelligens auditor ad hanc auditionem, tanquam eloquentiæ publicæ auctiōem aliquam accesserit, nōne lucri & compēdii sui gratiā, quod in Rhetorica elocutione vel actione, in Logica inuentione vel dispositione maxime probauerit, id ipsum sibi & imitationi comparabit? Quātò verò meliùs & perfectiùs vitæ ac sensus facultates & actiones in viuis animantibus, quàm in mortuis intelliguntur, tantò spiritus orationis atque animus ille pleniùs & vberius in viuâ oratione animad-

mauertitur,quàm legitur in mortua:Et **Quin**
tilianus videtur parum meminisse, quibus de
cauffis publicam scholam priuatæ prætulit,
qui modò auditionem, veluti publicam scholâ
lectioni, tanquã priuatæ solitudini postponat.
Itaque nõ immeritò Aristotèles aurium, quàm
oculorum sensum, melioré doctrinæ magistrũ
& authorem iudicauit. Denique Cicero orato-
res ipsos & veritatis actores audiuit, eorũque
varias & multiplices laudes coràm perspexit:
interea tamen orationes lectitauit. **Ciceronia-**
nus itaque noster cùm Ciceronis exẽplo Gram-
maticis studijs institutus, didicerit propriè ac
purè loqui & scribere, oratorięque & Logicæ
meditationis aliquid attigerit, vt per se cõmu-
nes orationis & disputationis virtutes possit
cognoscere, in foro, in templo, in omni deniq;
loco oratores, si qui præstent & excellent, im-
primis audiat, & ad eorum similitudinem seip-
sum conformet: Erit in foro orator aliquis, erit
in templo concionator aliquis, qui exẽplo plũs
instituet, quàm mille præceptis & regulis intel-
ligi possit. Sedenim recurret huc obuiam ille
nescio quis Francicæ imitationis in Grammati-
ca reprehensor, eadẽmque rationem probabi-
lius in hac imitatione premet & vrgebit: Nul-
lum nobis, inquiet, Romanum forũ est, in quo
de maiestate, ambitu, repetundis, capite, fama,
fortunisque ciuium, oratorum eloquentiã con-
tendatur: hæc enim pro moribus nostris, ora-
toris

toris vocem non expectant, testimoniis & questionibus tota conficiuntur: Hoc theatrum Romanæ eloquentiæ fuit: Hominem occidat, oportet, qui vestra opera vti velit, ait ille, dum materiam hanc cauillatur: Nulla Romana curia, in qua de bello, pace, fœdere, vectigalibus, prouinciis, monumentis & operibus publicis, oratorum ingeniis concertetur: nulla rostra legibus rogandis & abrogandis, aut decernendis imperijs: hæc omnia dominantis nutu, non oratoris ornatu geruntur: Principiorum conciliatio exigua, perorationis commotio breuis, digressionis oblectatio nulla: denique non in regum dominatione deuinctis populis nasci cupiditas dicendi solet: Quamobrem plenè illius ac iustæ eloquentiæ speciem in hac gente temerè requiris. Enimuerò quanuis hæc ita sint, non ideo tamen in Franciæ regno, loci nihil est eloquentiæ relictum. Quæ seueritas est iudiciorum nostrorum, eadem quondam fuit Areopagitarum: illic per præconem prohibebatur orator, audientium animos commouere, vbi tamè inuenta & perfectæ eloquentia prædicatur: rectèque Aristoteles docuit è partibus orationis principium & perorationem nõ attentis & intelligentibus esse necessarias, sed peruersi auditoris gratiâ, extrinsecus assumi, digressionemque iusta de causa, vt alienâ rem, repudiat: & isto accuratioris dictionis genere non rarò Tullius vtitur. Neque tamen Arcopagitis nostris
 ea se-

ea seueritas perpetua est, vt dicto aliquo nonnunquam recreari, miseria commoueri, acerbitate indignari nefas existiment: At materies subiecta nulla est. Quid ergo? Nonne proximis superioribus annis in caussa Prouinciæ, fori Parisiensis eloquentia sic enituit, vt tota ciuitate maximus ad audiendum concursus fieret? An Æschinis & Demosthenis certamen maiore Athenarum assensione, vel admiratione celebratum est? An maiore præstantium oratorum famâ, Verres & Milo accusati sunt & defensi? Duos equidem Francos oratores, & animi integritate, & orationis facultate valdè præstantes in foro Parisiensi cognoui, Gabrielem Marillacum, & Iacobum Auberium (vt è mortuis istos sine inuidia nunc appellem) qui mihi quæuis Græcum vel Romanum oratorem, dicendi grauitate & magnificentia æquare viderentur: Nec tamen viuis, & istius generis laude clarissimis permultis non maximam laudem tribuo. Quæ propter, si quis Parisiense forum, vt de cæteris Franciæ tribunalibus taceam, frequentaerit, nūquid Antonios & Crassos, imò verò Hortensios & Tullios audire sibi videbitur? Nulla nobis sunt rostra: at suggesta sunt in templis pari, vel etiam ampliore ad agendum facultate. Excitentur ab inferis Demosthenes & Cicero, Christianique fiât: quid putabis illis apud Athenienses vel Romanos quōdā licuisse, quod hoc tempore apud nos non liceat? Exordiri, perorare,

rare, digredi, hortari, terrere, laudare, affligere, miserari, exhilarare: tonitrua denique Periclis, aut fulmina Demosthenis excitare, non modò iustum & ab omnibus concessum, sed insigne & magnificum erit. E theologis, qui ætate memoriaque nostra floruerunt, vnum Ioannem Guiencurtium Dominicanum (hunc etiam sine assentationis suspicione nominare iam possum) frequenter audiuisse me commemini, cū mihi non solùm lætitiā & admirationē permagnam adferret, sed meo quidem iudicio, eā eloquentiæ speciem, quam è præceptis & exemplis summorum oratorum animo cōceperam, propemodum expleret. At in regum dominatione deuinctis populis, dicendi cupiditas nasci non solet. Equidem Tullii dictum agnosco, sed hominis Romani, & regum nomine, tyrannos intelligentis, quibus nihil suspectius aut odiosius est prudente & eloquente viro: imò verò quibus nihil tam propositum est, quàm subditos omnes non solùm facultatibus & fortunis, sed cognitione rerum & intelligētia spoliare, vt tanquam bestiis securiūs imperent: Itaque præstantium ciuium, velut eminentium papauerum capita tollere, societates & conuentus prohibere, scholas, scientiarum virtutumq; nutrices euertere, omnia pro libidine agere, Tyrannorum propria sunt: At regni Francicū cū duæ partes sint principes, quæquæ longè in cæteras dominantur, religio & iudicatus:

quis

quis in Francia vniuersa, vel infimi generis lociue, queri potest, ad summos vtriusque principatus honores, aditum virtuti interclusum esse? Quid aditum non interclusum dico? an via latior magisque regia aspirantibus ad eloquentiæ Ciceronianæ summam extremamque gloriam à Rege fieri sterniue potuit, quàm omnium linguarum ac disciplinarum ludis, professoribus, studiis regiâ beneficentiâ instituendis & excitandis? At si qua tantis bonis vnquam Respub. florens ac beata fuit, vna Francia FRANCISCI Regis, deinde HENRICI filii regia liberalitate verè floret, verèq; beata est. Quapropter nullam hîc ignauix causam pratexamus: Amplissimus est ad agendum locus, amplissimus modò sit animus: & rudibus ac nouitis deesse non potest, quem magno suo commodo audiant & imitentur. Sed tamen Cicero, vt dicere cœperam, auditor acerrimo studio tenebatur: legebat etiam & commentabatur: Sic Ciceronianus Ciceronis orationes, Demosthenis orationes legat & obseruet: hæc nanque laudes Rhetoricæ & Logicæ, de quibus modò loquimur, sermoni certò astrictæ non sunt: omnium linguarum sunt communes: Sic Atticos Latinè imitatus est Cicero, sic Græcos & Latinos Francicè imitari possumus: conuersioque illa rerum, qua Cicero se præcipuè vsum significat, huic loco & tempori iam planè conueniet: Hæc ornamenta, hæc argumenta, quæ
Græcè

Græcè aut Latinè propositus orator expresse-
 rit, eadem possunt quauis alia lingua & oratio-
 ne exprimi. Quare totum hoc biennium, qui-
 bus studiis Cicero traduxit, iisdem Ciceronia-
 nus & eodem modo potest traducere: Mem-
 mios, Pompeios, Philippos, Curiones, Metel-
 los, Varios, Carbones, Pomponios, Iulios, Cot-
 tas, Antonios aliquos in ciuitate sua reperiet.
 Sed hoc Rhetoricum & Logicum fundamen-
 tum Ciceroni fuerit, de quo libros de Inuen-
 tione sibi puero vel adolescentulo ex commen-
 tariolis inchoatos & rudes, postea conquestus
 est excidisse: quid tum postea? vtrum Rhetori-
 cis & Logicis exercitationibus Tullius perpe-
 tuò contentus fuit? Minimè: oratorias commē-
 tationes illas quidem nunquam dimisit, sed
 confirmandi, augendi, ornandi principis illius
 studii gratiâ, philosophiam & reliquam iuris-
 prudentiam assumpsit: Sed vt earû doctrina-
 rum magistri occurrebant, ita cognouit: iuris
 scientiam tertio anno, philosophiam quarto,
 & deinceps compluribus aliis annis: At è phi-
 losophiæ fontibus, æquitas iuris iustitiâque ma-
 nauit: Quare si philosophiam Ciceronianus no-
 ster antè cognoscat, postea iurisprudentiam,
 Ciceroni non eandem viam, sed Ciceronis lau-
 di ac virtuti, quam imitatur, magis accommo-
 datam sequetur. Perge, prosequere cætera. Ter-
 tio anno, bello sociali, tyro Tullius fuit in ex-
 ercitu Cn. Pompeii, vt est duodecima Philippicæ

ca: Sic enim Resp. erat Romana, vt idem alia atque alia ætate atque caussa, domi esset orator, senator, sacerdos: foris miles & imperator. Quid quarto deinceps anno Sulpitij in Tribunatu quotidie concionãtis totum genus dicendi, naturæ suæ vehementer accommodatum, penitus cognouit: Fuit enim Sulpitius vel maximè, quos quidè adhuc Tullius audierat, grãdis, & vt ita dicã, tragicus orator: Vox cum magna, tum suavis & splendida: gestus & motus corporis ita venustus, vt tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur: incitata & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Hanc igitur orationis granditatem & vbertatem, iuuenis Cicero naturâ elatus & ingenio affluens, promptè alacritèrque complexus est: illius vocis suauitate & splendore, gestus illius venustate, vocis asperitatem corrigere, & motum corporis componere didicit. Sed tamen eodem anno, quo Sulpitius auditus est, philosophiæ studium coniunctum est, & deinceps continuatum: cuius quatuor excellentes doctores, Diodorus, Philo, Antiochus, Posidonius, à Cicerone numerantur: Nos autem (ait p̄tmo de Natura Deor.) nec subito cœpimus philosophari, nec mediocrem à primo tempore ætatis, in eo studio operam curamque consumpsimus: & cum minimè videbamur, tum maximè philosophabamur: Quod & orationes declarant, refertq̄ philosophorum sententiis: &

doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit: & principes illi, Diodorus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quib⁹ instituti sumus: Et si omnia philosophiæ præcepta referuntur ad vitam, arbitramur nos & publicis & priuatis in rebus ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præscripserit. Hæc de philosophiæ magistris Cicero senex, ubi philosophiæ studium à prima ætate repetitum, & quatuor doctores nominatim appellatos videmus, Diodorum, Philonem, Antiochum, Posidonium. Philo, primus in Bruto nominatur, & in eundem quartum annum cum Sulpitio includitur: qui cum Atheniensium optimatibus (vt Tullius nobis ipse exposuit) Mithridatico bello, domo pulsus profugisset, Romamque venisset, totum ei se Cicero tradidit, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus: in quo hoc etiã commorabatur attentius, quòd rerum ipsarum varietas & magnitudo, summa ipsum delectatione retinebat: Attamen sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur. Hic primus philosophiæ magister nominatur, & philosophus oratori futuro vehementer accommodatus: Fuit enim Philo, princeps Academiæ, in qua, philosophiæ studia cum studiis eloquentiæ coniunguntur: quod ab Aristotele institutum, & à Peripateticis ac reliquis Academicis obseruatum, magnos & excellentes philosophos effecit: Itaque ob eam etiam bene dicendi, rectèque sentiendi coniunctionem,

Aca-

Academia vetus cæteris philosophiæ sectis ab eo præposita est : Brutique iudicium ideo laudatum, quòd veteris Academiæ sectam secutus esset. Tria philosophorù genera ætate Ciceronis floruerunt, Epicureorù, Stoicorù, Academicorù: vim singulorù ppède: Academicos oratoris germanissimos inuenies : Vnus ex omni numero oratorum Romanorum Titus Albutius Epicureus à Tullio numeratus est, & ob id ipsum ineptior habitus: Ea igitur philosophia (vt ait Crassus Oratorio tertio) quæ patrociniũ voluptatis suscepit, procul abest ab eo viro, quẽ quærimus, & quem authorem publici consiliũ, & regendæ ciuitatis ducem, & sententiæ atq; eloquentiæ principem in Senatu, in populo, in causis publicis esse volumus: Rhetorica enim ornamenta, & Logicam subtilitatem, imò reliquarum artium nobilitatẽ & ingenuitatem despicit & aspernatur. Eam tamen philosophiã Cicero didicit à Zenone, Phædro, Patrone Epicureis, etiam antequàm Philoneĩ cognouisset: sed eam tamen philosophiam quidem cognouit, at nequãquã probauit, vt est in Epistolis familiaribus libro duodecimo. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, ait: nisi quòd in philosophia vehementer ab eo dissentio: Sed & initio, Romæ cùm te quoque & tuos omnes obseruabat, me coluit imprimis: & nuper cùm ea quæ voluit, de suis commodis & præmiis consecutus est, me habuit suorum defensorum & amicorum ferẽ principem: etiani

à Phædro (qui nobis, cùm pueri essemus, antequàm Philonem cognouimus, valdè vt philosoph⁹, postea tamè vt vir bonus & suavis & officiosus probabatur) traditus mihi commendatúsque est. Hæc de magistris Epicureis, quos Tullius Attici, qui & ipse Epicureus fuit, gratiâ magis fouit, quàm quòd eorum decreta laudaret. Stoicorum autem seueritas Romanis vehementiùs placuit: hinc à Stoicis formati Fannius, Rutilius, Tubero, Pompeius, Ælius, Cato: sed Stoicis Græcis pariter & Latinis accidit, vt omnes ferè prudentissimi in differendo sint, & id arte faciant, sintque architecti penè verborum: iidem traducti à disputando ad dicendum, inopes reperiantur: Vnum Catonem Tullius excipit, in quo perfectissimo Stoico summam eloquentiam non desideret: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnâ, in Tuberone nullam censet fuisse: Quod propterea accidit, quòd Stoicorum in Dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis genus & fusum & multiplex non adhibetur: Cato autem habuit à Stoicis id, quod ab illis petendum fuit: sed dicere didicit à dicèdi magistris, eorùmque more sese exercuit. Stoica itaque philosophia suos etiam oratores extulit: nō eos quidem, qui tanquam in scena, celeri ac difficili motu vtantur: sed velut eos, quos statarios appellant: quorum sit illa simplex in agendo veritas non molesta. Sed hæc de philosophiæ

loſophiæ generib⁹: quæ omnia Ciceroni cog-
 ta quidem ſunt, ſed nō omnia probata. Epicu-
 reum genus diſplicuit, quia ab eo nec vir bo-
 nus, nec dicendi peritus efficeretur: Stoicum
 arriſit, quia vir bonus imprimis, & fortis, & cō-
 ſtans, & differendi peritus hīc fieret: Sed maxi-
 mē omnium Academicum placuit, quia tota
 laus oratoris hīc informaretur, vīrque bonus
 & dicendi peritus inſtitueretur: Ideoque in O-
 ratore ait: Fateor me oratorem (ſi modò ſim,
 aut etiam quicumque ſim) non ex Rhetorum
 officinis, ſed ex Academia ſpatiis exitiſſe.

Quamobrem ad imitationem Ciceronis, eam
 philoſophiam Ciceronianus ſequatur, vnde &
 animi conſtantiam, & bene dicendi peritiam
 conſequatur. Pariſienſis Academia libros phi-
 loſophiæ Peripateticæ (quæ ipſa Academica
 eſt) ex antiquis Regum & Pontificum inſtitu-
 tis amplectitur: ſed neſcio qua prava conſuetu-
 dine & legibus contraria, Stoicè, non Peripa-
 teticè vel Academicè tractat & exercet. Aca-
 demici veteres cum philoſophia copulabant e-
 loquentiam: Stoici philoſophiam tantum cole-
 bant, ornamenta orationis aſpernabantur: hinc
 eorum philoſophia ſubtilior illa quidem & ar-
 gutior, ſed aridior & ſtrigoſior facta eſt: Aca-
 demia noſtra, tanquam in dumetis Zenonis,
 non in ſpatiis Ariſtotelis verſaretur, ab auribus
 & oculis, imò ab animis & mentibus poëtas
 & oratores, omnèſque elegantes & ornatas

exercitationes reiicit: & cùm à Grammaticis
 & Rhetoricis commentationibus ad philoso-
 phiam accesserit, prioribus illis studiis abiectis,
 argutias disputationis & subtilitates tantùm me-
 ditatur: & vt subtiliter arguari discat, purè lo-
 qui, & ornatè dicere si antea didicerit, Stoicis
 istis philosophiæ spinis dediscit: Sed hac de re
 satis superque à nobis, locis aliis dictum est.
 Ciceronianus noster siue in forum venturus
 sit, ciuiùmque suorum controuersias modera-
 turus: siue Theologus & religionis interpres, vi-
 tæque doctor sit futurus, vel quascunque res
 acturus, Ciceronis iter ingrediatur: aliorum phi-
 losophorum decreta quanuis non probet, ta-
 men (si lubet) intelligat: Sed Aristotelis & Phi-
 lonis exercitationem, ornatæ & copiosæ philo-
 sophiæ principem sequatur. Perge, quid dein-
 ceptus anno quinto Tullius? Moloni Rhodio o-
 peram dedit, & actori summo caussarum, &
 magistro: Triennio deinde proximo è superio-
 ribus Hortensius & Antistius, rursùmque Pi-
 so, Pomponius, Carbo, Philippus sunt auditi:
 Quid oratores illi discipulo suo profuerunt?
 Hortensius, verborum splendore erat elegans,
 compositione aptus, facultate copiosus: vox ca-
 nora & suauis: motus & gestus etiam plùs ar-
 tis habebat, quàm esset oratori satis. Atque hæc
 Rhetorica fuit Hortensij: Logica etiam erat in-
 signis: Nō prætermittebat ferè quicquam, quod
 esset in causâ aut ad confirmandum, aut ad re-
 fellen-

fellendum: quod erat inuentionis: attulerátque
 minimè vulgare genus dicendi: duas quidem
 res, quas nemo alius: partitiones, quibus de re-
 bus dicturus esset, & collectiones: quod syllo-
 gismi & methodi est: vnde memoria tanta,
 quanta in vlllo oratore cognita sit: vt quæ secum
 commentatus esset, ea sine scripto verbis iif-
 dem redderet, quibus excogitauisset: Hoc ad-
 iumento ille tanto sic vtebatur, vt sua cõmen-
 tata & scripta, & nullo referente, omnia aduer-
 sariorum dicta meminisset: Sed omnium Hor-
 tensij virtutum maxima, fuit diligentia: arde-
 bat enim cupiditate sic, vt in nullo vnquam
 flagrantius studium Cicero viderit: nullum e-
 nim patiebatur esse diem, quin aut in foro di-
 ceret, aut meditaretur extra forum: sæpissimè
 autem eodem die vtrunque faciebat: Hæ tam
 multæ tamque magnæ laudes erant in Horten-
 sio: quem vnum ideo præ cæteris imitandum
 sibi Cicero proposuerat: totaque in Bruto de
 Ciceronis studijs oratio longiùs producta est,
 vt intelligeretur, quemadmodum Tullius es-
 set in spatio, Qu. Hortensium ipsius vestigiis
 persecutus. Asiaticus tamen toto genere Hor-
 tensius Ciceroni visus est, qualis & Cicero suis
 Atticis, vt dicetur postea: sententijs non tã gra-
 uibus & seueris, quàm concinnis & venustis:
 verbisq; omnino frequentior & incitator,
 quàm sententijs: in quo leuitatis cuiusdam, nec
 satis firmi iudicij nota quædam inerat: nec ac-

tionis mollicies Ciceroni placuit: Hic tamen orator Ciceronem maximè omnium excitauit: plùsque exemplo & æmulationis cupiditate ad summam eloquentiæ laudè ei profuit, quàm Grammaticus, quàm Rhetor, quàm denique magister vllus. Quid magister ille alter Antistius? Rabula, ait Tullius, probabilis fuit: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamè non abiectis: expedita erat & perfacilè currès oratio, & eius quidam tanquam habitus non inurbanus: actio paulùm cum vitio vocis, tum etiam ineptijs claudicabat. Hic igitur orator, Ciceroni fortasse eò profuit, quòd Sestio Tullium non deteriore esse gauderet. De Pomponio, Pisone, Carbone iam dictum est. At verò Tullius noster hoc triennii tempore omni, dies & noctes in omnium doctrinarum meditatione versabatur: Erat cum Diodoro illo Stoico, à quo studiosissimè quidem in Dialectica exercebatur, sed & in aliis artibus variis: de quibus ita Tusculana quinta loquitur. Diodorus Stoicus cæcus, multos annos domi nostræ vixit: Is verò (quod credibile vix esset) cum in philosophia multò etiam magis assiduè, quàm antea versaretur, & cum fidibus, Pythagoreorum more, vteretur: cumq; ei libri, dies & noctes legerentur: quibus in studiis, oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discipulis, vnde, quòd quamq; lineam scriberent. Quare Tullius doctore Diodoro
non

non solum Logicam, sed Geometriam, id est numerorum & lineamentorum doctrinam (sic enim veteres Geometriam partiebantur, ut apud Quintilianum est) sed Musicam, sed cæteras, ut verisimile est, Mathematicas artes didicit: quæ solæ antiquis artes fuerunt, quæque hominis iudicium imprimis solidare confirmareque possunt. Quantos verò progressus in Mathematicis Cicero fecerit, è Geographia postea percipietur: his tamē artibus ita deditus erat, ut ab exercitationib⁹ oratorijs nullus dies vacuus esset: Commentabatur cum M. Pisonē & Qu. Pompeio declamitans: sic enim tum in re noua nouo verbo utebantur: nec enim declamandi consuetudo apud vllum authorem antiquiorem (si Senecæ credimus) inueniri potest. Ad M. Pisonem oratorem & philosophiæ Peripateticæ, cuius Staseam doctorem habuerat, studiosum, adolescentulus, ut Asconius putat, deductus est: quòd in eo antiquæ vitæ similitudo & multæ literæ inessent: Cicero tamen in Claris oratoribus, studiorum consortem & socium, non magistrum fuisse indicat. Quid igitur Pisonē? quàmnam eloquentiam tenuit, ut eloquentiæ Ciceronianæ magistra aut socia possit videri? Repete de hoc Oratore, quæ narrata sunt in Bruto: M. Pisonē quicquid habuit, habuit ex disciplina: maximèque ex omnibus, qui antè fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit: habuit à natura genū quoddam acuminis, quod
etiam

etiam arte limauerat, quod erat in reprehendēdis verbis acutū & solers: sed sæpe stomachosum, nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum: Is laborem, quasi cursum forensē diutiùs non tulit, quòd & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac stultitias, quæ de uorandæ nobis sunt, non ferebat, iracundiùsq; respuebat, siue morosè, vt putabatur, siue ingenuo liberòq; fastidio: Is cùm satis floruiſſet adolescens, minor haberi est cœptus postea: deinde ex Virginiū iudicio magnam laudem est adeptus: & ex eo tempore, quasi reuocatus in cursum, tenuit locum tandiu, quàm ferre potuit laborem: postea quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria. Hæc sunt in Bruto de M. Pisonē, qui Ciceronis æqualis, aut etiam Cicerone inferior fuit, pòstque Ciceronem Cōsul: qui & à Cicerone peruersus, vitiosus, iners, somni plenus, imperitus, ἀπεκρίτατος, κενεκτήης primo libro ad Atticum appellatur: vt verisimile non sit (licet Asconius contrà sentiat) magistrum Ciceronis fuisse. Qu, autem Pompeius, biennio quàm Cicero fortasse maior, summo studio dicendi, multaque doctrina, incredibili labore atque industria, cum Cicerone & M. Pisonē non solùm amicitia, sed studijs exercitationibùsq; coniunctus: Huius actio non satis commendabat orationem: in hac enim satis erat copiæ, in illa lepōris parum: Quamobrem M. Pisonē & Qu. Pompeium Rhetoricis &

Logicis

Logicis exercitationibus, sicut alios plerosque, Cicero non magistros, sed condiscipulos potius, vel socios habuit: cum quibus multum Latinè, sed Græcè sæpiùs declamitabat: vel quòd Græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter Latinè dicendi afferebat: vel quòd à Græcis summis doctoribus, nisi Græcè diceret, neque corrigi posset, neque doceri. Hæc Ciceronis de se verba sunt: quibus videtur, vt dixi, non discipulus, sed condiscipulus, vel socius Pisonis & Pompeij apud Græcos doctores fuisse: Nā Piso Latinè docere potuisset, & Latinè dicentem corrigere: vnde Sallustiani maledicti mēdacium etiam deprehenditur, quòd Tullius apud M. Pisonem eloquentiam pudicitia iacturâ perdidicerit: si tamen Sallustij cōiutium illud est, vt Quintilianus putat: neq; enim hîc Quintiliano libentiùs assentior, quàm paulò antè Asconio assensus sum: qui tamen ætati Ciceronis vicinior fuit, quàm Quintilianus. Græcè verò ad Præturam vsque declamauit, ait Suetonius: Latinè etiam senior: adolescens autem declamauit Græcè sæpiùs. Itaq; & Græci & Latini oratores, Ciceroniano in sua, patriaque lingua imitandi, eorumq; omnis in Rhetorica & Logica potest quouis alio sermone, tamen & in alia causa similibus tropis, figuris, argumentis, syllogismis, methòdo denique tota vsurpari: illud enim est, Rhetoricas & Lógicas laudes imitari:

sed

sed Græca tamen lingua est vberior, quia plura suppeditat ornamenta dicendi, ait Tullius. At Quintilianus, vbertatis huius excellentiam nobis immodicam quandam & immensam facit. Latina facundia, ait, vt inuentione, dispositione, consilio, cæteris huius generis artibus, similis Græcæ ac prorsus discipula esse videtur: ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum videtur, quòd literarum appellationes iucundiores, & propriorum vocabulorum idiomatis etiã differentiũ maiore copiam habeat. At Tullius istã Quintiliani tam humilẽ summisionẽ nunquam probabit: nec Græcis in excogitandis rebus ingenium, in collocandis iudicium melius, quàm Romanis attribuit: Longè etiam alia vox illa est prima Tusculana: Sed meum iudicium semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapiētius, quàm Græcos, aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaboraret. Longè itẽ alia oratio illa est primo de Finibus: Sed ita sentio & sæpe disserui, Latinam linguam non modò non inopem, vt vulgò putaretur, sed locupletiore esse, quàm Græcam. Quid hæc Ciceronis exclamatio secunda Tusculana, O verborũ inops Græcia! quid Quintiliano congruit? Equidem, vt puero Cicerone fateor rudem adhuc fuisse, nec satis excultum sermonem Latinum (nec enim ante L. Plotium, magistrum vllum habuerat) ita senis ingenio

genio , velut agro , tot tàmque laudandarum
 exercitationum & disciplinarum studiis nō se-
 mel arato, sed nouato & iterato, Latinæ lingue
 fœtus meliores, & iam Græcis fœcundiores fa-
 ctos esse non dubito. Rem plerisque incredibi-
 lem profiteor, A V D. sed tamen veram. Om-
 nium linguarum infantia quædam est, iuuen-
 tus, perfectio, senectus : nec quicquam repente
 magnum efficitur : Omnibus populis propria
 rerum vocabula, natiua semper fuerunt, aut
 necessitate, protinus inuenta & facta sunt: vn-
 de p metonymiã, ironiam, metaphoram & sy-
 necdochen, licet innumerabiles tropos genera-
 re. Quid? figuræ in verbis & sententiis, nōne
 gentium omniũ communes sunt? Istis causis
 & artibus Græca lingua, quæ aliquando infans,
 sua etiam incunabula habuit : istis, inquam, ar-
 tibus locuples effecta est : Cùm verò fabri fue-
 rint & architecti, p eos etiã in summa solitudi-
 ne construi ædificia & frequentari possunt : sic
 cùm Grammatici fuerint & oratores, etiam in
 summa barbarie atque infantia, per eos tamen
 loquendi dicendique artifices, oratio locuple-
 tari paulatim & confirmari potest : præsertim
 cùm materiam ipsi sibi fabricari atque archite-
 ctari arte sua valeant. Ergo Ciceronis multo-
 rumque Ciceronis similibus assiduitas & indu-
 stria, linguam Latinam, tanquam noualem ter-
 ram aliquam, hoc etiam cultu, hac satiore fœ-
 cundare nimirum potuit. Quod hoc loco pro-
 pterea

terea disputaui, vt intelligeretur, nullam esse
 linguam tam inopem tamque barbaram, quæ
 diligentia ditari & excoli non possit. Itaque
 Ciceronianus noster, Fræcus, Italus, Hispanus,
 aut cuiusuis gentis alumnus, vestigia Cicero-
 nis ingressus, de patria facundia nunquam des-
 perabit: Græciæ & Italiæ opimioribus illis spo-
 liis patriam suam decorabit & amplificabit: or-
 namenta ipse noua pariet: Latinè & Græcè de-
 clamabit initio sæpiùs: quia linguæ illæ mo-
 dò sunt vberiores, pluraque afferunt ornamen-
 ta similiter dicendi. Sed adhuc Cicero Gram-
 maticis, Rhetoricis, Logicis, Mathematicis, &
 reliquis philosophicis studijs est informatus:
 Quid? ius ciuile, rem ad disceptandas ciuium
 causas maximè necessariam, quomodo didi-
 cit? Didicit sanè, vt iam dictum est, ante philo-
 sophiam, cùm speciale hoc studium meliùs &
 commodiùs è generali philosophiæ fonte de-
 riuetur: Itaque huc etiam à nobis reiectum est.
 Ergo Tullius iuris ciuilis studio multùm ope-
 ræ dedit *Qu.* Scæuolæ, homini in iure paratissi-
 mo, & acutissimo ad excogitandum, quid in
 iure aut æquitate verum esset, aut non verum:
 omninòque mirabili in interpretandi, explican-
 di, differendique genere: sic vt simile nil fuerit:
 Multa in seueritate comitas non deerat, imò
 neque orationis elegantia: Itaque vt Crassus e-
 loquentium iuris peritissimus, sic Scæuola iuris
 peritorum eloquentissimus habebatur. *Quo*
exemplo

exemplo Ciceronianus noster iuris doctorem optabit, non solum scientiæ civilis peritum, sed etiam eloquentia, grauitate, comitate, id est Mutiana virtute præditum. Sed Scæuola quam nemini se ad docendum dabat: tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Legitimum Ciceronis & primariū tempus, imò perpetuum in eloquentia fuit: succisua autem multa in philosophia, in iuris cognitione & prudentia: è quibus tantum assumebat, quantum esset illius ciuitatis oratori satis: Atque hanc iuris intelligentiam assequebatur legendis duodecim tabulis, Prætorum edictis, responsis prudentum, Senatusconsultis, plebiscitis: in quibus si quis locus aut obscurus aut controuersus incidisset, Scæuola consulebatur, respondendoque explicabat. Veruntamen quã imitationis viam Ciceroniano nostro hîc ostēdemus? quid in Francia simile reperiemus? Religiosa (ita me deus amet) deprecatione aliqua nobis opus hîc est, A V D. vt aliquādo regia auctoritate aliqua, liceat in eadē vrbe eloquentiã, philosophiam, iuris prudentiam, coniunctis & deinceps continuatis studijs & ista facilitate perdiscere, vt Ciceroni licuit: nec Molones solum, sed Philones ac Diodoros & Mutios, eiusdem ciuitatis habitatores, ad huius tantæ tamque multiplicis virtutis laudem ciuibus duces habere liceat. Auditur Lutetiæ primū Grammaticus, deinde & Rhetor in eadem schola cū Gram-

Grammatica puritate Rhetoricus ornatus exercetur: postea cum ad philosophiam acceditur, Grammatica & Rhetorica, aditu philosophicæ scholæ ianuâque prohibentur: sermonis & orationis cura deponitur: tanquam à natura, disertis & philosophis bellum aliquod, vt lupis & canibus, esset insitum & ingeneratum. Itaq; vt philosophia comparetur, facundia tot antè laboribus parta, abiicitur: id est, vt cor instruitur, lingua amputatur. Consequitur similis institutionis sapientia: Philosophia vtcunque cognita, ac frequenter etiam vix à limine salutata, ad ius ciuile nescio quò, desertis ac penè damnatis exercitationib⁹ Rhetoricis & philosophicis omnibus, conuolatur: iúsque imperatorum triennio aut quinquennio perdiscitur, cuius in Parisiensi foro nonnunquam nullus est vsus: Authoritas certè plerunque tanta, quanta legû fuerit in politia Platonis conditarum: tantâque imperatorii iuris scientia, partim contrarijs legibus, partim Pontificum canonibus, partim Regum institutis, maximèque moribus cuiusq; prouinciæ, ac regionis consuetudine peruertitur: relinquitur autem minima pars tot codicû voluminumque, moribus nostris accommodata. Itaque Ciceronianus noster Astræam aliquâ obtestetur & obsecret, & tantæ difficultatis allevationem aliquam deprecetur. Quærit Martialis, quamobrem Domitiani tempore Virgilius nullus esset:

*sint Mæcænates (ait) non deerūt Flacce, Marones:
Virgiliúmque tibi, vel tua rura dabunt.*

Ego id ad ciuitatis publicam disciplinã potiùs refero. Quid igitur (inquires) ad illam veteris disciplinæ similitudinem potes optare? Equidem nescio, nisi quod ante oculos positum est: Etenim Romani, licet adhuc rudes pastores & aratores, cùm audirent duas Græciæ ciuitates, Athenas & Lacedæmonem, Solonis & Lycurgi legibus inclytas esse, non statuerunt in Græciam, Græci iuris intelligēdi gratiã, Romanam iuuentutem dimittere: sed Græcarū legum sapientiam, missis eò legatis collectam, Romano sermone ciuibus suis cognoscendam & obseruandam proposuerunt. Quænam igitur inuidia sit, amplissimæ pacatissimęq; Franciæ Christianissimum & inuictissimum regem, Francis suis tam illustrem tamque magnificum cupere & optare, quàm Decemuiros illos suis ciuibus admiramur extitisse? Iustinianus imperator, cùm imperii sui leges videret in immensam voluminum molem excreuisse, verè quidem imperatorium cõsilium cepit, per nescio quot huius scientiæ magistrōs, iuris breuiorem & comodiorem scientiam faciendi: videmus quam nõ modò iustitiam in iure, sed Logicam in ordine & compositione iuris, illi doctores secuti sint. Pudeat (ita me Deº amet) illos Romanos, exigui pecoris pastores, agrique non admodum magni cultores, cū istis tanti imperii magistris

gistris & rectoribus æquitate & iudicio conferre. Quamobrem **M E C O E N A S** optime (te enim hîc appellabo, quem maximis quibusque & difficillimis rebus meis sæpe salutariter appellavi) acumine præstâtissimi ingenij tui, auctoritate prudentiâq; tua vehementer hîc opus sit: Si Francia speciem Ciceronis & effigiem vllam habeat, tu omniû doctrinarum laude, tu faciendia quadam singulari ac propè diuina Cicerone noster es, qui vna in vrbe continuatis deinceps & coniunctis bene sentiendi benèq; dicendi studiis, Ciceronianum illud iter, quo degimus, tam mirabili celeritate cōfecisti, vt nō excurrissè, sed euolassè videaris: **H E N R I C O** Regi Christianissimo, apud quem gratiâ tantum potes, Romanam illam prudentiam propone, edissere, persuade, vt Regis sapientia & maiestate dignissimum opus, ad sempiternam eius gloriam absoluat: Signū tantum **H E N R I C V S** sustulerit, cōcurrent vndiq; Iurecōsulti, omni genere doctrinæ, non iuris prudentiâ tantum præstantissimi, qui facilè Romanos iudicio rerum & constructione doctrinæ consequantur. Romani pueri, duodecim tabulas sine doctore, sine labore ediscebant: Sic Franci pueri, suas tabulas, **C A R O L I L O T H A R I N G I** Cardinalis consilio, **H E N R I C V A L E S I I** Regis beneficio Francicè descriptas ediscant: & si tum doctoribus Iureconsultis sit opus, in singulis parlamentis, vbi legū summa,

summa, & sine prouocatione, iudicia exercentur, transuerso foro obambulantes, vel in solio domi sedentes facilè reperientur, qui Scæuolarum instar, consulentibus respondendo, studiosos audiendi libenter edoceant. Flos ingeniorum, flos etiam annorum in Iustiniani legibus consumitur, qui olim in magnis & excellentibus artibus, Grammatica, Rhetorica, Logica, Mathematicis omnibus, Physicis, Ethicis, Politicis consumptus, Mutios, Sulpitios, Crassos, Tullios extulit. Quamobrem ingeniorum illorum parens & altrix disciplina reducatur, ingenia illa protinus excitabuntur ac reuiuifcent. Atque hæc forensis oratoris Ciceroniana sit institutio, quæ prorsus eadem Theologis (nisi fortè prudentiam iuris ciuilibus excipias) tota communis est: Istorum enim hominum sacrorum & diuinorum natio, eloquentiæ quasi sacrum & diuinum hospitium perpetuò præbuit: hi populorum doctores: hi magistri gentium: hi diuinæ voluntatis interpretes & concionatores, dicendi libertatem ac dignitatem propriam semper habuere: Itaque in tantis laboribus, tam assiduis exercitationibus, tot annorum studiis, quæ in Academiâ Parisiensi legibus constituta sunt, si Grammatica, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ linguæ sermonem pepererit: si Rhetorica, ornandi: Dialectica, disserendi: cæteræque deinceps artes (de quibus dixi) sui queque muneris opus Theologiæ præstiterint, quæ

tandé tot administris artibus comitatã Theologia futurã arbitramur? Admiratus saepe sum in cõcionantibus Theologis, dicédi agendiq; singularem virtutem: quam tamen non artis ratione aliqua, sed consuetudine & exercitatione diuturna mihi videbantur assecuti: Ecquid si conformatio Ciceronianæ institutionis & doctrinæ accesserit, cur in Theologia Cicerones defuturos desperemus? Sed è decem annis, octo ita traducti sunt, duos reliquos abstulit ciuilis tumultus: cui sub Sylla tempore quodam Tullius miles interfuit, vt ait Plutarchus: sed mox Syllana tyrannide offensus, ad pristinas exercitationes sese retulit: de quibus nihil adnotatum comperio. Quapropter propositi decennii studia concludamus. Cicero oratoribus, Logicis, Mathematicis, philosophis, iurecõsultis audiendis, corúmque virtutibus imitandis lectione, commentatione, scriptione, declamatione Græca & Latina, decem annos consumpsit: Ciceronianus noster in eodem curriculo parem laborum & vigiliarum cursum cõficiat. Natura Cicero excellenti fuit: sed industria, partibus infinitis excellentiore. M. Piso, dicendi laude floruerat: At quia laborem, quasi cursum forensem ferre non poterat, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria. M. Glaucionem bene institutum Scæuolæ diligentia, focors ipsius natura negligensque tardauerat: Arrius infimo loco natus, & honores & pecuniam & gratiam consecutus, inertia tandem

cõci-

cóncidit: vtque pugiles inexercitati, etiam si pugnos & plagas, Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen ferre non possunt: sic ille, cū omni iam fortuna prosperè functus, labores etiam magnos excepisset, tandē grauiorem laborem, quasi solem non tulit. Ergo ne Ciceroni contingeret, quod Pisoni, quod Glabrioni, quod Arrio, quod inertibus plerisque aliis contigit, eloquentiæ pater ille & nutricius & magister & pædagogus & doctor, id est labor, obfuit. Quare ne mihi naturam Ciceronis & ingenium prædicato, quod tamen valdè prædicabile est: vigilas diurnas & nocturnas, auditionem, lectionem, meditationem, commentationem, scriptionem, declamationem, disciplinam denique & exercitationem prædicato: neque oratorem tantum nasci putes: faciendus est (mihi crede) tantis difficultatibus, quantas exposui: Neque desperatio tamen vlla sit:

— *Labor omnia vincit*

Improbis. — Quid tandem verò?

Semper ego auditor tantum? — quis erit ediscendi modus? quando denique ex hac domestica palæstra & vmbatili concertatione, medium in agmen pulueremque deducemur? quādo hæc inclusa meditatio cōmentatióque, in vsum, in solem, in veritatis lucē pferetur? Demosthenes admodū puer actiones pupillares habuit: Crassus accusauit C. Carbonem eloquentissimum hominem, anno ætatis primo & vicesimo, sum-

mámque ingenii non laudem modò, sed etiam admirationem est consecutus: Qu. Hortensij admodum adolescentis ingenium, vt Phidiæ signum, simul aspectum & probatum est: Licinio Crasso & Scæuola Cofs. primùm in foro dixit, & apud hos ipsos quidem Cofs. & cùm eorum, qui abfuerunt, tum ipsorum Cofs. qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus: vnde viginti annos natus erat eo tempore. Caluus, Cæsar, Pollio, multò ante Quæstoriam ætatem annúmque secundum & tricesimum, grauissima iudicia exercuerunt: Cæsar autem Augustus, duodecim natus annos, auiam pro rostris laudauit. Hæc igitur de tyrocinio oratoris primòque agendi tempore, singularia exempla sunt: In vniuersum autem Quintilianus secundum vires cuiusque, tempus hoc metiendum arbitratur, vt neque præproperè huc accedatur, quia inde & contemptus operis, & impudentia sequitur: nec rursus differendum in senectutem tyrocinium, quia iudicio rerum prudentiæque, fastus succrescit: Quare fructum studiorum nõ acerbum quidè, sed tamen viridem & adhuc dulcem promendum censet, cùm & venia & spes & ætatis pudori paratus est fauor. Crassus initio primæ illius actionis exanimatus est: Qu. Maximus iudex, simulatque fractum ac debilitatum metu adolescentem vidit, cõsilium dimisit. Est verò proprius quidam fori profectus, multòq; plùs si separet, vsus sine doctrina, quàm citra vsum, doctri-

doctrina valeat: Incipere verò per commodum fit à quàm maximè facili & populari caussa, vt catuli ferarū, molliore præda saginantur. Quãobrem fundamentis eloquentiæ ita positis, Cicero ad causas & priuatas & publicas adire cœpit, non vt in foro disceret, quod tum plerique faciebāt, sed vt quantum efficere potuisset, doctus in forum veniret. Priuatarum causarum primo anno actarū nulla extat. Eodem tempore iterum Moloni dedit operam: Dictatore enim Sylla legat⁹ ad Senatū de Rhodiorū præmijs venerat: Itaq; prima caussa publica pro Sexto Roscio dicta, tantum commendationis habuit, vt non vlla esset, quæ non digna Ciceronis patrocinio videretur: Tū Cicero sextum & vicesimum annum attigerat, M. Tullio Decola, & Cn. Cornelio Dolabella Cofs. Nec enim Gellius hinc verā chronologiam sequitur: nec rectè Quintilianam defensionē præponit, quæ post Dictatorē Syllā, vt ex ipsa oratione cognosci potest, habita est: Deinceps causæ multæ dictæ sunt, licet non editæ, aut certè hucusque non conseruatæ: quas nō minùs diligenter elaboratas, & tanquā elucubratas attulit: Sed tamen hoc publicæ causæ tyrocinium, fuit locis nonnullis iuuenile, quòdque aliquantò post Tullius ipse sensit non satis deseruisse: sed tamen tyrocinium laudabile, & Ciceroniano nostro ad imitationem propositum. Enimverò gradus artium ita ferè legibus nostris distincti sunt, vt Ciceronis ætate possit Cicero-

nianus noster in forū venire, aut in tēpli fugge-
 stū ascēdere . Nullus est ad virtutē stimulus a-
 crior laude, id est virtutis fructu: Itaque matu-
 rē fructum hūc ex arbore decerpamus, nec ex-
 pectemus vt decidat. Age verò, quoniam Ci-
 ceronianus Ciceronem suum nō nāuo aliquo
 aut crepundiis, sed corpore omni debeat agno-
 scere, nihil omittamus, omnia complectamur.
 Ciceronis eloquentiā pleriq; naturalē, ideóq;
 inimitabilem existimant: ego contrā longē a-
 liter iudico, Ciceronem non modò partibus
 omnibus inimitabilem, sed inuita ac repugnante
 natura, præcipuam eloquentiæ laudem con-
 fecutum, Quid ita? Demosthenes interrogatus
 quid esset in eloquētia primum, actionem esse
 respondit: quid secundum, idem, & idem ter-
 tium: Nulla siquidem res magis penetrat in a-
 nimos, eosque fingit, format, flectit, talésque
 oratores videri facit, quales ipsi se videri vo-
 lūt: At hanc primam & secundam & tertiam
 partem natura Ciceroni negauerat, eumq; stu-
 dio flagrantem & ardentem, perq; medias elo-
 quentiæ laudes quasi quadrigis vehētem, obie-
 cta corporis infirmitate tardauerat: erat enim
 eo tempore in Tullio summa gracilitas & in-
 firmitas corporis, procērum & tenue collum:
 qui habitus & quæ figura, nō procul abesse pu-
 tatur à vitæ periculo, si accedit labor & laterū
 magna contentio: eóq; magis hoc eos, quibus
 erat charus, commouebat, quòd omnia sine
 remif-

remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebat: Itaque eum & amici & medici hortabantur, vt causas agere desisteret. Vox præterea magna quidē & bona, sed insuavis & aspera fuit: Actionis igitur instrumēta, Ciceroni natura negauerat: verūm industria comparauit: Etenim industrius ille ac nunquam fatigatus animus: atq; , vt cum Horatio loquar,

—*præter laudem, nullius auarus,*

quoduis periculum sibi potiùs adendum, quàm à sperata dicendi gloria discedendum putauit: Itaque cū censeret remissione vocis & commutato genere dicendi, se & periculum vitare posse, & temperatiùs dicere: vt consuetudinē dicendi mutaret, eaque corporis impedimenta vinceret, tum, vt opinor (quanuis & Plutarchus postea commemoret, & Cicero oblitus, aut nescio qua causa motus, prætereat) ad illā corporis habitudinem roborandum, & frictiones & certi numeri deambulationes adhibita sunt, quas etiam post Cōsulatum continuauit. Recreandæ vocolæ causā, necesse est mihi ambulare, scribit ipse Consularis ad Atticum. Tum etiam Roscio Comædo & Æsopo Tragædo formandum sese tradidit, eorūque operā & eruditione, gestum & vocem conformauit: Fuit enim, cū Quintium defendit, iā tum familiaris Roscio. Iis tamen magistris non contentus, cū esset biēnium versatus in causis, &

sis, & in foro celebratum nomen eius esset, Româ profectus est in Græciam: non autem metu Syllæ protinus post actam Roscij causam, vt Plutarchus docet: Nam hic error, Cicero- nis historiâ refellitur.

*Cælum, non animum mutant, qui trans mare cur-
runt,*

ait Horatius. Consideremus igitur, A V D. qua- les Ciceroni nostro transmarinæ artes hæ fue- rint, quàmq; attulerint exercitationē. Athenis certè fuit Ciceroni coniunctio studiorum ea- dem, quæ antea Romæ fuerat: sex menses cum Antiocho Ascalonita, veteris Academiae no- bilissimæ & prudentissimæ philosopho fuit: Fuit autem Antiochus, Philonis illius auditor, quem iam Romæ Cicero audiuerat, è philoso- phis suorum temporum, ingenio scientiâque acutissimus, politissimus, lenissimus, ideòque Ciceroni charissimus: quanuis ea quæ diceren- tur ab eo, non satis probarentur: Desciuerat e- nim Antiochus à Philone, & in veterem do- mum è noua migrauerat: Academiâque no- uam tam acriter accusauit in senectute, quàm adolescens antea defensauerat: & contra ma- gistrum Philonem, librum ediderat, qui So- lus inscribatur: & in nonnullis, Stoico- rum astipulator erat: ac si perpauca mutauis- ses, germanissimus esset Stoicis: Tullius igitur philosophiæ studium nunquam intermissum, à primâque pueritia cultum & semper auctum,
hoc

hoc rursus summo authore & doctore renouauit: Quinetiam cogitauit reliquam vitam cum Antiocho otiosè traducere: Itaque vt antea Romæ eodem anno Philoni Molonem, sic Athenis eodem tempore Antiocho Demetrium Syrum veterem & non ignobilem dicendi magistrum coniunxit, & apud eum studiosè sese exercuit: Postea cùm Syllæ mors nuntiata esset, Asiam totam peragrauit, summisque eius oratoribus quatuor, similem operâ dedit: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, tota Asia disertissimus: &, si nihil habere molestiarum nec ineptiarum, Atticorum est, etiam Atticus: Assiduissimè cum eo Dionysius Magnes fuit: erat etiam Æschylus Gnidius Adramitenus: etiam Xenocles, qui fuit idem & pugil & orator, proque Asia in Romano Senatu aliquando auditus: Horum igitur quatuor, tanquam medicorum operâ, debilem illum corporis habitum mutare fortasse potuit: Valdè autem vereor, ne iudicij habitum cum deteriore commutarit: vtque olim Attica, ita modò Romana eloquentiâ, moribus Asiaticis oblita, salubritatem orandi suauitatèque perdidit, retuleritque adipatam quandam & Asiaticam insanitatem ab Asiæ magistris. Enimuerò Asiaticæ deliciæ ex historijs notæ sunt, adeò vt criminis loco Asia, velut ad voluptatem & luxuriam expetita, in iudicio à M. Porcio Catone, Murænæ obiecta sit: & Asiaticum in Ciceronis eloquen-

eloquētia crimen, de quo postea, inde ductum sit. Sed hi quatuor in Asia tum Rhetorum principes numerabantur: ingenium tamen illud auidissimum explere non potuerunt: Rhodum igitur cum Seruio Sulpitio Tullius venit, seque ad eundem, quem antea Romæ bis audierat, Molonem tertio applicauit, cum actorem in veris causis scriptoremque præstātem, tum in notandis animaduertendisque vitijs, & instituendo docendoque, prudentissimum. Is dedit operam (si modò id consequi potuit) vt nimis redundantem Ciceronem, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coerceret. Quid? inquires, quānam in Cicerone iuuenilem licentiam magister hic animaduertit? Equidem illam (credo) quæ ab aduersarijs Atticis Ciceroni viuo obiecta est: quòd Asiaticus esset & multis modis redundantans, compositione mollis, genere toto orationis & actionis elatior & ardentior, quæ Rhetoricę vitia sunt: quòd in repetitionibus nimis, in digressione leuis, quæ sunt Logicæ: quòd in salibus immodicus, in ostentatione insolens, quæ sunt Ethica, vrbانيتati & modestiæ opposita vitia: de quibus singulis iam consideremus, primòq; de Rhetoricis. Tria oratoris officia à Cicerone cōstituuntur, docere, delectare, mouere: isque perfectus orator ei videtur, qui parua summisè, magna grauitè, medio-

cria

cria temperatè possit dicere : De docendi subtilitate & prudètia, nulla inter Romanos oratores dissensio fuit, quin eam subtilitatis prudentiam perpetuò necessariam iudicarent: Sic Aristoteles, vt dixi, affirmat hoc ipsum docendi munus, esse necessarium: cætera extra rem, & improbi tantùm auditoris gratiâ adhiberi: Sic Cicero præcipit, præ nobis quidem ferendum illud esse, vt nihil aliud, quàm docere velle videamur : sed reliquas duas partes, delectandi & permouendi, sicut sanguinem in corporibus, sic illas perpetuis orationis partibus fusas esse oportere. Quare constabat inter Ciceronem & Ciceronis reprehensores, Logicam ad docendum oratoribus esse necessariam: Rhetorica ornamenta non perinde nec similiter Ciceroni & Ciceronis aduersariis sumenda visa sunt. In his igitur vtrisque, Ciceronem velut Asiaticum Attici videntur accusasse, nonnulla in tropis perstrinxisse : vnde Largij Licinij liber, Ciceromastyx inscriptus, quo notauerat Ciceronem inornatè & inconsideratè locutũ. Atque inter alia, pœnitendi tropum in Cæliana defensione reprehèderat, vbi locutus ita est Cicero: Nam quod obiectum est de pudicitia, quòdque omnium accusatorũ non criminibus, sed vocibus maledictisq; celebratum est, id nunquam tam acerbè feret M. Cælius, vt eum pœniteat non deformem esse natum. Largius non putauit Tullium bene locutum,
quia

quia (pœnitere) sit eorum, quæ à voluntate & consilio proficiscantur: at nasci formosum aut deformem, non esse voluntatis, neque potestatis nostræ. Verùm id à Gellio defenditur, quòd hominum errorem, formam Cælii, velut impuditiæ illecebram cauillantium, festiuo errore eludere Cicero voluerit, qui reprehèderent in Cælio naturam, tanquam Cælium, eius pœnitere posset. Nonnulla tamen interdum reperiuntur, quæ veriùs admoneri possint: Metaphora illa maturitatis in Bruto (Cumque ipsa oratio iã nostra canesceret, haberetq; suã quãdã maturitatẽ & quasi senectutẽ) vix satis aptè senectuti tribuitur: quæ in Bruti eiusdẽ extremo, ætati florescenti propriè est attributa: Videbatur illud in me, quicquid esset, esse perfectum, & habere maturitatem quandam suam. Sed rarum, vel fortasse nefas sit, singulis in libris vnum eiusmodi nãuũ, vel seuerius ac morosius inquirentibus offendere: Sic elegantia & gratia laus partes omnes occupauit, vt offensionem nullus locus ferè relinquatur. Quare à tropis ad verborum figuras considerandas accedam⁹: hoc enim nomine numerus & numerorum species & formæ comprehensæ sunt, vt in Audomari Talæi fratris nostri Rhetoricis notatũ est. Quis verò sensus Romanis illis auribus, de Romanæ orationis cõpositione fuerit, aut qualenam iudicium, difficilis est æstimatio: Nulla parte mihi Cicero Ciceronianus minùs est, quàm in compositionis & numeri doctrinæ

doctrina: tot scholasticis ineptiis eam referfit, vt in Brutinis quæstionibus exposuimus: Nul-
 la parte Cicero magis Ciceronianus videtur,
 quàm in orationis cõpositione & structura:
 tam eleganter & venustè orationem compo-
 suit. Versus nonnunquam effudit imprudens,
 & principia, clausulæque carminum, principia
 & clausulas orationis fecit: sed rarissimè: Id
 nostro Ciceroniano Ciceronianum non erit.
 Cæterùm cùm æquabiliter & aptè, tum ita va-
 riè dissimilitèr; totum orationis cursum mo-
 deratur ac temperat: ita frequētibus verborum
 figuris totū corpus exornat, dū prima primis,
 postrema postremis, prima mediis, media po-
 stremis, omniâq; inter se paria, cõcinnitate sua
 numerum quendam faciūt, vel gradatim aliis
 consequentia, præcedentium loco redeunt, vel
 collusione vocum similium, aut casuum varie
 tate veluti cõcinnunt: vt hîc reprehenses suos
 non alia re potiùs offendat, quàm immodicis
 orationis floribus, & nimia suauitatis affluen-
 tia: Ideoque ista pigmenta, tanquam fucati ru-
 boris & candoris quædam medicamenta, au-
 sterores illi ac seueriores critici ferre non po-
 tuerunt. Quare redundans quædam & Asia-
 tica luxuries hîc est ab Atticis animaduersa.
 Quid de sententiarum figuris, totòq; conten-
 tionis & ardoris genere respondes? Equidem
 memini M. Antonium sententiarū ornamen-
 tis & conformationibus imprimis esse lauda-
 tum:

rum: eòq; genere quia præstaret omnibus Demosthenes, cum iccirco à doctis, oratorū principem esse iudicatum: Figuris verborum delicata, suavis, polita, melle denique dulcior fuit oratio: Figuris autem sententiarum, cum par actio responderit, contorta, vehemens, iracunda, fortis, actiuosa, sublimis, flexanima deniq;, vt à poëta dictum est, regināq; rerum efficitur. Hæc in Cicerone virtus Verrem, Catilinam, Clodium, Pisonem, Vatinius terruit: hæc populum Romanum, licet orbis terrarum dominum, sæpe tamen superauit. Videtur tamē crimen, quod ab Atticis hîc intēditur, nobis confitendū esse, cum Cicerō ipse hoc genere, Asiaticum se non factum, sed natum esse confiteri videatur. Omnia (ait) sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebam. Et quanuis postea Cicero Græciæ & Asiæ peregrinatione se propè mutatum scribit, & cōtentionē vocis recidisse, & quasi deferbuisse orationē, certè laterib⁹ vires, & corpori firmiorē habitū accessisse puto: orationi s̄ vehemētiā variatā illā quidē sentio: imminutā esse non sentio: quæ quanta sit in Cicerone, si quis nesciat, pronuntiet, si modò consequi possit, pro dignitate rerum & grauitate, primam Catilinariam, aut secundā Philippicā: si laterib⁹, sine dolore, tātō ardori suffecerit, mirum quiddam illi accidisse arbitrabor. Nō pla-

cuisset autem Romanis Atticis tantum orationis
nis

nis ardorem Callidius & Brutus planè testantur: Callidius eos, quorum oratio actiòq; esset ardétior, furere & bacchari arbitrabatur. Hoc sine dubio telum in M. Tulliū contortum est: De Bruti autè iudicio, testis est illa epistola ad Atticum: Brutus misit ad me orationem suam habitam in concione Capitolina: petiuitque à me, vt eam ne ambitiosè corrigerè, antequàm ederet: Est autem oratio scripta elegantissimè sententiis & verbis, vt nihil possit vltra: Ego tamen si illam caussam habuissem, scripsissem ardentius. *ὑπόθεσις*, vides quæ sit, & quæ persona dicentis: Itaque eam corrigere non potui: quo enim in genere Brutus noster esse vult, & quod iudicium habet de optimo genere dicendi, ita consecutus est ea oratione, vt elegantius nihil esse possit: sed ego solus alius sum, siue hoc rectè siue non rectè: Tu tamen velim orationem legas, nisi fortè iam legisti, certiorèmq; me facias, quid iudices ipse: *ὑπεραττικὸς* Quinquà vereor ne cognomine tuo lapsus, *ὑπεραττικὸς* sis in iudicando: sed si recordabere *δημοδένους* fulmina, tum intelliges posse & *ἀττικώτατα*, grauisimè dici: Sed hæc coràm. Hæc Cicero: vnde satis perspicitur, ardorè orationis, qui Ciceroni placeret, Bruto minimè placuisse. Eadem etiam de causa videtur improbatus à Bruto, Ciceronis Orator, quãuis in eo totum de dicendo Ciceronis iudicium esset expressum: de quo sic ad Leptã: Oratorem meum tantoperè à te probari vehem

H mentes

menter gaudeo : mihi quidē sic persuadeo, nō
 quicquid habuerim iudicij de dicendo , in il-
 lum librum contulisse: Qui si est talis , qualem
 tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin-
 aliter, non recuso, quin quantum de illo libro,
 tantūdem de mei iudicii fama detrahatur. Le-
 ptam nostrum cupio delectari iam talibus scri-
 ptis: etsi abest maturitas ætatis, iam tamen per-
 sonare aures eius , eiusmodi vocibus nō est in-
 utile. Ergo iudiciū Ciceronis in Oratore est
 expressum: attamen à Bruto ipso , non sine do-
 lore Ciceronis , improbatum: Hic dolor, epi-
 stolâ ad Atticum significatur. Quod me hor-
 taris, vt scriptam orationem mittam , accipe à
 me , mi Attice , καθολικὸν θεώρημα earum re-
 rum , in quibus satis exercitati sumus : Nemo
 vnquā neq; pœta, neque orator fuit, qui quen-
 quam meliorem , quàm se arbitraretur : hoc
 etiam malis contigit. Quid tu Bruto putas , &
 ingenioso & erudito ? de quo etiā experti su-
 mus nuper in edicto : Scripseram rogatu tuo:
 meum mihi placebat, illi suum: Quinetiā cūm
 ipsius precibus penè adductus , scripsissem ad
 eum de optimo genere dicendi, non modò
 mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mi-
 hi placeret, non probari. Quare sine, quæso, si-
 bi quemque scribere : Suam cuique sponsam,
 mihi meam: Suum cuique amorem, mihi meū:
 non scitè: hoc enim Attilius pœta durissimus.
 Quare Brutus de optimo genere dicendi , li-
 brum

brū Ciceronis improbauit: i'probádi argumēta, quę Brutū præterea mouere potuerint, Brutinis quæstionib' p'secuti sumus. Cornificium etiã Tullius significat Familiarium epist. 12. in illa dictionis Atticæ secta cum Bruto sensisse: Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quandam & licentiam nactum, scribere audacius: & cætera quidem fortasse, quæ etiam tu concederes: Sed proximè scripsi de optimo genere dicēdi: In quo sæpe suspicatus sum, te à iudicio nostro, sic scilicet, vt doctum hominem à non indocto, paululùm dissidere. Huic tu libro maxime velim ex animo si minùs, gratiæ causã suffragère: Dicam tuis vt eum, si velint, describāt, ad tèque mittant: Puto enim etiam si rem minùs probabis, tamē in ista solitudine quicquid à me profectum sit, iucundum tibi fore. Sic Caluus in Cicerone eandē vim dicēdi cōtentionemq; fastidiebat: atq; (vt paulò antè ipse ait) Cicero solus è tam multis Romanis oratoribus videtur in ea sententia fuisse, ceteri contrà sensisse. Quamobrem hæc Atticorum manus, Ciceronis elationem contentionemque maiorem non ferebat. Ciceronianus itaque noster modū quendam in his ardoribus adhibebit, velut harmoniæ, cuius ipse tibia sit & tibicen: auditor verò, iudex & moderator: vt ornatus orationis ad naturã non solùm causæ, sed etiam personæ cum dicentis, tum audientis accommodetur. Quid Logica illa repetitionum & digres-

fionum vitia, quam defensionis speciem habebunt? Repetitio quædam, & geminatio verborum idem significantium, Ciceroni familiaris est ac propè perpetua: Hanc vbertatem & copiam laudo: commutatis verbis, variatis figuris, quò magis res imprimatur in animis, nonnunquam in eadem sententia commoratur orator: maioris huius impressiois commorationem probo: Interdum alio loco dicta, nulla noua ratione denuò reponit: id neque laudo neque probo: Aristotelique istam *πυρολογίαν* infinitè reprehendenti libenter assentior. Digressionis vtilitas ad reficiendum auditorem de longioris auditionis, quasi via defessum, vt in popularibus cõtrouersijs, iusta de causâ defendi potest, ita est in accurato genere dicendi apud attentos & erectos animos superuacanea: Repetitionum eiusmodi & digressionum exèpla in Ciceronis libris licet ab eo, interdum etiam ab Attico recognitis, frequentia tamen sunt: frequentiora fortasse fuerunt, dum causæ ipsæ agerentur: quod ab Atticis illis opinor potius est animaduersum. Repetitionũ igitur inanitas, & leuitas digressionũ, Ciceroniano nostro Cic. roniana non erit: luxuries ista styli, commentatione & accuratione depascenda est: Logica methodus Ciceroniano Ciceroniana potius erit, in qua repetitioni superuacua & digressioni vanæ locus esse non potest: Methodus (inquam) à Cicerone in Attico Callidio laudata: qui qua de re ageretur (ait) id vbi esset

esset, studiosè videbat: Accedebat ordo rerum plenus artis, totúmque dicendi genus accuratum & exquisitú. In memoria Ciceronis quid quisque desiderarit, nondum animaduerti: inest tamen quædam positæ quæstionis obliuio in digressione frequètiore: Vt enim certus & constans ordo, memoriæ dux est: sic ordinis abruptio, est obliuionis quædam significatio. Non parem certè memoriã Tullio, atque Hortensio fuisse, indicare videtur illud, quòd de scripto nonnunquam oraret: Prima oratio in Senatu post reditú, propter eius magnitudinem, dicta de scripto est, vt ait Tulli⁹ ipse in oratione pro Plancio. Neque verò tantum longiores causas de scripto dixit, sed etiam interdú Senatorias sententias: sic ad Plancium de quodã Senatusconsulto in Plancij honorem factò: Ita enim perscriptú est (ait) vt à me de scripto dicta sententia est. Sed hæc fortasse prudentiæ maioris signa potiùs sunt, quã infirmæ memoriæ: & si quid hîc vitij fuerit, naturæ fuit.

Quid? Ciceronis sales, quid peccauêre? quid reprehensionis commeruêre? Frigidi sunt interdum, nec satis oratore digni, aiunt Attici, aiunt etiam inimici: id enim Antonius inter cætera probra, in M. Tullium iactauerat. Certè festiuitas ingenij & agilitas, si Quintiliano & Plutarcho credimus, primò Ciceronẽ iucúdú & vrbánú reddidit, populúmque hac suauitate imprimis exhilarauit: sed postea cù plerosque perstrin-

geret acrius, scurrilitas cœpit videri: & hanc suspicionem libertus Tyro, tribus ea de re collectis libris, amplificauit. Certè Cicero suapte naturâ tam propensus ad risum fuit, vt etiam miseris in rebus in stomacho, sicut ipse ad Cælium loquitur, ridere solitus sit. Testes huius rei multæ sunt ad Atticum epistolæ. Defensio tamè eadè, quæ cõpositionis & cõtentionis, esse potest. Propria est hominis ratio & oratio: propria est etiam quædam risus oblectatio: Atq; hac propria hominis voluptate, homines plerunq; magis ducuntur, quàm prudentiæ solida constantique ratione: Ergo Verris improbitas, iocandi materiam oratori insignè præbuit. Quid Verres à verrendo? quid nouus Astrologus? qui non tam cæli, quàm cælii argenti rationè duceret? et cætera eiusmodi, nonne dijs hominibusque plaudētibus irrita sunt? Stoica M. Catonis seueritas, Murenæ grauis erat: condimento hilaritatis huius & vrbanitatis facta est leuior. M. Flaccus repetundarum reus, ioci opportunitate, vt est apud Macrobius, manifestissimis criminibus exemptus est. Quid Cælianæ accusationis inuidia? nonne tota vrbanisimifacetiis elusa est? Philosophia Ciceronis neque perpetuò tristis est, neque vbique seuera: Epistolæ certè quædam valdè sunt iocosæ: Sermo ipse quotidianus, qui scriptus non est, suauitate ista sine dubio redundauit: qua de re ipse sic ad Papyrium: Effugere autem si velim nonnullorum acute

acutè aut facetè dictorum offensionem, fama ingenij mihi est abijcienda: Quòd si possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre iudiciũ: Et vt Seruius frater tuus, què literatissimũ fuisse iudico, facilè diceret, Hic versus Plauti non est, hic est, quòd tritas haberet aures notandis generibus poetarum, & cõsuetudine legendi: sic audio Cæsarem, cùm volumina iam confecerit ἀποφθεγμάτων, vel per se, si quid afferatur ad eũ pro meo, quod meum non sit, reijcere solere: Quòd eò nunc magis facit, quia viuunt mecũ ferè quotidie illius familiares: incidũt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, cùm dixi, nec illiterata nec insulsa esse videantur: hæc ad illum cum reliquis actis perferũtur: ita enim ipse mandauit. Sic fit, vt si quid prætereà de me audiat, nõ audiendum putet. Hæc Tullius ad Papyrium, quæ eadem pro Plancio repetit: Ego, quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus: & quia, vt fit in multis, exit aliquando aliquid, si nõ perfectum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. Ego autè, si quid est, quod mihi scitum esse videatur, & homine ingenuo dignum atq; docto, nõ aspernor: stomachor verò, cùm aliorũ nõ me digna in me cõferũtur. Hęc igitur Tullius de nature suę agilitate & iucũditate, quæ eadè in Scipione, Lælio, Galba, Æmylio, Carbone, Catulo,

Crasso, Titio, Iulio laus eloquētię magna fuit. Veruntamen esto, ius Verrinum palato sit insipidum, & quosdam Tullius aceto perfuderit: non ideo tamē totus ille vrbauitatis sapor omnino respuendus est, si quo fortē loco fuerit insipidior aut amarior. Cicero gratiā ista prudenter vsus, frequētissimē placuit: imprudenter abusus, interdum displicuit: Lepōrem illū humanitatis & suauitatis plenū Ciceronianus imitetur, insipidum & amarū salem fugiat: hac ingenii procacitate Cicero multos offendit. Iam verò iactantię & ostentationis, quę satisfactio reperietur? Equidē hīc hāreo, nec patrocinij aut defensionis certum locum inuenio: Etenim, vt sit interdum necessariis de causis, effusioris de sua laude orationis excusatio: certē libera concessio apud modestos & prudentes esse nulla potest. Quid hīc exempla tantę licentię à me narrari necesse est? Nullus post Consulatum ferē locus, nullum iudicium, nulla concio, nullum consilium fuit, in quo Catilinę cōiuratio & Nonę Decembres iactationem suam non habuerint: quin libri Gręcē & Latinē laudibus istis impleti sunt: vnde sunt illa tam sępe ab aduersariis reprehensa:

O fortunatam natam me Consule Romam!

Cedant arma togę, concedat laurea linguę.

Et, Iouem illum, à quo in concilium Deorum aduocatur: &, Mineruam, quę omnes cum artes edocuit: & eiusmodi reliqua, quę diuinę

ac ccc-

ac cœlestis eloquētiæ autoritatem vehementer imminuerunt : Imò verò , vt inimicus Pīso obiecit , vt hostis Antonius exprobrauit , grauissimos fluctus excitarunt. Leuculus Demosthenes quinta Tusculana Ciceroni visus est, quia illo susurro delectari se diceret, aquam ferentis mulerculæ, infusurrantisque alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc leuius? at quātus orator? Sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Leuculus (inquā) Demosthenes Ciceroni videtur, quod dicere audeat, se sua laude oblectari : Qualis igitur Demostheni Cicero videretur, qui se ipsum tam licenter & effusè prædicet? Quamobrem si quicquam in Cicerone, Ciceroniano maximè cauendum fugiendūque sit, ista sanè iactātia est, quia maximè animos audiētium lædit: maximèq; illud, quicquid dicendo petitur, amittit: nihil docet, nihil oblectat, nihil impetrat, sed dissuadet, offēdit, alienat: Atque hæc omnium calamitatū (quæ postea Ciceroni contigerunt) præcipua apud Plutarchum caussa est: Nullum hīc turpe factū: Imò præstātius nihil, si hæc ab alio de Cicerone dicerentur. Sed in his non Ciceronianis, A V D. nimium diu nescio qua susceptæ quæstionis necessitate, vobis (opinor) molesta, mihi etiam meritò odiosa retinemur. Apollonius magister dedit operā (si modò id cōsequi potuit) vt Ciceronem discipulum redundantem & superfluentem iuuenili

uenili quadam impunitate & licetia reprimere-
 ret. Dederit verò operam: certè, quod Cicero
 confiteri apertius fortasse erubuit, non omni-
 no cōsecutus est: Iuuenilis impunitas & licen-
 tia Rhodo Romãrediit, & in compositione,
 contentione, repetitione, digressione, iocatio-
 ne, iactatione, quædam permansit. Sed heus,
 dicet aliquis, mane: neque tantum crimen in-
 dicta causa concludas: istud enim vnum est,
 cui⁹ expectatione & decisione, tota Ciceronis
 imitatio præcipuè continetur. Agedum totam
 causam, quàm quidè placet, quoniã quidè cōmo-
 dū est, utrinq; disceptem⁹. Quid igitur Tulli⁹?
 quomodo tā graues plagas tulit? Certè graui-
 ter ac molestè tulit: Rex eloquentiæ & esse &
 haberi Tulli⁹ voluit: ab his igitur Atticis tāto
 regno spoliari & exturbari, molestissimū fuit:
 hinc tot locis aduersus Atticos prælia, in Bru-
 to, in Optimo genere oratorū, in Oratore, in
 Tusculanis: & tamè nihil ad singulas illas no-
 tas subtiliter respondet, nec vsquam nomina-
 tim vitia hæc in se reprehensa proponit: ora-
 toria quadam astutia, cōtra reprehensionis vni-
 uersum genus disputat, in eoque, adiutore po-
 pulo utitur, & facta ab hoc Atticorum Senatu
 ad populum prouocatione, acrius dimicat: &
 populo iudice, contendit eloquentiam suam,
 Atticorum prudentiã vendibiliorem esse, proba-
 bilioremque. Summam disputati tam mul-
 tis locis syllogismi initiò retexam, quò facilius
 dein-

deinde partes iudicij percipiuntur.

Qui populo summus orator videtur, summus orator est:

Tullius videtur, Attici non videntur:

Tullius igitur summus orator est, non Attici.

Syllogismi propositio in Bruto latissimè differtur: capita paulò distinctiùs subducemus.

Cùm igitur de Cotta, Sulpitio, Vario, Pomponio, Curione, Fusio, Druso, Antistio dicere Tullius instruisset: Ex his (ait) Cotta & Sulpitius, cùm meo iudicio, tum omnium, facilè primas tulerūt. Hic Atticus: Quomodo istuc dicis, (inquit) cùm tuo iudicio, tū omnium? semperne in oratore probando aut improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit? an alij probantur à multitudine, alij autem ab iis, qui intelligūt? Tum Marcus: Rectè requiris, inquam: sed audies fortasse ex me, quod non omnes probent. Necessè est, quia ita dicat, vt à multitudine probetur, eundem doctis probari. Hæc propositio est Ciceroniani syllogismi:

Qui summus orator populo videtur, summus etiam doctis orator est.

Quomodo igitur docti iudicāt? quomodo indocti? Docti sanè iudicant è causis maximè: Etenim doctus existimator & intelligens, quid in dicèdo rectum sit aut prauum, è virtutibus oratoris aut vitij intelliget: quæ rectorum & prauorum operum causæ sunt: sed ex euentis
etiam

etiam iudicabit : Vt enim ex neruorum sono in fidibus , quàm scienter ij pulsi sint , intelligi solet : sic ex animorum motu cernitur , quid tractandis his perficiat orator : Imò verò ex adiunctis etiam signis , de improbando deque probando oratore doctus artifex æstimabit . Itaq; intelligens dicendi existimator , non absidens & attentè audiens , sed vno aspectu , & præteriens , de oratore sæpe iudicat : Videt oscitantem iudicem , loquentem cum altero , nonnunquam etiam circumstantem , mittentem ad horas quæsitorem , vt dimittat , rogantem : intelligit oratorem in ea causa nõ adesse , qui possit animis iudicum adiuuere orationem , tanquam fidibus manum . Idem si præteriens , aspexerit erectos , intuentes iudices , vt aut doceri de re , idq; etiã vultu probare videãtur : aut vt auem cantu aliquo , sic illos viderit oratione quasi suspensos teneri , aut (id quod maximè opus est) misericordiã , odio , motu animi aliquo perturbatos esse vehemētius : ea si præteriens , vt dixi , aspexerit : si nihil audierit , tamẽ oratorem versari in illo iudicio , & opus oratorium fieri , aut perfectum iam esse profectò intelliget . Hæc signa sunt oratoris mali & boni : quæ secutus peritus artis existimator ; de malo bonoque oratore iudicabit : Ea siquidẽ signa sunt oratoris : quæ cum disputasset Tullius , eadẽ de Demosthene repetit : Volo (ait) oratori contingat , vt cum auditum sit , eum esse dicturum , locus in
subsel-

subsellij occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando & cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cū surgit is, qui dicturus sit, significetur à corona silētium: deinde crebræ assensiones, multæ admirationes, risus cū velit, cū velit, fletus: vt qui hæc procul videat, etiam si quid agatur, nesciat, at placere tamē, & in scena esse Roscium intelligat. Hæc cui contingant, cum scito Atticè dicere: vt de Pericle audiuius, vt de Hyperide, vt de Aeschine: de ipso quidem Demosthene maxime. Ergo id intelligentis & eruditi iudicium est. At vulgus & imperita multitudo, ex effectis simile iudicium facit: Efficiatur enim ab oratore necne, vt ij qui audiunt, ita afficiantur, vt orator velit, vulgi assensu & populari approbatione iudicari solet. Itaq; nunquam de bono oratore aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit: Credit ijs quæ dicuntur, qui audit oratorem? vera putat? assentitur? probat? fidē facit oratio: Tu artifex, quid quæris amplius? Delectatur audiens multitudo, & ducitur oratione, & quasi voluptate quadam perfunditur? Quid habes quod disputes? Gaudet, dolet, ridet, plorat, fauet, odit, contemnit, inuidet, ad misericordiam inducitur, ad pudendū, ad pigendum, irascitur, miratur, sperat, timet? hæc perinde accidunt, vt eorum, qui adsunt, mētes verbis & sententijs & actione tractantur: Quid est quod expectetur dicti
alicuius

alicuius sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. Deniq; hoc specimé est popularis iudicij, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligétiúsq; dissensio: Imò verò differentias oratorum & gradus, docti indoctiq;, similes agnoscunt. Antea dum viguerunt Antonius, Crassus, Philippus, non eisdem gradus oratorum, vulgi iudicio & doctorum fuisse? De populo, si quem ita rogauisses, ait Tullius, Quis est in hac ciuitate eloquétissimus? In Antonio & Crasso aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret: nemóne Philippum tam suaué oratorem, tam grauem, tam facetum his anteferet, qué nosmetipsi (qui hæc arte aliqua volumus expédere) proximum illis fuisse diximus? nemo profectò: Id enim ipsum est summi oratoris, sùmmum oratoré populo videri. Cùm multi essent oratores in vario genere dicédi, quis vnquam ex his excellere iudicatus est vulgi iudicio, qui non idem à doctis probaretur? Quando autem dubiú fuisset apud patres nostros, eligédi, cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Crassum? Aderant multi alij: tamen vtrum de his potiùs, dubitasset aliquis: quin alterum, nemo. Quid? adolescétibus nobis, cù esset Cotta & Hortensius, num quis, cui quidem eligendi potestas esset, quenquam his anteponebat? Tum Brutus: Quid tu, inquit, queris alios? de te ipso nóne quid optarent rei,
quid

quid ipse Hortésius iudicaret, videbamus? qui cum partiretur tecum caussas (sæpe enim interfui) perorandi locum, vbi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, respondet Tullius, & mihi beneuolentiâ (credo) ductus, tribuebat omnia: Sed ego quæ de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eisdem intelligentium quoq; iudicio fuisse probatissimos. Ergo populi iudicium, vt Tullius iam sæpe proposuit, cum intelligentium iudicio congruit: Hoc tamen interest, quòd vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione: cum à mediocri aut etiam à malo delectatur, eo est contentus, esse melius non sentit: illud quod est, qualecunque est, probat: Tenet enim aures vel mediocris orator, sit modò aliquid in eo: nec res vlla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis valet. Quare quis ex populo, cum Qu. Scæuolam p M. Coponio dicentem audiret in ea caussa, de qua antè dixi, quicquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret? cum is hoc probare vellet, Qu. Curium, cum ita hæres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset, pupillo non nato, hæredem esse non posse: quid ille non dixit de testamentorum iure, de antiquis formulis? quid, quemadmodum

dū scribi oportuisset, si etiā filio non nato hæres institueretur? quā captiosum populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quæri voluntates: & interpretatione disertorum, scripta simplicium hominum peruertere? quàm ille multa de authoritate patris sui, qui semper ius illud esse defenderat? quàm omninò multa de conseruando iure ciuili? Quæ quidem omnia cum peritè & sciēter, tum & breuiter, & pressè, & satis ornatè, & pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quicquam melius putaret? At verò vt contrā, Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans, scalum reperisset, ob eamque rē, ædificare nauē cōcupiuisset, exorsus est: similiter Scæuolā ex vno scalmo caprionis, Centumuirale iudicium hæreditatis effecisse: Hoc in illo initio consecutus, multis eiusdem generis sententijs delectauit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem à seueritate traduxit: quod est vnum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, siue non natus, siue antè mortuus, Curius hæres vt esset: ita scribere plerosque, & id valere & valuisse semp̄. Hæc & multa eiusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratorijs officijs alterum: Deinde æquum bonum, testamentorum sententias voluntatésq;

tuta-

tutatus est : quanta esset in verbis captio , cum in cæteris rebus, tum in testamentis , si negligerentur voluntates : quantam sibi potentiam Scæuola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia. Hæc cum grauitè , cum ab exemplis copiosè , cum variè , tum etiã ridiculè & facetè explicans, eã admirationem assensionemque commouit, dixisse vt contrã nemo videretur. Hoc erat oratoris officium, partitione tertium , genere maximum : Hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem audito altero, iudicium suum contemneret: at verò intelligens & doctus, audiens Scæuolam , sentiret esse quoddam vberius dicendi genus & ornatius: ab vtroque autem causa perorata, si quaereretur, vter præstaret orator, nunquam profectò sapientis iudicium à iudicio vulgi discreparet. Duabus itaque rebus doctus iudex præstat indocto, quòd causas nouit, quib⁹ efficiatur amittaturue dicendo illud, quicquid est, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti nõ oportet : & quòd comparatione virtutum, intelligit quantum sit in quòque, vel absit. Quare nunquam de bono oratore aut non bono, doctis hominibus cum populo controuersia fuit: & qui populo non probatur, ne intelligenti quidem probari potest. Hæc Tulliana est propositio toties repetita: Hinc sunt illa musicorũ & poetarum exempla dissimilia. Quare tibi-

cen Antigenidas dixerit discipulo fanè frigen-
 ti ad populum, Mihi cane & musis : ego huic
 Bruto (ait Tullius) dicenti, vt solet apud mul-
 titudinem, Mihi cane & populo, mi Brute, di-
 xerim : vt qui audient, quid efficiatur, ego etiã
 cur ita efficiatur, intelligam. Item, Nec enim
 posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse
 Antimachũ, Clarium poetam ferunt, qui cùm
 conuocatis auditoribus legeret eis magnum
 illud, quod nouistis, volumen suum, & eum
 legentem, omnes præter Platonem reliquis-
 sent, Legam (inquit) nihilominus: Plato enim
 mihi vnus, instar est omnium millium : Et re-
 ctè: poëma enim reconditum, paucorum ap-
 probationem, oratio popularis, sensum vulgi
 debet mouere: At si eundem hunc Platonem,
 vnum auditorem haberet Demosthenes, cùm
 esset relictus à cæteris, verbum facere non pos-
 set. Quid tũ Brute posses, si te, vt Curionem
 quondam, conçio reliquisset? Ego verò, inquit
 ille, vt me tibi indicem, in eis etiam causis, in
 quibus omnis res nobis cum iudicibus est nõ
 cum populo, tamen si à corona relictus sim, nõ
 queam dicere. Ita sc̃, inquam, res habet, vt si
 tibiæ inflatæ non referant sonum, abiiciendas
 eas sibi tibicen putet: sic oratori, populi aures,
 tanquam tibiæ sunt: eæ, si inflatũ nõ recipiunt,
 aut si auditor omnino tanquam equus, non fa-
 cit, agitandi finis faciendus est. Quare propo-
 sitio Ciceroniani syllogismi adhuc fuit:

Qui

Qui populo summus orator videtur, summus etiam doctus orator est.

Eadem propositio secunda Tusculana breuiter iteratur: Orationes nostras (ait Tullius) multitudinis iudicio probari volebamus: popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audièrium approbatio. Propositio eadè hæc paulò secùs ex oratoris operibus in Oratore, & De optimo oratorum genere instituitur, Oratorem esse, qui dicendo doceat, delectet, permoueat: neque verè dici optimorum oratorum genera, subtilium, mediocrium, grauium: vt poëtarum Tragicorum, Comicoꝝ, Epicorum: quia differentiæ sint illæ graduum & facultatum, non generum: & optimus orator, est primo gradu: optimo simillimus, proximo: dissimillimus, infimo: & in quo summæ sunt eloquentiæ partes omnes, is orator est peritissimus: in quo minimæ, minimus: in quo mediæ, mediocris: Ac si genera dicantur oratorum, certè tolerabiliù dicentur, nō optimoꝝ: quales Athenis floruère Æschines & Demosthenes: qui nō tantùm acutè docèt, sed argutè delectant & grauius cōmouent. Hæc (inquã) propositio ex operibus oratoris ducta est: Quid portò, qualis assumptio substituitur?

Tullius populo summus orator videtur,

quia populum docet, delectat, mouet. Id modestè dici non poterat: sed Atticis detractum est, quod Tullio significaretur attribuendum.

Ergo quemadmodum Tullius Atticos approbationis popularis argumento afflixerit, repetamus è Bruto. At cum isti Attici dicunt (ait Tulli⁹) non modò à corona, quod est ipsum miserabile, sed etiam ab aduocatis relinquuntur. Hæc prima est aduersus Atticos assũptio, quòd populo non placeant, sed ab eo deserantur. Res eadem in Optimo genere oratorum disertius agitur: neque solùm aduersus Atticos, sed etiã pro Cicerone perspicuè concluditur: afferamus igitur etiã locum illum. Quare quoniam nonnullorum sermo iam increbuit, partim se ipsos Atticè dicere, partim neminem nostrum dicere: alteros negligamus: satis enim iis res ipsa respondet, cum aut non adhibeantur ad causas, aut adhibiti, derideantur: Nã si arrideretur, esset id ipsum Atticorum. Sed qui dici à nobis Attico more nolunt, ipsi autem se non oratores esse profitentur, si teretes aures habent intelligentesq; iudiciũ, tanquam ad picturam probandam adhibentur etiam inscij faciendi, cum aliqua solertia iudicandi: Sin autem intelligentiam ponunt in audiendi fastidio, neque eos quicquam excelsum magnificumque delectat, dicat se subtile quiddã & politum velle, graue ornatumque cõtemnere: id verò desinant dicere, qui subtiliter dicunt, eos solos Atticè dicere: Iccirco si siccè & integrè & amplè & ornatè & copiosè, cum eadem integritate, Atticorum est, quid dubium est, vtrum orationẽ nostram
 tole-

tolerabilem tantùm , an etiã admirabilem esse cupiamus? Hęc secũda assumptio clarior est, & complexio sanè manifesta : Superest è Tusculanis locus. Tullius orationes suas multitudinis iudicio defendebat, vt dixi, quia popularis esset illa facultas. Sed reperiebãtur (ait) nõnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse considerent : quẽmq; sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent : & cùm obruerentur copia & vbertate sententiarum, ieiunitatem & famè se malle, quàm vbertatem & copiam dicerent : vnde erat exortum genus Atticorum, his ipsis, qui id se sequi profitebantur, ignotum : qui iam conticuère, penè ab ipso foro irrisi. Hęc tertia est eiusdem sententiæ assumptio, omniũ longè clarissima :

Attici non videntur populo oratores summi.

Quinetiam nominatim interdum ex iis Atticis quidam perstringũtur, vt Callidius & Caluus : Etenim Callidius è tribus oratoris laudibus duas quidem summè tenuit, vt & rem illustraret differendo, & animos eorum, qui audirent, deuinciret voluptate : tertiam vim illam, qua permoueret atq; incitaret animos, hac Attica nempe religione respuebat. Ergo cũ Gallium accusaret, quem Cicero defendebat, in accusatione sua, Gallio crimini dedit, sibi eum venenum parauisse : idq; à se esse deprehẽsum, seque chirographa, restificationes, indicia, quæstiones, manifestam rẽ deferre dixit: deq;

eo crimine accuratè & exquisitè disputauit: Cicero autè in respondendo cùm esset argumētatus, quantùm res ferebat, hoc ipsum etiam pro argumento in peroratione posuit, quòd ille cùm pestem capitis, cùm iudicia mortis se comperisse manifestò, & manu tenere diceret, tam solutè egisset, tam leniter, tam oscitanter: Tu istud M. Callidi (ait Cicero) nisi fingeres, sic ageres? præsertim cùm ista eloquentia, alienorum hominũ pericula defendere acerrimè soleas, tuum negligeres? vbi dolor? vbi ardor animi? qui etiam ex infantium ingenijs elicere voces & querelas solet. Nulla perturbatio animi, nulla corporis: frons non percussa, nõ femur: pedis (quod minimũ est) nulla suppositio. Itaque tantũ abfuit, vt inflammares nostros animos, somnum isto loco vix tenebamus. Quapropter hæc de dicendi facultate, de artificio cõtrouersia, è schola in forum deducitur, & assumpto velut in rem præsentem iudice populo, id est, è populi corpore lecto confessu & concilio disceptatur: Indèq; factò præiudicio, Caluus appetitur: qui orator quidem fuit literis eruditus, ait Cicero, tum etiam accuratum quoddam dicendi & exquisitum afferebat genus: quod quanquã scienter elegantèrque tractabat, nimium tamè inquirens in se, atq; ipse sese obseruans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinè deperdebat. Itaq; eius oratio, nimia religione attenuata, doctis & at-

& attentè audientibus erat illustris: à multitudine autem & à foro (cui nata eloquentia est) deuorabatur. Tum Brutus: Atticum se (inquit) Caluus noster dici oratorè volebat: Inde erat ista exilitas, quam de industria consequebatur. Dicebat (respondet Tullius) ita, sed ipse errabat, & alios etiam errare cogebat. Sic igitur ab Atticis morsus Cicero, ipsos vicissim remordet. Quamobrem syllogismi partes recoligamus, & totum concludamus:

Qui populo summus orator videtur, doctis etiam summus orator est: propositio fuit:

Attici autem Romani, populo non videntur oratores summi:

assumptio fuit: Quibus positis sanè consequitur:

Quare Attici Romani, non sunt doctis oratores summi.

Quod allegoria illa in extremo Bruto concludit. Nos, ait Tullius, quoniam post Hortensij clarissimi oratoris mortem, orbæ eloquentiæ quasi tutores relictis sumus, domi teneamus eã septã liberali custodia, & hos ignotos atq; impudentes procos repudiemus: tueamurque vt adultam virginem castè, & ab amatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. Hęc contra suos Atticos veluti fastidiosos, imò imperitos atq; etiam impudentes eloquentiæ procos, Ciceronis est conclusio: cùm orationẽ suã non tantum tolerabilem, sed admirabilem vi-

deri cupiat. Verūenimvero Ciceroniani huius syllogismi & propositioni & assumptioni fortasse Attici resisterent, neque ad cōplexionem sine cōtrouersia peruenire Tullium sine-
rent. Quid igitur ad summā illam & primam ratiocinationis Ciceronianæ partem respōdebunt? Arripient, ni fallor, Ciceronis imprimis illud, quòd vulgus, interdum non probandum oratorem probet, cūm à mediocri, aut etiam à malo delectetur, eoque cōtentus sit, quia melius nihil sentiat: intelligēs verò & doctus, nūquam malo oratori, boni oratoris laudem tribuet. Hīc igitur ratio Ciceronis errat, nec de bono oratore, doctorum & indoctorum idem iudicium facit. Quid de Caio Visellio Varro-
ne consobri-
no suo Cicero dicit? Vir erat doctus imprimis, ait: In quo fateor vulgi iudiciū à meo iudicio dissensisse: nam populo non erat sanè vendibilis: præceps quædam, & cūm iccirco obscura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate cęcata oratio: sed neque verbis aptiorem citò alium dixerim, neq; sententijs crebriorē. Hęc Cicero de Varro-
ne, in quo iudicium docti & indocti de bono oratore diuersum confitetur fuisse. Quid de Fimbria? nōne rursus docti & indocti diuersum est iudiciū? C. Fimbria, ait Cicero, omnia magna voce dicens: verborum sanè bonorū cursu quodam incitato ita furebat tamen, vt mirarer tam alias res agere populū, vt esset infano inter disertos locus.

Fim-

Fimbriam igitur elocutionis & actionis gratiâ populus probabat: Cicero cōtrâ, quia furiosus esset, disertum non putabat. Hic igitur populo probatur orator, qui doctis non probatur. Denique ad hoc imperitę plebis iudicium refellendum, Ciceroni reponeretur illud ipsius iudicium p̄ Qu. Gallo, quod in D. Hieronymo Ioannes Quintinus Hæduus, Canonici iuris p̄fessor clarissimus, nobis hac de re colloquentibus attulit. Vnus quidam pœta nominatus (ait Tullius) homo perliteratus: cuius sunt illa colloquia pœtarum & philosophorum, cum facit Euripidem & Menandrum inter se, & in alio loco Socratem atq; Epicurum differentes: quorū ætates non annis, sed seculis scimus esse disiunctas: quantos is plausus & clamores mouet? multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul literas nō didicerunt. Hęc Tullius de stulto plebis iudicio. Neque tamen vt populo probetur orator, cōtentione orationis & elatione tanta opus est: Etenim recitetur illud, quod de Cotta & Sulpitio dictū est: Cotta remissus, syncerus, siccus, Sulpitius grandis & tragicus: Cotta cum orationis contentione flectere iudicum animos vix posset, tractando tamen impellebat, vt idem facerent à se cōmoti, quod à Sulpitio cōcitati. Fac è Caluo Cottam, è Tullio Sulpitium: cum diuersa via eōdem vterq; perueniat, quid erit in Attico tantoperè reprehendendum? Quamobrè propositio Ciceronis

ceronis labascit & vacillat, & toti⁹ Ciceronia-
 ni iudicij fundamentum corrui: nec quia in-
 doctis placet orator, iccirco doctis probandus
 est. Nec sanè multò fortior ac firmior est as-
 sumptio: Attici remissi sunt, ait Tullius, & lan-
 guidi, nec ideo populo probati. At vna de mul-
 tis M. Bruti ad Ciceronem epistola, magnum
 quendam & elatum vt animū, ita stylum par-
 tibus omnibus ostēdit. Agite verò, Quintilia-
 num, Ciceronis alioqui patronum planè Cice-
 roniam, attamen hæsitantem in hac senten-
 tia dubitantēmq; attendamus. Inueni (ait) qui
 Caluum præferrent omnibus: inueni qui Cice-
 roni crederent, cum nimia cōtra se calumnia,
 verum sanguinem perdidisse: Sed est & sancta
 & grauis oratio & castigata, & frequenter ve-
 hemens quoq;: Imitator autem est Atticorum:
 fecitque illi properata mors iniuriam, si quid
 adiecturus, nō si quid detracturus fuit. *Quin-*
tiliani itaque tempore, dubia inter Caluum
& Tullium eloquentiæ palma fuit: magnæque
prorsus laudes huic oratori concessæ, sanctitas,
grauitas, integritas, vehementia etiam nōnun-
quam, quam tamen Tullius ei detrahit: iudiciū
certè, vt alibi Quintilianus testis est, etiā sūmū.
Atque illa nimirum lis est iniquissīma, quam
vt Seneca scribit, de eloquētię principatu Cal-
uus cum Cicerone sustinuit: quæ nobis etiam
ex epistola quadam Ciceronis suspecta est. Cal-
uum Tullius laudauerat, quem errare postea
dispu-

disputauit: id cuiusmodi esset, Trebatius exquirat. Ergo id excusās Cicero, Trebatius ita respondit: Nunc ad epistolam venio: cui copiosē & suauiter scriptę, nihil est quod multa respondeā: primū enim ego illas Caluo literas misi, nō plūs quā has, quas nūc legis, existimās exituras: aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus, aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium eius melioribus extuli laudibus, quā tu id verē potuisse fieri putas: Primū, quod ita iudicabā, acutē mouebatur: genus quoddam sequebatur, in quo, iudicio lapsus (quo valebat tamē) assequebatur, quod probaret. Multę erant & reconditę literę, vis non erat: ad eam igitur adhortabar: In excitando autem & in acuendo, plurimū valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Caluo iudiciū & consiliū meū: cōsiliū, quod hortandi causā laudauī: iudiciū, quod de ingenio eius valdē existimaui benē. Hęc Tullius: quę si cum Quintiliano & Seneca cōpares, intelliges in iis, quę de Caluo à Cicerone differuntur, φιλαυτίαν nonnullam subesse: Nec Atticos illos tam tenues & aridos fuisse, quā Tullius nobis persuadere voluerit.

Quęres igitur, vtrius partis causā sit verior. Certē vtrōsque modo quodam verum dicere Tacitus existimauit: & de Cicerone, ex ipsius scriptis, æstimari nunc etiam potest: de Atticis tum potuit, cū eorum scripta extarent. Attici Logi-

ci Logicam docendi prudentiam magis excolluerunt: quod etiam præcipuum in orando, & Græcis & Latinis magistris visum est: ideóque λογικώτεροι sunt, quoniam id tantopere contendunt: Rhetoricam ornandi gratiam & vehementiam Cicero impensius affectauit, quia maximam in ducendis & commouendis animis, eloquentiæ virtutem collocaret: Quare Tullius ῥητορικώτερος esto, quoniam id etiam illud Attici arguunt: Ita fiet, vt duas artes, è quibus eloquentia componitur, vtrique totas velint: sed Attici Logica studiosius, Cicero Rhetorica plenius & vberius vtatur. Atque id vnum est, quo facillè Atticis suis, populi iudicio Tullius præpositus est: Etenim nihil est in dicendo tam populare, quàm elocutio & actio: In oratore his artibus instructo, homines exhorrescunt, hunc stupefacti, dicentē intuentur, in eo exclamant, hunc Deum, vt ita dicā, inter homines putant: Sic Curio, quanuis cæteris eloquentiæ partibus tam inops esset, quā dixi, tamen elegantia verborum, copia & gravitate, suam quandam expressit quasi formam figuramque dicendi: tantum in oratore valet elocutio. Cn. Lentulus quanuis esset nec sententijs peracutus, nec abundans verbis, vocis tamen suauitate & actionis calore faciebat, vt ea quæ deerant, non desiderarētur: Sic in Pub. Lentulo, cogitandi & loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, coporis motus plenus & artis

& artis & venustatis, vocis & suauitas & magnitudo: tantum in oratore dominatur actio. Quamobrè cùm in istius Rhetoricæ & elocutionis & actionis curriculo Tullius sic omnibus antecedit, vt antè metâ attingat, quâ reliquorū quisquâ è carceribus exierit, quid miramur, præsertim cū inuentionis acumè & memoriæ vis abudè suppetât, si quid cõpositione, clatione, repetitione, digressione offensus sit, si quid iocando quâdoque liberiùs dictū, si quid de se licetiùs effusum, id cælestis huius ac diuinæ virtutis splendore occultatum esse? Id tamen quamlibet occultum, Ciceronis imitator aperiet, bonisque imitandis, mala fugiet atque euitabit. Fuit verò Atticus, Ciceronis quauis amicus summus, attamen vna re longè dissimilis, taciturnus nempe: Itaq; Cicero quadã epistola per iocum ait: Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia: nam tacui. Hac igitur Attici taciturnitas, magis interdum Ciceroniana fuerit, quàm Tullij profluëtia. Varia & multiplicia exempla sententiarum & cõmunium locorum ad forêses & ciuiles caussas, ad philosophicas disputationes, ad domesticarum & familiarium rerū explicationes, in Cicerone sunt: puros tamen artium & disciplinarum fontes interdū præstabit, quàm turbidos exemplorū riuulos consecrari. Atque in ipsa tractatione rerum, & stylo (quod Ciceroniano præcipuè ex omnibus Ciceronis bonis aspicien-

ciendum est) quanuis perfectio absolutiôque tanta sit, quantam optare, nedum sperare quifquam vix audeat, quid tamen (ait Quintilianus) noceret, vim Cæsaris, asperitatem Cælij, diligētiam Pollionis, iudiciū Calui, quibusdā in locis assumere? Cæsares autē in orationibus, Cælios, Polliones, Caluos tametsi nō habem⁹, vim tamen, asperitatem, diligētiam, iudicium Cæsaris, Cælij, Pollionis, Calui exquirere & commentari & exprimere meditando possumus: Neque (vt ait idem Quintilianus) id statim legenti persuasum sit, omnia, quæ magni authores dixerint, vtique esse perfecta: Nam & labuntur aliquādo, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati: Nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: cūm Ciceroni interim dormire Demosthenes, Horatio verò etiam Homerus videatur. Veruntamen, A V D. finite nos respirare, & tam longæ disputationis cursu confecto, paululūm requiescere. Satis (opinor) atticismus & contra Ciceronem & pro Cicerone disputat⁹ est: Apollonii Molonis notatio animaduersioque satis excussa est. Magnus hic doctor & excellens fuit, & meritis laudibus à Cicerone celebratus: eius enim schola, vniuersę non solūm Gręcię, sed Italię ludus quidam fuit. Fauonius accusauit Nasicam immodestè: at modestè tamē dixit, ait ad Atticum Tullius: vt Rhodi videretur molis potiùs, quàm Mo-

lonis

loni operam dedisse. Hic discipulus iners, tan-
 taque doctoris disciplina dignum nihil asse-
 cutus, irridetur: contra verò, Rhodium artifi-
 cium ad minuendam eloquentiæ fidem, Ci-
 ceroni obiectum est. Notum est illud Mo-
 lonis, Lacryma nihil citius arefeit: inde igitur
 Laterensis reprehensio, de qua sic pro Plancio
 Tullius: Hic etiam addidisti, me iccirco mea
 lege ex isto ambitu traxisse, vt miserabilio-
 res epilogos possem elicere. Non vobis videor
 cum aliquo declamatore, non causâ labo-
 ris & fori disputare? Rhodi enim (inquit) non
 fui: me vult fuisse. Sed fui, inquit (putabam in
 Nicæis dicturum) bis in Bithynia: Si locus ha-
 beret reprehensionis ansam aliquam, nescio
 cur seueriotè Nicæam putas, quàm Rhodum:
 Si spectanda causâ est, & tu in Bithynia, sum-
 ma cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non mi-
 nore. Hic non accusatur inertie Tullius à La-
 terense, vt à Tullio Fauonius, sed industriæ: tã-
 quam Rhodia disciplina iudices capere, & epì-
 logis inflectere didicerit. Narrat verò Plutar-
 chus (quod si verum fuerit, miror à Cicerone,
 suarum præsertim laudum minimè obliuoso
 præcone, prætermisum esse) cum apud Molo-
 nem Græcè declamasset, à cæteris auditoribus,
 qui tum aderant, commotis, certatim Cicero-
 nem collaudatum esse: sed Molonem ex admi-
 ratione quadam ingenti, in eum mētis stupo-
 rem adductū, vt non attenderet: cūque Cice-
 ro per-

ro perorasset, secum meditantem, tacitum diu
 fedisse: tum verò interpellate Cicerone, dixisse:
 Te quidè, ô Cicero, laudo & admiror: sed Græ-
 cia fortunam lugeo, cum videam, quæ sola no-
 bis bona relicta erant, hæc etiam per te Roma-
 nis attributa esse, παιδείαν τε καὶ λόγον, & do-
 ctrinam & eloquentiam. His igitur laudibus
 elatus Cicero, ardentius ad Remp. reuerteba-
 tur, ait ibidè Plutarchus: sed Delphici Apolli-
 nis oraculo retardatus est: Nam cum Deum ro-
 gasset, quidnã ageret, vt clarissimus euaderet,
 Pythia præcepit, vt suam naturam, non vulgi
 opinionè, ducè sequeretur. Sed de hoc etiam
 oraculo, nullum Ciceronis testimonium repe-
 rio: à quo tamen longè minora declarantur. A
 tanto igitur eloquentiæ magistro, Cicero ter-
 tiùm formatus, ac veluti, vt Quintilianus ait,
 recoctus, Romam se recepit nō modò exerci-
 tator, sed propè mutatus: Nam contentio vo-
 cis reciderat, & quasi deferbuerat oratio: late-
 ribusque vires, & corpori mediocris habitus
 accesserat. Atque hic Græcæ peregrinationis in
 Atticis, Asiaticis, Rhodijs nō priuatorum ho-
 minum colloquiis, sed nobilium professorum
 publicis scholis fructus fuit. Quid Ciceronia-
 no nostro peregrinatio ista? quod exemplum,
 quam imitationè præbebit? Rarū est ac fortasse
 inauditum, vt perfectæ virtutis genera omnia,
 vna in ciuitate reperiantur: sed ferè fit, vt in a-
 liis urbibus alia ingenia præstent atque excel-
 lant.

lāt. Quid de Pythagora, Platone, Democrito loquar? à quibus propter discēdi cupiditatem, videmus vltimas terras esse peragratas? Quare Ciceronianus noster optabit ille quidem, vt in sua ciuitate, laudum virtutumq; omnium exempla conspiciat: secus, Gaeciam, Asiãque, aut quamlibet seiunctam regionem adeat.

—*Currit mercator ad Indos*

Per mare, pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.
 Quid? tantæ gloriæ veluti mercator, quos labores, quæ pericula fugere ac recusare debebit? Cauendum tamē prudenter fuerit, ne peregrinatione vitia collegisse, non virtutes acquisisse videamur. Verum Cicero Græcia, Asia, Rhodo peregrinatus, anno ætatis tricesimo Romã rediit: primūque tardatus illo Apollinis oraculo, vt Plutarchus ait, Remp. & forum despicens, Græcus & otiosus, vulgò ab opificib⁹ appellabatur, sed à patre reliquisq; amicis, incitat⁹ tū gloriæ desiderio inflamatus rediit ad illam Romani fori scholam, longè omnibus Græciæ Asiæque scholis, omni dignitate præstantem. Duo tum in illa excelebāt oratores, qui illum imitandi cupiditate incēderent, Cotta & Hortensius: Cotta, ob infirmitatem laterum remissus, lenis, & cōprehēdens solutè ac facilè sententiam: Hortensius, ornatus, acer, verborum actionisq; genere inictatus: Itaq; Tullius cū Hortensio sibi magis arbitrabatur ré esse, quod & dicendi ardore erat propior, & ætate con-

K

iuñctior

iunctior, cum Hortensius annis octo maior ef-
 fet, Cotta annis decem Hortensium superaret:
 Etenim viderat in iisdem causis cum Cotta prin-
 ceps adhibitus esset, priores tamen agere par-
 tes Hortensium: Acrem enim oratorem & in-
 censum, & agentem, & canorum, concursus
 hominum, forique strepitus desiderat. Vnum
 igitur annu, cum Rhodo rediisset, causas no-
 biles egit, quarum tamen hodie nulla extat, cum
 ipse Quæsturam, Cōsulatum Cotta, Ædilitatem
 peteret Hortensius: Annus tricesimus secundus
 Quæstorem Siciliensem excepit. Cum autem
 Cotta ex Cōsulatu profectus est in Galliã, prin-
 ceps & erat & habebatur Hortensius, absentib⁹
 emulis Cotta & Tullio: Tullius enim Quæ-
 stura Siciliensi vehemeter occupatus, arma ta-
 men illa Italiæ, Græciæ, Asiæ, studiis instructa,
 situ & rubigine corrumpi nequaquam passus
 est: sed Romanis adolefcētibus nobilib⁹, apud
 Prætorem Siciliæ reis, quod locum in acie de-
 seruissent, patronum se præbuit, eosque magna
 eloquentiæ suæ gloria, periculo liberauit. Atq;
 hæc studia omnia sunt ingenij, & dicendi peri-
 tiam demonstrant: Labet etiam de hac Quæ-
 stura commemorare, quæ Cicero senex postea
 sua ipse voce in foro iudicibus cōmemoravit,
 vt à Cicerone Ciceronianus noster virtutis ex-
 emplum etiam habeat. Non vereor, ait, ne mi-
 hi aliquid iudices, videar arrogasse, si de Quæ-
 stura mea dixerò: quanuis enim illa floruerit,

tamen

tamen cum me postea fuisset in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum sit ex Quæstura laude repetendum: Sed tamen non vereor, ne quis audeat dicere, vlli⁹ in Sicilia Quæsturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse. Verè mehercules, hoc dicam, sic tum existimabam, nihil homines aliud Romæ, nisi de Quæstura mea loqui. Frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, fociis abstinens, omnibus eram vitus in omni officio diligentissimus. Excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi. Itaque hac spe decedebam, ut mihi populum Rom. vltro omnia delaturum putarem. At ego cum casu diebus ijs, itineris faciendi causam, decedens è prouincia Puteolos fortè venissem (complurimi & lautissimi solent esse in his locis) concidi penè, iudices, cum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset noui. Cui cum respondissem, me ex prouincia decedere: Etiam mehercules (inquit) ut opinor, ex Africa. Huic ego iam stomachans fastidiosè, Imò ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret: Quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorem fuisse? Quid multa? destiti stomachari, & me vnum ex ijs feci, qui ad aquas venissent. Sed ea res iudices, haud scio, an plus mihi profuerit, quam si mihi tum essent omnes congratulati: Nam posteaquam sensi pop. Rom. aures

hebetiores, oculos acres atque acutos habere,
 destiti quid de me audituri essent homines,
 cogitare: feci ut postea quotidie me presentem
 viderent: Habitavi in oculis: pressi forum: ne-
 minem à cōgressione neque ianitor meus, ne-
 que somnus absterruit. Ecquid ego dicam de
 occupatis meis tēporibus, cui fuerit ne otium
 quidem unquā otiosum? Nam quas tu cōme-
 moras Craesi, legere te solere oratiōes, cū o-
 tiosus sis, has ego scripsi ludis & feriis, ne om-
 nino unquā essem otiosus. Etenim M. Catonis
 illud, quod in principio scripsit Originū sua-
 rum, semper magnificū & præclarum putavi,
 clarorū virorū atque magnorum non minū
 otij, quā negotij rationem extare oportere.
 Ita si quam habeo laudem (quæ quanta sit, ne-
 scio) parta Romæ est, quæ sita in foro: meaque
 priuata consilia, publici quoque casus com-
 probauerūt: ut etiam summa Resp. mihi fue-
 rit domi gerenda, & vrbs in vrbe seruanda. Ea-
 dem igitur Craesi, via munita Laterēsi est, idem
 virtutis cursus ad gloriā: hoc facilius fortasse,
 quod ego huc à me ortus & per me nixus ascē-
 di: istius egregia virtus adiuuabitur cōmenda-
 tione maiorum. Hęc Cicero senex de virtutibus
 & studiis adolescentiæ: quæ Ciceroniano
 nostro ad consimilem non solum in otio indu-
 striam, sed in negotio diligētiam, comitatem,
 iustitiam, liberalitatem, abstinentiam maximè
 proposita esse velim. Hoc ego in Cicerone ma-
 gis ad-

gis admiror & laudo, quã omnes assensiones, acclamationes, admirationes, quas bene dicendo fit vnquam assecutus. Veruntamen institutum iter pergamus. Cùm Tullius anno post è Sicilia se recepisset, iã videbatur eloquentiẽ vis illa esse perfectã, & habere maturitatem quandam suam. Hęc omnia de se Cicero, cùm proposuisset non ingenium & eloquentiam, sed laborem & industriam suam Bruto declarare: In plurimis deinde causis & principibus patronis cùm quinquennium ferè versatus eisset, tum in patrocínio Siciliensi anno octauo & tricesimo maximè in certamen venit cum Hortensio. Mirabile verò & propè incredibile dictu, quantum magnis & excellētibus ingenijs proficit æmulatio: Princeps & erat & habebatur Hortensius: at hunc principatũ affectabat Tullius, huc aspirabat, id dies noctesque meditabatur. Probandæ virtutis amplissimus campus in Verri, Hortensio familiaris & amici, iudicio fuit: Cæcilius accusationem petebat: verum nõ modò deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem potestatem obtinuit: Diuinatio Ciceronis, victoriam illam, meruit. Cæcilius putabatur religione Iudæus esse, qua porcinae esus Iudæis prohibetur: Hinc illud Ciceronis in eum reo præuaricantem: Quid Iudæo cum Verre? Tabulis denique testimoniis que inquisitione comparatis, vt eius singularis diligentia, integritas, religio populo Ro. perspecta est, cum in-

finita largitione in ædilitiis comitijs contra
 Verres vteretur, populus Ro. animo libentissi-
 mo fecit, vt cuius diuitiis Cicero de fide deiici
 non potuisset, ne eiusdem pecuniâ de honore
 deiiceretur. Ædilis itaque prior designatus est
 eodem anno, quo Consul Hortensius: quo in
 magistratu trinos ludos, & quidẽ exiguo sum-
 ptu fecit: quòd eam largitionem minorem du-
 ceret, quæ nil prodesset Reip. populũ tantũ
 delectaret: meliores autem illas impensas iudi-
 caret, muros, naualia, portus, aquarum ductus,
 omniãque, quæ ad vsum Reip. pertinent. Hoc
 verò est demũ Reip. principem esse, ad Reip.
 salutem & dignitatẽ, magistratus consilia atq;
 acta omnia referte: & hoc imprimis Cicero-
 niano. cùm ad imperium ciuitatis & magistra-
 tum venerit, ante oculos subiectum erit, nec à
 mente & cogitatione tantum exemplum rece-
 det: Hinc secunda Verrina contra Hortensii
 non eloquentiam solũ, sed artes iniquas &
 improbas acerrima contentio, nouæque actio-
 nis inuentio, ad dilationem iudicii corrupte-
 lãque reiiciẽdum: vt vbi vnumquodque cri-
 men explicatum & argumentis disputatum ef-
 fet, tum testes ad crimen accommodarentur:
 cuius actionis nouitate fractus & debilitatus
 Hortensius, cùm perpetua oratione vti non
 posset, sed ad singula respondere ex tempore
 cogeretur, obmutuit: Verres non expectato iu-
 dicii exitu, exhibi causã solum vertit: Actionis
 verò

verò secundæ quinque orationes, ad compe-
 rendinatum credo, comparatæ fuerunt: Habite
 tamen non sunt, sed ad industriæ ingenique
 laudem publicatæ. Atque hoc prælio magnifi-
 cè victus est Hortēsius: Secutæ sunt Fonteij &
 Cęcinnæ defensiones, nec deinceps dubius elo-
 quentiæ principatus fuit: Perspectū planè est,
 labore vno authore, eloquentiam parari & cō-
 seruari: sed vno iam Hortensij exemplo planiùs
 perspicietur. Hortēsius post Consulatum, sum-
 mum illud & flagrantissimum studium, quo à
 puero fuerat incensus, remisit: nobilis erat, di-
 ues erat: habuit villam & in Tusculano & ad
 Baulos & ad portam Flumentanam & in Lau-
 renti agro: Consularis erat, nec è Consularibus
 quenquam secum eloquentiâ comparandum
 videbat: negligebat autem eos, qui Consules
 non fuissent: vt Rex Alexander non nisi Regi-
 bus, sic Consularis iste non nisi Consularibus
 virtute comparari voluit: Itaq; in omnium re-
 rum abūdantia voluit beatiùs, vt ipse putabat,
 certè remisiùs & molliùs viuere. Fuit enī Hor-
 tensius & victu & cultu valdè mollis & deli-
 catus: Consulibus legem sumptuariam promul-
 gantibus aduersatus est, ait Dion: Primus pa-
 uones augurali cœna posuit, ait Varro: Argo-
 nautarū tabulam H-S. CXLIII. id est
 ter millenis sexcentis coronatis mercatus est,
 eique ædem in Tusculano suo fecit. Piscinam

habuit, cuius Murænam adeò dilexit, vt fleuerit exanimatam, ait Plinius: Nec minus de piscib⁹; quàm de seruis ægrotis sollicitus fuit: meritoque ob eam stultitiam, & Hortensius, & eius stultitiæ affines nescio qui, piscinarij ad Atticum appellantur, qui digito cælum (ait Tullius) se putabant attingere, si muli barbati in piscinis essent, qui ad manum accederent. Et ibidem piscinarum Tritones consimili loco dicuntur. Quid? illa que Macrobius recitat, cuiusmodi sunt: Hortensius, ait, platanos suas vino irrigare consuevit: adeò vt in quadam actione, quam habuit cū Cicerone, præcario locum dicendi cum Tullio permutarit: abire enim in villam necessariò se velle, vt vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet: Sed fortè ad notam seculi sui non sufficit Hortensius, vir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decòrem: fuit enim vestitu ad mollitiem curioso: & vt bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: vbi se intués togã corpori sic applicabat, vt rugas nõ fortè, sed industriã locatas, artifex nodus astringeret: & sinus ex cõposito deflués, modũ lateris ambiret. Is quõdã cū incederet elaboratus ad speciẽ, collegæ de iniurijs diem dixit, quòd sibi in angustijs obuius, offensu fortuito structuram togę destruxerat: & capitale putauit, quòd in humero suo locum ruga mutauisset. Huic igitur tam beato, non caussarum, sed mensarum patrono

trono (qui platanos, quàm tropos colere, quíq; mulieris mūdū, quàm oratoris ornatū instruerre pri⁹ ac poti⁹ duceret) quid accidit? Prim⁹ & secundus annus & tertius tantū quasi de picturæ veteris colore detraxit, quantum nō quíuis è populo, sed æmulus hic noster existimator doctus & intelligens posset cognoscere: Lōgiūs autem procedens, & in ceteris eloquentię partibus, tum maximè in celeritate & continuatione verborū adherescēs sui dissimilior videbatur fieri quotidie. Hic igitur Hortēsius lōgissimè in hoc eloquentiæ spatio ceteros oratores post se reliquerat, & victor ouās & triūphās metā attingebat, cū in delicias & voluptates prolapsus, concidit: Coquus, piscator, arborator, quàm disertus orator, & Reip. rector esse maluit. Quid interea Cicero? Credo equidem tam subito aduersarij casu, victoriæque occasione oblata, gaudio & lætitia exultasse, omnēsque animi corporisque vires intendisse: Nō desistebat enim cū omni genere exercitationis, tum maximè stylo (qui præstātissimus atque optimus dicēdi effector & magister antè dictus est) partas & ingenij & orationis opes & facultates augere. Quare iam sine controuersia, regno forensi potitus est. O durum & improbum laborem, A V D. imò verò gratum & liberalem: neque enim honorum suorum causas, aliò Tullius retulit. Laboris huius gratiā factus est antea Quæstor & Ædilis: eiufdem laboris gratiā fiet Prætor. Itaq; quadragésimo

ſimo anno Prætor primus ex octo, cunctis cen-
 turiis ac ſuffragiis eſt factus: Nam cum pro-
 pter aſiduitatem in cauſis & induſtriam, qua
 & ſummorum & mediocrium & infimorum
 gratiam colligebat, tum propter exquisitiſ-
 ſimèque vulgare orationis genus, animos ho-
 minum ad ſe, dicēdi quadam nouitate, cōuer-
 terat. Ex oratoribus Romanis alius aliud di-
 cendi genus ſequebatur: Remiſſus erat Cotta,
 incenſus Hortēſius: alius, vt antè fuerat Iulius,
 medio quodam dicendi genere temperatus: in
 vno Cicrone oēs oratores fuēre: in vno inge-
 nio oīa ingenia: in vna lingua oēs lingue. Qui
 Cottā, Iuliū, Hortēſiū audiſſent, Cottæ ſubtili-
 tatem, Iulij ſuauitatem, Hortenſij ardorem, di-
 cente Cicerone percipiebant: ſic parua ſubti-
 liter, mediocria temperatè, magna grauitè &
 contentè dicebat. Itaque cum ieiunas huius
 multiplicis & æquabiliter in omnia genera fu-
 ſæ orationis aures ciuitatis accepiſſet, facile ei
 fuit tam inaudita tamque incredibili eloquen-
 tia, à populo Ro. Præturam aſſequi: Cæteri au-
 tem oratores tū pre Cicerone nihil fuēre. Ni-
 hil de me dicam, ait, dicam de cæteris: quorum
 nemo erat, qui videretur exquisitiſſus, quàm vul-
 gus hominū, ſtudiſſe literis, quibus fons per-
 ſectæ eloquentiæ continetur: nemo qui philo-
 ſophiam cōplexus eſſet, matrè omnium bene-
 factorum benèque dictorum: nemo qui ius ci-
 uile didiciſſet, rem ad priuatas cauſas, & ad o-
 ratoris

ratoris prudētiam maximè necessariam: nemo qui memoriam rerum Romanarum teneret: ex qua si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo qui breuiter argutèque incluso aduersario, laxaret iudicum animos, atq; à seueritate paulisper ad hilaritatem rursūque traduceret: nemo qui dilatare posset, atque à propria ac definita disputatione hominis ac temporis, ad communem quæstionem vniuersi generis, orationē traducere: nemo qui delectandi gratiā, digredi parumper à causā: nemo qui ad iracūdiam magnoperè iudicem, nemo qui ad fletū posset adducere: nemo qui animum eius (quod vnum est oratoris maximè proprium) quocunque res postularet, impelleret. Hæc Tullij senis de studijs adolescentiæ iactatio est & gloriatio: Quapropter ingenij exempla in hoc magistratu spectemus. Prætori Ciceroni fuit ornandus in Manilia lege Pompeius temperata oratione: ornandi mirificam copiam persecutus est: Cluentius in periculum capitis est adductus: prætoriam ista eloquentia liberauit: Singularis autem Cornelij defensio fuit, toto quadriduo tractata, sed in duas actiones deinde collata: quas Quintilianus omnium Ciceronis actionum videtur ornatisimas iudicasse, à quibus nempe ornatus eximiam laudem repeteret. Nec fortibus modò, ait, sed etiam fulgentibus armis præliatus in causā est Cicero Cornelij: qui non assecutus esset

esset docendo iudicem tantum, & vtiliter demum ac Latine perspicueque dicendo, vt populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profecto & magnificentia & nitor & authoritas expressit illum fragorem. Nec tam insolita laus esset persecuta dicentem, si vsitata, & caeteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo, qui aderant, nec sensisse quid facerent, nec sponte iudicioque plausisse, sed velut mente captos, & quo essent in loco, ignaros, erupisse in hunc voluntatis affectum. Hac ille: Cicero autem vsque ad hanc aetatem Graece declamauit, vt ait Suetonius, imo vero Grammaticorum scholas etiam Praetor frequentaui, vt M. Antonij Gniphonis. Graece etiam senex declamauit, vt postea cognosces. Ab hoc autem Praeturae tempore tam multi epistolarum libri, quam multi hodieque extant, conscripti sunt. Orandae vero Academiae signis & libris magnam etiam tum studium fuit: Hermatena tua (ait ad Atticum) valde me delectat & posita ita bellè est, vt totum gymnasium, Hermatena esse videatur. Et epistola proxima. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita: Nos ea non vidimus: neque enim exeundi Romam potestas nobis fuit: Misimus, qui pro vectura solueret. Te multum amamus, quod ea abs te diligenter paruoque curata sunt (Hoc autem tempore Tulliola C. Pisoni L.F. desponsata est) Sed

& tertia epistola: Quod ad me de Hermatena scribis, permihî gratum est ornamentum Academiae propriû meæ: quòd & Hermes cõmunis omnium, & Minerua, singulare est eius gymnasij ornamentum. Quare velim, vt scribis, cæteris quoque rebus quamplurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt, quòd ego nũc proficisci cogitabã: illa omnia in Tusculanum deportabo: Caietam si quando abundare cœpero, ornabo, libros tuos conserua, & noli desperare, eos meos facere posse: Quod si assequor, supero Crassũ diuitiis atq; omniũ vicos & prata contemno. Vides hîc quantus librorum sit amor? & quàm prætiosæ possessiones iudicẽtur? Hoc anno Tullius filiolo auctus est, nec destitit bibliothecã instruere, & signa atq; ornamenta *γυμνασιῶν* cõquirere. Hermæ tuæ Pentelici, ait, cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum delectãt: Quare velim & eos & signa, & cetera, quæ tibi eius loci & nostri studij, & tuæ elegantia esse videbuntur, quamplurima quamprimũque mittas: & maximè quæ tibi gymnasij xystique videbuntur esse: Nam in hoc genere sic studio efferimur, vt abs te adiuuãdi, ab aliis propè reprehendendi simus. Si Lentuli naus non erit, quòd tibi placebit, imponito. Iterũ. Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer expecto: quicquid eiusdem gene-

ris habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, & arcem nostram confidito: Genus hoc est voluptatis meae: quae *γυμνασιώδης* maximè sunt, ea quaero. Lentulus naues suas pollicetur: peto abs te, ut haec cures diligenter. Item, Signa nostra & Hermeracras, ut scribis, cum commodissimè poteris, velim imponas, & si quod aliud *ὄμιον* eius loci, quem non ignoras, reperies: & maximè quae tibi palaestrae gymnasijque videbuntur esse: Etenim ibi sedens, haec ad te scribebam, ut me locus ille admoneret. Praeterea typos tibi mando, quos in tecto atrii possim includere: & putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam caue cuiquam despondeas, quanuis acrem amatorem inuenieris: Nam ego omnes meas vindemiolas eò referuo, ut illud subsidiū senectuti parè. Item, Tu velim, quae Academiae nostrae parasti, quam primùm mittas: Mirum, quam illius loci non modò usus, sed etiā cogitatio delectat. Libros verò tuos caue cuiquā tradas: nobis eos, quemadmodum scribis, conserua: Summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum: quas tu incredibile est, quam breui tempore, quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti. Quapropter videmus quanto studio & bibliothecam libris, & gymnasia signis Cicero instruxerit & ornarit: Itaque Ciceronianus noster etiam diligentia curaque bibliothecam & bibliothecae speciem & gratiam vindique

dique conquiret: Docent enim multa libri: & tanquam multarum ætatū magistri, sic inuenta superiorum, legentibus aperiunt: & ornatus loci, legendi cognoscendique laborem consolatur. Sed labor hic in bibliotheca & libris & gymnasij signis fuit: in iure dicundo (vt etiam boni viri exemplum Prætura nobis suppeditet) factum miræ integritatis, de quo Valerius, prætereundum non puto. C. Licinius Maccer apud Prætorem Ciceronem peculatus reus factus est: homo improbus, vt dictum est, sed Crassi, qui tum iudicia omnia corruinpebat, opibus nixus, absolutum se iam esse confidebat: sed cùm omnium iudicum sententijs damnatum se animaduerneret, antequàm Cicero pronuntiaret, misit ad eum, qui diceret se non damnatum, sed reum periisse: nec ideo bona sua publicari posse: Ac protinùs sudario, quod fortè in manu habuit, ore ac faucibus coarctatis, incluso spiritu pœnam morte præcurrit: Ea nempe re cognita, Prætor de eo præterea nihil pronuntiauit. Quare Ciceronis integritas, tota vrbe celebrata est. Atque illud nimirum est, quod Attico scribit Tullius: Nos hîc (ait) incredibili ac singulari populi volûtate de C. Macro transegimus: cui cùm æqui fuissetus, tamen multò maiorem fructum ex populi estimatione illo damnato cepimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissetus. Hæc igitur virtus & iusticia Ciceroniano nostro ad
imi-

imitandum , tanquam maximè Ciceronianā
demonstretur . Sed ad laborem , Quæsturæ,
Ædilitatis, Praturę authorem reuertamur. Hic
idem labor, qui Quæstorem, qui Ædilem, qui
Pratorem creauerat, Cōsulem biennio postea
hominem nouum nobilitate posthabita , suo
anno non tabula, sed uiua vniuersi populi vo-
ce, mirificè creauit . Creuerunt Ciceronis ho-
nores, creuerunt etiam eloquentiæ labores. I-
taque cū penè iam euauisset Hortensius, &
Tullius anno suo , id est quadragesimo quar-
to , sexto autem post Hortensium Consulem
Consul factus esset, reuocatus est ad illam elo-
quentiæ magistram, industriam: ne cum hono-
re pares essent, aliqua re superiores viderētur.
Quid ergo? quānam viri boni opera, quæ di-
fert monumenta, in hoc magistratu Cicero
noster edidit? Dic M. Tulli , dic ipse tu de tui
Consulatus rebus gestis, deq; honoribus prop-
terea partis, ea quæ in tuum quondam aduer-
sarium L. Pisonem audientibus patribus dixi-
sti. Ego Calendis Ianu. Senatum & bonos om-
nes legis Agrariæ, maximarūque largitionū
metu liberaui: Ego agrum Campanum, si diui-
di non oportuit, conseruaui: si oportuit, me-
lioribus authoribus reseruaui: Ego in Caio Ra-
bitio perduellionis reo , x l. annis ante me
Consulem, interpositam Senatus auctoritatem
sustinui contra inuidiam, atque defendi: Ego
adolescentes bonos & fortes , sed vsos ea con-
ditione

ditione fortunæ, vt si essent magistratus adepti, Reipublicæ statum conuulsuri viderentur: meis inimicitijs, nulla Senatus mala gratia, committorum ratione priuauit: Ego Antonium collegam, cupidum prouinciæ, multa in Rep. molientem, patientia mea atque obsequio mitigauit: Ego prouinciam Galliam, Senatus auctoritate, exercitu & pecunia instructam & ornatâ, (quam cum Antonio communicauit, quod ita existimabam tempora Reip. ferre) in concione deposui reclamante po. Romano: Ego Lu. Catilinam cædem Senatus, interitum vrbs non obscurè, sed palàm molientem, egredi ex vrbe iussi: vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus: Ego tela extremo mense Consulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorssi: Ego faces iam accensas ad huius vrbs incendium comprehendi, protuli, extinxi: Me Qu. Catulus, princeps huius ordinis, & author publici consilij, frequentissimo Senatu parentem patriæ nominauit: Mihi hic vir clarissimus, qui propter te sedet, Lu. Gellius, his audientibus, ciuicam coronam deberi à Rep. dixit: Mihi togato Senatus, non vt multis bene gestæ, sed vt nemini, cõseruatę Reip. singulari genere supplicationis, Deorum immortalium templa patefecit. Ego cum in concione abiens magistratu, dicere à Tribuno plebis phiberer, quæ constitueram: cumque is mihi tatummo-

dò vt iurarem,permitteret:sine vlla dubitatione iuravi, Rēp.atque hāc vrbē mea vnus operā esse saluā.Mihi populus Rom.vniuersus illa in concione non vnus diei gratulationem, sed æternitatem immortalitatēq; donauit, cū meum iusurandum tale atque tantum iuratus ipse, vna voce & consensu approbavit: Quo quidem tempore is meus domū fuit è foro reditus,vt nemo, nisi qui mecū esset, ciuium esse in numero videretur. Atque ita est à me Cōsulatus peractus,vt nihil sine consilio Senatus, nihil nō approbāte po. Ro. egerim: vt semper in rostris curiā, in Senatu populū defenderim: vt multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum Senatu coniūxerim. Hæc ille, magna virtutis conscientia fretus, vera gloria gloriatus est. Scipio de Rep.apud Ciceronē disputans, musicæ harmoniæ iusticiam comparat. Vt in fidibus (ait) ac tibijs atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenēdus ex distinctis sonis, quem immutatū ac discrepantem aures eruditæ ferre non possunt, isque concentus ex dissimillarum vocum moderatione, concors tamē efficitur & congruens: sic ex summis & medijs & infimis interiectis ordinibus, vt sonis, moderata ratione ciuitatē consensu dissimillimorū cōcinere:quæ & harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam, arctissimum atque optimum omni in Rep.vinculum incolumitatis.

Ilia

Illa igitur, illa musica vis est viri boni ac differri, A V D. illa iusticiæ ciuiliſ harmonia est: Liberare Remp. periculis: priuata commoda despiciere, prouidere cōmunibus: publicam pacē retinere: summos ciues cum infimis, vtrosque cum mediis, optimo illo æquitatis & iusticiæ vinculo coniungere. Nulla de Ciceronis laudibus tam Ciceroniana est, nulla Ciceroniano nostro magis intuenda, magis imitāda, magis æmulāda. Atque hæc duce quidem virtute, sed comite etiā orationis facultate acta sunt: Consularium enim orationum materies illa fuit, de qua sic ad Atticum: Oratiunculas autē & quas postulas, & plures etiā mittam, quoniam quidem ea, quæ nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant: Fuit enim mihi cōmodum, quòd in eis orationibus, quæ Philippicæ nominātur, enituerit ciuis ille tuus Demosthenes, & quòd se ab hoc refractariolo iudiciali dicēdi genere abiunxerit, vt *σεμνότερος τις καὶ πολιτικώτερος* videretur, curare, vt meæ quoq; essēt orationes, quæ cōsulares nominarētur: quarum vna est in Senatu Cal. Ianu. altera ad pop. de lege Agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta cūm prouinciam in concione deposui, septima qua Catilinam emisi, octaua quam habui ad pop. postridie quàm Catilina profūgit, nona in concione, quo die Allobroges inuocarunt, decima in Senatu Non. Decemb. Sūt

præterea duæ breues, quasi ἀποσπασμάτια legis Agrariæ: Hoc totum σῶμα curabo vt habeas. Et quoniam te cùm scripta, tum res meæ delectant, iisdem ex libris perspicies, & quæ gesserim, & quæ dixerim. At ni poposcisses, ego me tibi non offerebam. Hæc Cicero de Consulibus orationibus: in quibus etiam Muranæ defensio numerari potuit, cùm à Consule, & quidem summo studio dicta sit: Nā cùm prior Hortensius egisset, magnamque eius actionis gloriam tulisset, Tullius totam noctem vigiliis & meditationibus insomnem traduxit, ne dicendo inferior esse videretur. Ad illas etiā Consulares aggregari potest oratio Metellina, de qua ad Metellum & ad Atticum. Ergo illa præclara sunt & virtutis & eloquentiæ communia studia, Ciceroniano nostro omnibus & virtutis & eloquentiæ studiis imitanda. Quid ergo? dicet aliquis, tantum ne laboris discipulis tuis imponis, vt tandem vanum & inane nomen oratoris. assequantur? quis enim Ciceronianæ eloquentiæ præmia illa egregia, Quæsturas, Ædilitates, Præturas, Consulatus assequi potest? ad summum denique terrarum imperium ascendere, vt Tullius eloquentiæ gradibus ascendit? Ascendere certè poteris ad summum ciuitatis tuæ gradum, censum magnum consequi: Consiliarius, Præses, Cancellarius fieri, si labores Ciceronis in forum attuleris: aut si Theologiam proficere, Curio, Canonicus, Abbas,

Abbas, Episcopus, Cardinalis, Papa fieri potes: maiores etiam opes & dignitates obtinere, quàm Pericles, Æschines, Demosthenes (qui tamen eloquentiæ principes imprimis habiti sunt) Athenis obtinuerint: Denique, quod oratori vero longè maximum præstâtissimùmque præmium est, vir bonus ac bene dicendi peritus fies: tantus bonæ mentis ac bonæ orationis fructus labores tuos consolabitur ac sustentabit. At tamen facilius erit Ciceronianis Ciceronianum magistratum, quàm Ciceronianam gerendi magistratus virtutem assequi: nec enim tam laudabile tamque mirabile est in Cicerone, quòd publicos honores adeptus sit, quàm quòd ita gesserit: Illud esse fortunæ aliquando potest: hoc non nisi magnæ virtutis & prudentiæ. Ergo politica ista nostri Ciceronis virtus imprimis aspicienda & imitanda est: illudque in maximis Ciceronis laudibus numerandum. Verum enim uerò, A V D. virtutes Ciceronis fortassis tantùm commemoro, vitia silentio prætereo: Etenim tyrannis quædam Ciceroni nostro ab inimicis è Consulatu obiecta est, & Syllana quædam proscriptio: quòd cum quæstioni coniurationis esset præfectus, ex cõiuratis alios pecunia condemnarit, cum ei alius Tusculanam, alius Pompeianam villam ædificaret, alius domum emeret: qui verò nihil posset, is esset calumniæ proximus. Equidem memoria teneo id à Sallustio (si tamen Sallu-

stius est) cōiitiū Ciceroni factū esse, & ab Antonio postea repetitū: neq; seueriūs inquirētibus incredibile videatur, cōiurationis spolijs opulentiā Ciceronis nonnihil accreuisse: Hinc enim è Gellio notum illud est prāmium defensionis Syllanæ, H-S. vices, id est coronatorū quinquaginta millia, quibus emptā in palatio domū Clodius cauillatus est: Nec multis eiusmodi coniuratis opus fuit ad magnas opes cumulādum: Quod nequaquam Ciceronianum reputo, sed à Ciceronianæ imitationis laude alienum prorsus ac remotum. Veruntamen Cicero, filius equitis Ro. fuit, nec per se inops, & magna prorsus defensione contra Sallustium: sed subtiliūs aduersus Antonium crimen hoc refellit: Hæreditates, ait, mihi negasti venire: vtinam hoc tuū crimen verum esset, plures amici mei & necessarii viuerent. Sed quid istuc tibi venit in mentem? Ego enim ampliūs H-S ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Hæc Tullius, vbi quingenta coronatorum millia sibi dicit obuenisse. Et verò hæreditates in epistolis multæ recensentur, & villæ octodecim inde à Ciceronis studiosis enumerantur: Neque omnino criminofum putem, si ciues Romani eloquentia Ciceronis seruati, gratiam aliquam seruatori suo retulerint: Plutarchus certè testis est, Ciceronem pro tantā dignitate, modicas possessiones habuisse: & eo vno Romanis fuisse admirabilem, quòd pro defensionibus neque pretium, neque donum vllum caperet. Equidem è
perpetua

perpetua vitæ subductione & comparatione, parsimoniã in Cicerone & frugalitatem summam, avaritiam (nisi fortè laudis & gloriæ) nullam admodum comperio: Sed de his satis, institutum prosequamur. Tullius honore par, Hortensium ad industriam reuocauit, & duodecim post Consulatum annos cum eo familiarissimè & coniunctissimè versatus est, cum Tullius Hortensium, Hortensiúsque Tullium sibi vicissim anteferet: Consulátusque Ciceronis, qui illum primò, vt cæteros nobiles, leuiter perstrinxerat, idem rerum gestarum magnitudine & admiratione coniunxit. In his igitur post Consulatum annis, laborum studiorúmque ratio nunquam omiſsa est. Velim, ait Attico, ad me scribas, cuiusmodi sit ἀμάλθειον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσία & quæ ποέματα, quásque historias de ἀμαλθείαις habes, ad me mittas: Labet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam: nihil erat absoluti.

Interea que pro Flacco, pro Sylla, pro Archia, causæ dictæ sunt. Atque in ipsa Archiæ defensione, audiente iudicum decuria, audiente etiam populi Rom. corona, quàm strenuè de his ipsis humanitatis studiis ab oratore dictum est? Quæres à nobis, Gracche (ait de Archia poëta) cur tantoperè hoc homine delectemur: Quia suppeditat nobis, vbi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures cõuitio defessæ, conquiescant. An tu existimas aut suppe-

petere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus? aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadē relaxemus? Ego verò fateor me iis studiis esse deditum: cæteros pudeat, si qui ita se literis abderūt, ut nihil possit ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aspectum lucēmque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo iudices, ut ab illis nullo me vnquam tempore, aut commodum aut otium meū abstraxerit? aut voluptas auocarit? aut denique somnus retardarit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si quantum cæteris ad res suas obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alii tribuunt intempestiuis conuiuuis, quantum denique aleæ, quantum pilæ, tantum mihi ego met ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc adeò mihi concedendum est magis, quòd ex his studiis hæc quoque censetur oratio & facultas: quæ quâcumque in me est, nunquam amicorum periculis defuit: Quæ si cui leuior videtur, illa quidem certè, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio: Nā nisi multorum præceptis multisque literis mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita magnoperè expectandum, nisi laudem atque honorem: in ea autem per-

tem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilii, parui esse du-
cenda: nunquam me pro salute vestra in tot ac-
tantas dimicationes, atque in hos profligatorū
hominū quotidianos impetus obieciſſem. Sed
pleni omnes libri, plenæ sapientum voces, ple-
na exemplorum vetustas: quæ iacerent in tene-
bris omnia, nisi literarum lumen accederet,
Quæ multas nobis imagines non solū ad intuē-
dum, verumetiam ad imitandum, fortissimo-
rum hominum expressas, scriptores & Græci
& Latini reliquerunt? Quas ego mihi semper
in administranda Rep. proponens, animum &
mentem meam ipsa cogitatione hominum ex-
cellentium conformabam. Hæc Tullius de
suis studiis in defensione Archiæ: ubi disputa-
tionis nostræ præceptum singulare notandum
est, de studiis humanitatis & libris, quibus ex-
cellentium hominum virtutes, tanquam in ta-
bulis pictæ sunt, & ad exemplum imitationis
expressæ: cuiusmodi quandam Ciceronis ima-
ginem ex eius utcunque collectis lineamentis
persequimur, ut extet eloquentiæ studiosis Pla-
tonica quædā velut idea, ad cuius speciē & si-
militudinē, cogitationes & meditationes suas
dirigant. Hactenus virtutis & ingenij, imò e-
tiam felicitatis cuiusdam laus fuit: initia dein-
de calamitatis facta sunt: quæ Plutarchus repe-
tit non ab vlllo turpi vel indigno facinore, sed
ab illa Atticis odiosa dicacitate atque iactan-
tia.

tia. Enimuerò Tullius mortales multos antea
 lepore dicendi & venustate sibi conciliauerat,
 multos eloquentiæ præsidio defenderat: nemi-
 nem, excepto Verre, læserat: ea res ad honores
 ascensum facilem tam multis comparatis adiu-
 toribus præbuit: In cõiurationis verò animad-
 uersione, quia ciuitatis ppugnatio potius erat,
 quàm ciuium improborum oppugnatio, om-
 nes ordines consentientes habuit: At postea
 prosperis rerum euentis nescio quo modo in-
 solentior factus, plerosque ciuitatis principes
 pro loco suæ cuiusque dignitatis ac familiæ ne-
 gligentiùs obseruare, vel potius aspernari &
 nonnūquam asperius cauillari visus est: Dein-
 de cum locis omnibus de coniuratione tanquã
 triumpharet, inuidiam summam sibi cõflauit:
 quotque coniurati propinquos, familiares, ami-
 cos habuere, tot aduersarios & inuidos ha-
 buit. Ex illa igitur leuitatis origine, procaci-
 tas & iactantia deriuatæ, molestias graues at-
 tulerunt. Totius autem inuidiæ sanguis Clo-
 dianio iudicio primùm missus est. Clodius, pa-
 tritia & summis opibus fundata familia, maxi-
 mēq; popularis adolescēs fuit: Ciceroni adeò
 familiaris, vt Clodiæ sororis nuptias Terentia
 Ciceronis vxor inde metueret: Itaque cum de
 violatis religionibus Clodius reus ageretur,
 Tullius à Terentia leuiter (vt Plutarchus pu-
 rat) impulsus, & Consulatus potētia adhuc ela-
 tus, testimonio suo Clodium acriter primò per-
 culit:

culit: deinde ciuitatis consensum dissolutum, id est potentiam suam debiliorem animaduertens, vela contraxit: Clodiúsque magna quidém iudicum turpitudine, sed tamen contra testimoniúm Ciceronis absoluitur. Ita res initio seueriús acta, deinde neglecta, quadriennio post exilii causa Ciceroni fuit, dum Clodius Crasum, Pompeium, Cæsarem, & reliquos illius inuidiæ principes sibi conciliat, Tullius negligentiús retinet: imò Clodiúm quotidie magis ac magis in perniciem suam irritat. Qua de re libet insignis aduersus Clodiúm contentionis exemplum proferre. Clodium (ait Tullius) præsentem fregi in Senatu, cum oratione perpetua plenissima grauitatis, tñ altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes: nam cætera nõ possunt habere eandem neque vim, neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quæ ἀγῶνα vos appellatis: Nam vt Id. Maii in Senatum conuenimus, rogatus sententiam, multa dixi de sũma Rep. Atq; ille locus inductus est à me diuinitùs, ne vna plaga accepta, Patres conscripti cõciderent, ne deficeret: vulnus esse eiusmodi, quod mihi neque dissimulandum, neque pertimescendum videretur: ne aut ignorando, stultissimi iudicaremur: Bis absolutum * esse Lentulum, bis Catilinam, hunc tertium iam esse à iudicibus in Remp. immissum. Erras Clodi, non te iudices vrbi, sed carceri referuarunt: neque retinere in ciuitate, sed exilio priuare

uare voluerunt. Quamobrem Patres cōscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem, manet illa in Rep. bonorum consensio: dolor accessit bonis viris: virtus non est imminuta: nihil est damni factum noui: sed quod erat, inuentū est vnus in hominis perditū iudicio: Plures similes reperti sunt. Sed quid ago? penē orationem in epistolam inclusi: Redeo ad altercationē. Surgit Pulchellus puer: obijcit mihi me ad Baias fuisse: falsum: sed tamē quid huic simile est, inquā? Quasi in operto dicas fuisse. Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis calidis? Narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas cōcupiuit: nosti enim marinas. Quousque inquit, hunc Regem feremus? Regem appellas, inquam, cū Rex, tui mentionē nullam fecerit? Ille autem Regis hæreditatem spe deuorarat. Domum, inquit, emisti. Putas, inquam, dicere iudices emisti. Iurāti, inquit, tibi non crediderunt. Mihi verò, inquam, XX. iudices crediderunt: XXXI. quoniam nummos antè acceperunt, tibi nil crediderunt. Magnis clamoribus afflictus cōticuit & cōcidit. Hæc Tullius de sua ista tanquam scurrē velitis contentione: qua dum nimium delectatur, castris ab hoste eijcitur & exuitur: Nam & Senatus authoritas paulatim abiecta est, & ordinū concordia disiuncta: vigilantiorque omnino & acrior Cicero fuit in quærendis honoribus, quàm in retinendis: siue vigor ille animi iam

etate

ætate declinaret, magisque quietum literarum
 otium, quàm turbulentum Reip. negotium se-
 queretur: siue vt proposui, nimia quædam sui
 confidentia minùs cautum efficeret. Quapro-
 pter socia ista prosperitatis & comes insolètia,
 Ciceroniano studiosè cauenda est: Attici elo-
 quètia his in rebus potiùs Ciceroniana fuerit.
 Potuit Tullius in prioris vitæ instituto, Con-
 sularis permanere, neque nobilitatem irritare,
 quæ tempestatè tantam postea concitauit. Ve-
 rum enim uerò quanuis mores Ciceronis inter-
 dum dormire videantur, vigilantia tamè in-
 genij sempiterna est, atque industria: His enim
 post Cōsulatum paucis annis, scripta est histo-
 ria rerum in Consulatu gestarum, & quidem
 commētariis diuersorum generum, de quibus
 ipse ita loquitur: Commentarium Consulatus
 mei Græcè cōpositum misi ad te: in quo si quid
 erit, quod homini Attico minùs Græcum eru-
 ditumque videatur, non dicam quod tibi, vt
 opinor, Panormi Lucullus de suis historijs di-
 xerat, se, quò faciliùs illas probaret Romani
 hominis esse, iccirco barbara quædam & ob-
 soleta dispersisse: apud me si quid erit eiusmodi,
 me imprudente erit & inuito: Latinum si
 perfecero, ad te mittam. Tertium pœma ex-
 pectato, ne quod genus à me ipso laudis meæ
 prætermittatur. Hic tu caue dicas, *τίς πατέρ' ἀι-
 νήσα*, Si est enim apud homines quicquam,
 quod potius sit, laudetur, nos vituperemur, qui
 non

non potiùs alia laudemus. Quanquã non <sup>ἑγκω-
μιστικὰ</sup> sunt hæc, sed ^{ἰσορικὰ}, quæ scribimus. Deq;
eadem re & de libris quibusdam, duabus pro-
ximis epistolis sic agitur: De meis scriptis, misi
ad te Græcè perfectum Consulatũ meum: cum
librũ Lu. Cossinio dedi: Puto te Latinis meis
delectari: huic autẽ Græco, Græcum inuidere.
Alij si scripserint, mittemus ad te: sed mihi cre-
de, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio
quo pacto retardantur. Nunc vt ad rem meam
redeam, Lu. Papyrius Pætus, vir bonus ama-
tórque noster, mihi libros eos, quos Seruius
Claudius reliquit, donauit: cùm mihi per legẽ
Cinciam licere capere Cincius amicus tuus di-
ceret, libenter dixi me accepturum, si attulif-
set. Nunc si me amas, si te à me amari scis, eni-
tere per amicos, clientes, hospites, libertos de-
niq; ac seruos tuos, vt scheda nequa depereat:
Nam & Græcis iis libris, quos suspicor: & Lati-
nis, quos scio illum reliquisse, mihi vehemẽter
opus est. Ego autẽ quotidie magis, quod mihi
de forensi labore temporis datur, in his studiis
conquiesco. Per mihi, per (inquam) gratum fe-
ceris, si in hoc tam diligens fueris, quàm soles
in iis rebus, quas me valdè velle arbitraris. Itẽ,
Cal. Iunij eunti mihi Antium, & gladiatores
M. Metelli cupidè relinquenti, venit obuiam
tuus puer: Is mihi literas abs te & commenta-
rium Cõsulatus mei Græcè item scriptum red-
didit: In quo letatus sum, me aliquatò antè de-
iisdem

iisdem rebus Græcè item scriptum librum M. Cossinio ad te perferendum dedisse : Nam si ego tuum antè legissem, furatum me abs te esse diceres. Quanquam illa tua (legi enim libèter) horridula mihi atque incompta visa sunt : sed tamen erant ornata hoc ipso, quòd ornamenta neglexerant : & vt mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber, totum Isocratis *μυροθήκιον*, atque omnes eius discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelica pigmenta consumpsit: quem tu Corcyræ, vt mihi alijs literis significas, strictim attigisti. pòst autem, vt arbitror, à Cossinio accepisti : Quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lentè ac fastidiosè probauissem. Quàquã ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius, se nostrũ illud *ὕψος ὀμνυμν* cùm legeret, quòd ego ad eum, vt ornatiùs de iisdem rebus scriberet, miseram, non modò non excitatum esse ad scribendum, sed etiã planè perterritum. Quid quæris? cõturbauì Græcam nationem: Ita vulgò qui instabant, vt darem sibi quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis vt & Athenis sit, & in ceteris oppidis Græciæ: videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre. Clodius interea Tullianę calamitatis artifex, ad plebem per Pompeium & Cæsarem traducitur, Tribunatũque petit: Furorem tamen eius Cicero aspernatur: imò contentione illa, tanquam aliqua

qua dicacitatis exercitatione, videtur oblectari: Locum ea de re alterum lubet subiicere. Sed si paulò plùs (ait) furor Pulchelli progredi posset, valdè te ego istinc excitarè: Verù præclare Marcellus impedit & impediè. Quid quæris? est Còsul *φιλόπατρις*, & vt semper iudicaui, natura bonus. Ille autè non simulat, sed planè Trib. plebis fieri cupit. Qua de re cùm in Senatu ageretur, fregi hominem, & inconstantiam reprehendi, qui Romæ Tribunatum plebis peteret, cùm in Sicilia Ædilitatem sæpe dicitasset. Sed neque magnoperè dixi esse nobis laborandum, quòd nihilò magis ei licitum esset plebeio Rempu. perdere, quàm similibus eius, me Consule patitiis esset licitum. Iam cùm se ille septimo die venisse à freto, neque sibi obuiam quenquam prodire potuisse, & noctu se introisse dixisset, in eoque se in còcione iactasset: nihil ei noui dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam, tribus horis Româ Interamnam: noctu introisse item antè: non esse itum obuiam ne tum quidem, cùm iri maximè debuit. Quid quæris? hominem petulantem, modestum reddo, non solùm perpetua grauitate orationis, sed etià hoc genere dictorù. Itaque iam familiariter cum ipso cauillor etià ac iocor: Qui netiam cùm candidatum deducerem, is quærit ex me, num còsueffem Siculis locum gladiatoribus dare: negaui. At ego, inquit, novos patronos instituat. Sed soror, quæ tantum

habeat

habeat Consularis loci, vnum mihi solum pedem dat: Noli, inquã, de vno pede sororis queri, licet etiam alterum tollas. Non Consulare, inquires, dictum: fateor, sed ego odi illã malè Consularem: ea est enim seditiosa: ea cum viro bellum gerit: neque solùm cum Metello, sed etiam cum Fabio, quòd eos mihi esse amicos molestè fert. Hęc Tullius: vbi videtur eloquentiã suã exercendẽ materiam de industria confectari: Attici verò eloquentia potiùs hinc exercenda fuerat. Ad Pompeium interdum respicit & Cæsarem, cuius iam tum venti valdè erant secundi: Clodium tamen hostem capitalem non modò despicit, sed laceffit: Nec tamen interea conquiescit ingenii vis & ἐπιπέτυα: Bibliothecarum in villis cura continuatur. Amalthea mea (ait) te expectat, & indiget tui. Tusculanum & Pompeianum me valdè delectãt: nisi quòd me illum ipsum vindicem æris alieni, ære non Corinthio, sed circumforaneo obruerunt. Et de libris etiam à se editis & sibi donatis ibidem: Prognostica (ait) mea cum oratiunculis propediem expecta. Item: Pætus, vt antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donauit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est: si me amas, cura vt conseruentur & ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius: & tũ Græcos, tum verò Latinos diligenter vt conserues, velim: Tuum esse hoc munusculum putabo.

M

Atque

Atque illo ipso tempore, de Rep. iam tum videtur cogitasse, cum dicat: πελινάϊων in manibus tenebam. Et hercule magnum aceruum Dicæarchi mihi ante pedes extruxeram. O magnum hominem, & à quo multò plura didiceris, quàm de Procillio. κορινθίων καὶ ἀθιναίων puto me Romæ habere. Simultas Clodiana perseuerabat, quanuis esset reconciliationis occasio maxima. Hic (ait) sunt hæc, coniunctio mihi summa cum Pompeio, si placet, etiam cū Cæsare: reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed με κατὰ κρίσιν mea illa commouet, quæ est in libro III.

Interea cursus, quos prima à parte inuenta,

Quosque adeò Consul, virtute animoque petisti,

Hos retine, atque auge famam, laudisque bonorum.

Hæc mihi cū in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa præscripserit, nō opinor esse dubitādū, quī semp nobis videatur.

Εἰς ὁμιλίαν ἀριστοῦ ἀμύνεσθαι περὶ πατρὸς.

Quare videmus omnes artes tuendæ salutis ac dignitatis, à Cicerone prouisas esse, sed ventoso illo nescio quo spiritu despectas: Nulla tamen ingenii despectio, nulla contemptio est, nec à libris ferè receditur. θεοφράστου περὶ φιλομαθείας affer mihi de libris Qu. fratris, ait.

Geographiam etiam tum tentauit: sed difficultate deterritus, omisit: Fecisti mihi pergratum, ait, quòd Serapionis librum ad me misisti: ex

sti : ex quo quidem ego (quod inter nos liceat dicere) millesimam partem vix intelligo. Et rursus: De Geographia, dabo operam vt tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor: magnum opus est. Et paulò post: Geographica, quæ cōstitueram, magnum opus est: ita valdè Eratosthenes, quem mihi proposueram, à Serapione & ab Hipparcho reprehēditur: Quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum & ὀμοειδῆς, nec tam possunt ἀνδιρογραφῆσθαι, quàm videbantur. Denique tum videtur opus totū abieciisse, cū ait quarto de hac re loco: De Geographia, etiam atque etiam deliberabimus. Diximus antea de Mathematicis Ciceronis studiis: quantam autem progressionem in iis fecisset, huc reiecit. Loci sunt in Ciceronis philosophia permulti, qui planè demonstrant, Mathematicas artes Ciceroni non ignotas fuisse: notissimas autem non fuisse, locus hic vnus satis ostendit. Atque in his literarum studiis, Reip. studia nequaquā abiiciebantur. Pompeius & Cæsar legationem in Ægyptum Ciceroni offerebant, vt absente Reip. patrono, pro libidine omnia agerent. Quid Cicero? Hector apud Homerum, Troianorum & Troianarum, sed Polydamantis præcipuè sermonem metuit, si certamen cum Achille fugiat: ita Cicero, Romanorum & Romanarum, sed præcipuè Catonis reprehensionem timet, si contra ciues improbos pro

Rep. certare metuat. Cupio (ait) equidem, & iam pridem cupio, Alexandriam reliquamque Ægyptum visere, & simul ab hac hominū satietate nostri discedere, & cum aliquo desiderio reuerti: sed hoc tempore & iis mit-

Ἀιδέομαι τρῶας καὶ τρωάδας ἐλκεσιπέπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sententia esse deductum?

πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείῳ ἀναθήσει

Cato ille noster, qui mihi vnus, est pro centum millibus. Quid verò historiæ de nobis ad annos DC. prædicarint? quas quidem ego multò magis vereor, quàm eorum hominum, qui hodie viuūt, rumusculos. Hæc Cicero: quæ (per Deum immortalem) Ciceroniane mi, diligenter attende. Cùm malis consiliis perditorum hominum, atque artibus tentabere, hic pudor, hic boni nominis amor, tibi custos virtutis esto: *Ἀιδέομαι τρῶας*, aduersus hos impetus obiicito: Ciceronisque tui, licet in magnis tempestatibus, Reip. tranquillitatem spectato. Cum musis, ait, nos delectabimus animo æquo, imò verò etiam gaudenti ac lubenti: Neque mihi vnquam veniet in mentem Crasso inuidere, neque pœnitere, quòd à me ipse non descuerim. Et iterum: Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, & toto animo atque omni cura *φιλοσοφῆν;* Sic, inquam, in animo: sic vellem ab initio.
Nunc

Nunc verò, quoniam quæ putavi esse præclara, expertus sum, quàm essent inania, cùm omnibus musis rationem habere cogito. Enimverò mirabile prorsus est animo reputare, quàm multa omnis generis scriptorum volumina Tullius ediderit: Satyras tamen in tyrannos istos infinitas Theopompino genere, vel etiam asperiore, quotidie pangebatur, quæ Attico tantùm legerentur, mox perderentur. ἀνέκδοτον καὶ ἡρακλείδιον eiusmodi scriptum, in epistolis frequenter appellat. Interea Clodius Ciceroni accusationem minitabatur, & Cicero id negligens, meditabatur historiam illorum temporum, & Remp. talem negligebat. Malè, inquit, vehi malo, quàm tam ingratis vectoribus bene gubernare. Otiòque philosophico ita delectabatur, ut rure absens, Attico Romæ agenti per iocū scribat: κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν τίτον ἀσπάζεται. Et paulò post: φιλοσοφῶμεν. iuratus tibi possum dicere, nil esse tanti: Deniq, nunc prorsus hoc statui, ait, ut quoniã tanta cōtrouersia est Dicæarcho familiari tuo cum Theophrasto amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longè omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικὸν. vtrique à me mos gest⁹ esse videatur: puto enim me Dicæarcho affatim satisfecisse: Respicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modò ut requiescam, permittit: sed reprehēdit, quia nō semper quierim. Quare incumbamus, ô noster Tite, ad illa præclara studia: & eò, vnde discedere non o-

portuit, aliquando reuertamur. Clodius factus Trib. plebis, iam insultat audaciùs, eumq; Tullius legatione, quam Cæsar offerebat, effugere potuit: sed auebat dimicare, modicèque minis & contentionibus Clodij mouebatur: quin velut iterum contra Catilinam cõtenderet, sperabat se studia omnium ordinum habiturum, & cum summa gloria, aut certè sine molestia, discessurum. Pompeius, diuinitùs loquebatur, se priùs occisum iri à Clodio, quàm Tullius violaretur: Clodius tamen (ait Plutarchus) metuens ne Cicero Cæsari legaretur, reconciliationem gratiæ simulat: Itaque seductus Cicero, legationem missam facit: quo Cæsar incitatus, Clodium sua sponte incèsus, vehementiùs inflamat, Pompeiùmque disungit. Tullius itaq; reus agitur à Clodio, quòd ciues Romanos indicta caussa necauisset. Iam cupiditas illa dimicãdi ostentatiòque in summum periculum adducta est: At prorsus incredibile dictu est, quàm repentiè ventus ille dicacitatis & iactantiæ, hominè defecerit: atra veste, profluète coma, reatúque misero & miserabili, plebis misericordia suppliciter & humiliter imploratur: sed contra Clodianæ factionis arma, nihil Ciceroni suæ lacrymæ, nihil viginti millium luctus, nihil quòd Senatus vestis etiã mutatione consimilem dolorem declarandũ censuisset (de quibus post reditum ad Quirites, & pro Sestio) nihil, inquam, ista profuère: Clodij
 roga-

rogatione vltra quadrīgēta ab vrbe millia exulare iussus est: Thessalonica autē in Macedonia ad miserīæ locum, propter Planciū Questorem amicissimū, delecta est. Plutarchus ait, fugiētem repulsum hospitio à Vibio quodam, Sicilia etiam à Virginio Prætoře prohibita, & Dyrrhacij, ad eius aduentum, terræ marisq; motum exitisse, indicem calamitatis non diurnæ: horum nihil in Cicero: qui tamē tertio libro ad Atticum, totum iter persequitur. Sed illa somnia primo de Diuinatione, conuenienti ora hīc fuerant, à Cicero ipso proposita, Quinti alterum, alterum Marci: de quibus sic loquitur Quintus: Sed quid aut plura aut vetera quærimus? Sæpe tibi meum narraui: sæpe ex te somnium audiui tuū: me cūm Asiæ prouinciæ præessē, vidisse in quiete, cūm tu equo aduectus ad quandam magni fluminis ripam prouectus, subito atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse, timore perterritum: tum te repente lætum exitisse, eodemq; equo aduersam ascendisse ripam, nosque inter nos esse complexos. Facilis coniectura huius somnij: mihi que à peritis in Asia prædictum est, fore eos euētus rerum, qui acciderunt. Venio nunc ad tuū: Audiui equidem ex te ipso (sed mihi sæpius Sallustius noster narrauit) cūm in illa fuga nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamque partem noctis vigilasses,

gilasses, ad lucem denique arctè & grauitè
 dormire cœpisse: Itaq; quanquã iter instaret,
 te tamen silentium fieri iussisse, neque esse pas-
 sum te excitari. Cùm autem experrectus esses
 hora secunda ferè, te sibi somniũ narrauisse: vi-
 sum tibi esse, cùm in locis solis mœstus errares,
 C. Marium cum fascibus laureatis quærere ex
 te, quid tristis esses: cùmque tu te tua patria, vi-
 pullũ esse dixisses, prehẽdissè eũ dextrã tuã, &
 bono animo te iussisse esse, lictoriq; proximo
 tradidissè, vt te in monumẽtũ suũ deduceret, &
 dixissè, in eo tibi salutẽ fore: Tũ & se exclaimas-
 se Sallustiº narrat, reditũ tibi celerẽ & gloriosũ
 paratũ, & te ipsum visum somni o delectari: nã
 illud mihi ipsi celeriter nuntiatum est, vt au-
 diuisses in monumẽto Marij de tuo reditu ma-
 gnificentissimum illud S. C. esse factum, refe-
 rente optimo & clarissimº viro Consule: idq;
 frequentissimo theatro, incredibili clamore &
 plausu comprobatum, dixissè te, nihil illo Ati-
 nati somnio fieri posse diuinus. Exilium verò
 molliter ac muliebriter Cicero tulit, vt inter-
 dum etiam mentis errore quodam affectus, ex
 eo dolore videretur: Sæpe lamentatur. Ecquis
 vnquã, ait, ex tã amplo stãtu in tã bona caussa,
 rãtis facultatibº ingenij, cõsilij, gratiẽ, tãtis præ-
 fidij bonorũ omniũ cõcidit? Tullius, inquã,
 cõcidit: & quidem nonnulla sua culpa, cuius
 se pœnas luere etiam confitetur: sed mali caus-
 sas illas à Plutarcho positas non agnoscit. Accusat

cusat infidias amicorū, à quibus desertus fit & proditus: Hortēſii præfertim: de quo ſic ad fratrem primo libro *Quantum Hortēſio credendū ſit, nescio*: me ſumma ſimulatione amoris, ſummæque aſſiduitate quotidiana, ſcleratiffimè infidioſiſſimèque tractauit: Tantæ in Rep. dignitatis authorem, præ ſe neminè agnoſcit. At colūna Tullianæ authoritatis, authoritate nobilium nitebatur: ea itaque cōuulſa, corruimus. Ergo neque lacrymę tam muliebres, neque iſtæ nescio quæ iudicij tenebræ, Ciceronianæ nobis erunt: Id Atticis in oratione Ciceronis nō placebat, nec in hac imitatione Ciceronianis placebit. Non fuit autem Clodius exilio Ciceronis contentus, domum & villas eius incendit: in area domus, Libertatis atriū erexit: omniæque Ciceronis bona publicauit: Sed vis iſta diuturna nō fuit: Decimo poſt mēſe, dum Clodius in Pompeium & optimates reliquos impotentius inuehitur, omnium ordinum animis ad Ciceronem conuerſis, Clodiana lex abrogata eſt, redditusq; Ciceroni, & omnium bonorum reſtitutio decreta. Promulgatio autem hæc cruenta admodū fuit: Corporibus ciuium Ro. Tyberis completus eſt, cloacę referte: *Q*frater in comitio iacuit, ſeq; ſeruorum ac libertorum corporibus obtexit, vt eſt pro Seſtio. Enimuerò redditus is, fuit inſtar inauditi cuiuſdā triumpho: de quo quis diſertiùs aut ornatiùs Cicerone ipſo narrauerit? Agitedum, A V D. redeun-

deuntem Ciceronem, animis ac mentibus excipiamus. Meus quidem reditus, ait, is fuit, ut à Brundusio vsque Romam agmē perpetuū totius Italiæ viderem: Neque enim regio fuit vlla, neque municipium, neque præfectura aut colonia, ex qua non publicè ad me venerint gratulatum. Quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrumfamiliàs cum coniugibus ac liberis? quid eos dies, qui quasi Deorum immortalium festi ac solennes sunt aduentu meo reditūque celebrati? Vnus ille dies, mihi quidē immortalitatis instar fuit, quo in patriā redij: cū Senatū egressū vidi, populūmq; Romanū uniuersū: cū mihi ipsa Roma propè conuulsa sedibus suis ad complectendum conseruatorē suū procedere visa est: Quæ me ita accepit, ut non modò omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri ac mulieres omnis fortunæ ac loci, sed etiam mœnia ipsa viderentur & recta vr̄bis ac templa lætari. Me consequētibus dieb⁹ in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quā incenderas, Pontifices, Cōsules, Prætores collocauerūt: mihiq; (quod ante me nemini) pecuniā publicā ædificandam domum censuerunt. Hæc de reditus sui gratulatione & tanquam triumpho Tullius. Restitutionis igitur huius quædā causa, sed fortuita est in Clodio, qui Pompeij oppugnatione, Ciceronis restitutionē imprudens machi-

machinatus est. Sed Ciceronianæ virtutis memoria, magnorúmque in Remp. & in plerofq; principes ciues, meritorum recordatio, primaria caussa fuit. Vt igitur effusior illa iocatio iactatióque miseræ, sic ingenij animique virtutes singulares, glorię Ciceroni authores extiterunt. Itaque etiã Ciceronianus noster si quando, vt humanus erit, vitio peccauerit, virtute culpam redimat. Perge, quid deinceps reuersus Cicero? quæ ingenij opera nobis edidit? Postridie reditus, gratias egit Senatui prima oratione illa, quæ propter magnitudinem dicta de scripto est, sicut citatum iam est: vt secundã & aliam esse suspicer, quę modò legitur. Actio gratiarum cõsimilis ad Quirites secuta est. Frumentaria lex in sententiã Ciceronis lata, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum dabatur. Atque è Põpeii legatis decem, primus à Pompeio Tullius nominatus est: fuitq; iam Cicero planè tantus in Rep. quantus antea fuerat: vnde & quorundam odium occultum, & inuidia aperta renascitur: nec qui pēnas inciderāt, eas renasci volebant: Sed artes maiores adhibitæ sunt ad dignitatem tuendam. Marcus Tullius Põpeio, Qu. frater Cæsari legati, Põpeii Cæsaremq; arctis vinculis sibi coniunxerunt: Itaq; Pompeius in Marcum suauissimè effusus, prædicabat in Senatu Ciceronem alterum se futurum: Cæsaris etiam suauissima coniunctio fuit.

Hæc

Hęc, ait cū Attico Tullius, me vna ex hoc naufragio tabula delectat: qui quidem Q. meum tuumque (Dij boni) quę admodum tractat honore, dignitate, gratia? nō secūs, ac si ego essem imperator. Crassus etiam antequam ad Parthos proficisceretur, Tullio reconciliatus est, & (vt scribitur ad Lentulum) apud eum cęnauit in hortis Crassipedis, cui Tullia mortuo Pisonē nupserat. Ergo ista dignitatis retinendę firmissima columna fuit: quę prius neglecta, ruinam creauerat. Hoc exemplum, hanc prosperę euerseque fortunę causam volo Ciceronianus noster aspiciat. Prudentes imprudentibus fortunatiores esse, Socrates verē monuit: Atque hęc causā Sallustio fuit (si modō Sallustius id vnquam locutus est) vt Ciceronē per fugam diceret, qui modō laudaret, quos antea vituperarat. Sed ista leuitas, quę conuitori videtur, pręstatis in Rep. ciuis laus est: Nūquā enim, ait, pręstātibus in Rep. gubernāda viris, laudata est in vna sentētia, perpetua permāsiō. Sed vt in nauigando tempestati obsequi, artis est, etiam si portū tenere non queas: cū verō id possis mutata velificatione assequi, stultum est, cum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potiūs quā eo cōmutato, quō velis, tamen peruenire: Sic cū omnibus nobis in administranda Rep. propositum esse debeat, id quod à me sæpissimē dictum est, cum dignitate otium: non idē semper dicere, sed idem semper

semper spectare debemus. Hæc Cicero de sua constantia : cuius facilitas tanta fuit , vt etiam nonnunquam homines non optimè de se meritos (ait ad Marium) rogatu eorū , qui optimè meriti essent , defendere cogeretur : vt C. Antonium , Vatinium , & alios plerosque . Hęc recōciliationis facilitas in Cæsare laudata est : nec video , cur in Cicerone non debeat humanitas eadem laudari . Atque hæc sunt restitutæ dignitatis : secuta est , ait , summa contentio de domo : Dixim⁹ apud Pōtīfices pridie Cal. Octob. Acta res est accuratè à nobis : & si vnquam in dicendo fuimus aliquid , aut etiam si nunquam aliàs fuimus , tum profectò doloris magnitudo vim quandam nobis dicēdi dedit . Itaque oratio iuuentuti nostræ deberi non potest : quam tibi , etiam si non desideras , tamen mittā citò . Hæc Cicero de oratione pro Domo : cuius lectio facilè probare potest , quod Attico Tullius scripsit . Domus autē & villæ , sumptu publico reædificatæ sunt : quāquam domi quædā *μουσιώτερα* de Terētia , opinor , sollicitabant . Deinceps orationes aliæ permultæ : quarum extāt quædam , vt pro Plancio , Sestio , in Vatinium , de prouincijs Consularibus , pro Balbo , in Pisonem . Milo cædem Clodio , nec ignaro Cicerone , minitatur : Publicum reum , ait Tullius , nisi antè occisus erit , à Milone fore puto : si se inter viam obtulerit , occisum iri à Milone video : nō dubitat facere : præ se fert : casum illum nostrum :

nostrum non extimescit: Nunquã enim cuiusquam timidi & perfidi cõsilio est vsus, nec inerti nobili crediturus. Sedenim meminimus quanta Ciceronis antea sollicitudo fuerit in bibliothecis instituendis, in ornandis gymnasijs: quid igitur incensis bibliothecis & gymnasijs deinceps actũ est? Restituẽdarũ bibliothecarũ, quæ cum ædificijs dilapidatæ fuerant, non minor cura fuit. Offendes, ait, designationẽ Tyrannionis, mirificam librorũ meorum bibliothecam: quarũ reliquiæ multò meliores sunt, quàm putaram. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio vtatur glutinatoribus, ad cætera administris: iisq; imperes vt sumant mēbranulam, ex qua indices fiãt: quos vos Græci, vt opinor, *συντάβες* appellatis. Pœma quoddam factum, de quo sic: Ain' tu? existimas ab vlllo malle mea legi probarique, quàm à te? Iterum de bibliotheca: Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione & sittybis: Eos velim laudes. Ergo hoc otio literario Tulli⁹ ita fruebatur, authore imprimis Attico, qui potentium coniunctionem retinendam maximè suadebat: quanuis interdum pristinẽ dignitatis obliuisci Cicero nõ poterat. *συνάργων ἑλάχες, πάντῳ κοσμεῖ*, aiebat Atticus. Non mehercule possum, ait Tullius: & Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. Videtur autem Tullius hoc tempore philosophiam Latinè primùm tractauisse, quàm antea Græcè tantũ legerat: sic enim loquitur: Quod

me admones, vt scribā illa Hortensiana, in alia
 Incidi, nō immemor istius mādati tui: sed me-
 hercule incipiēdo, refūgi, ne, quōd videor stul-
 tē illius amici non intemperiem tulisse, rursus
 stultē illius iniuriam faciam illustrem, si quid
 scripsero: et simul me βλάβητῆς mea, quæ in agen-
 do apparuit, in scribendo sit occultior, & ali-
 quid satisfactio, leuitatis habere videatur. Sed
 viderimus: tu modō quā sepiſsimē ad me ali-
 quid. Hæc Tulli⁹ paulō post reditū, qui tamē
 post bella ciuilia ad otium reuersus, istud opus vi-
 detur suscepisse. Musarū vna cura perpetua est:
 Postea verō quā Tyrānio mihi libros disposuit,
 ait, mēs addita videtur meis ædibus: Qua qui-
 dē in re, mirifica opera Dionysij & Menophili
 tui fuit. Nihil venusti⁹, quā illa tua pēgmata:
 postquā misisti, libros illustrāt valdē. Atq; hæc
 librorum & literarū, in quibus postea ferē sem-
 per versatus est: nam in Rep. ex Attici consilio
 πολιτικῶς se gessit, & πλὴν ἑσῶ γραμμῶν tenuit, vt
 neque dignitatē desereret, neque potentiores
 offenderet. Luceium ad res suas describendū,
 epistola illa pulcherrima, quæ extat, hortatur.
 Sed mehercule, ait, à cæteris oblectationibus
 deseror, & voluptatibus propter Remp. sic li-
 teris sustentor & recreor: malōq; in illa tua se-
 decula, quam habes sub imagine Aristotelis,
 sedere, quā in istorum sella curuli: tecūque
 apud te ambulare, quā cum eo, quo cū video
 esse ambulandum. Et paulō post: Nos hīc lite-
 ras

ras voramus. Quid igitur, Ciceroniane mi
 cùm Ciceronē in bibliotheca tam assiduè assi
 dentem videas, vbinā potiùs, vt Ciceronianus
 sis, tibi putas acquiscendum? Attamē lectio so
 la nō est, ne otium iners esse videatur: scriptio
 socia est: Scribuntur enim hoc tempore libri de
 Oratore & de Rep. De libris, ait Tullius, ora
 toris, factū est à me diligenter: Diu multumq̃
 in manibus fuerunt: describas licet. Et mox de
 Rep. Velim domum ad tuos scribas, vt mihi
 tui libri pateant, non secus, ac si ipse adesset
 cùm cæteri, tum Varronis: est enim mihi vten
 dum quibusdā rebus ex iis libris, ad eos, quos
 in manibus habeo: quos, vt spero, tibi valde
 probabo. De vtroque opere rursus: Varro, de
 quo ad me scribis, includetur in aliquem locū
 si modò erit locus. Sed nosti genus dialogori
 meorum, vt in Oratoriis, quos tu in cælū fer
 non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis
 qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auc
 tus esset. Hanc ego de Rep. quam institui, à
 sputationem, in Africani personam, & Philippi
 Lælij & Manilij contuli: Adiunxi adolescente
 Q. Tuberonem, Pu. Rutilium, duos Lælij ge
 neros, Scæuolam & Fānium. Itaque cogitabā
 quoniam in singulis libris vtor proœmijs, vt
 Aristoteles in his, quos *ἑξωτερικὸς* vocat, aliquic
 efficere, vt nō sine causa istum appellarem: Id
 quod intelligo tibi placere. Vtinam modò co
 nata efficere possim: Rem enim (quod te non
 fugit

ugit) magnam complexus sum, & grauem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo. Quòd in his libris, quos laudas, personam desideras Scæuolæ, non eam temerè dimoui: Sed feci idem, quod in πολιτεία. Deus ille noster Plato: cùm in Piræum Socrates venisset ad Cephalum locum letem & festiuum senem, quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde cùm ipse quoque commodissimè locutus esset, ad rem diuinam dicit se velle discedere, neque postea reuertitur. Credo Platonè vix putasse satis consonum fore, si hominem id ætatis, in tam longo sermone diutiùs retinuisset. Aultò ego fatiùs hoc mihi cauendum putauit Scæuola, qui & ætate & valetudine erat eadem, qua meministi: & iis honoribus, vt vix satis decorum videretur, cum plures dies esse in Crassi usculano. Et erat primi libri sermo non alieus à Scæuolæ studiis. Reliqui libri τεχνολογίαν habent, vt scis. Huic ioculatoriæ disputationi nem illum, vt noras, interesse sanè nolui.

Et Tullius de libris Oratoriis, quos Atticus laudauit: nec Cicero de his minùs sensit: de quibus, vt de poemate temporum suorum, sic scribit Lentulum: Quòd rogas, vt mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim, sunt orationes quædam, quas Menocrito dabo: neque ita multæ, vt pertimescas: Scripsi etiam (nam etiam ab orationibus me disjungo) et referòque ad mansuetiores musas, quæ me

maximè, sicut iam à prima adolescentia, delectant. Scripsi igitur Aristotelico more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore: quos arbitror Lætulo tuo fore non inutiles: abhorrent enim à communibus præceptis, & omnem antiquorū & Aristotelicam & Isocraticam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis: quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem: Sunt enim testes & erunt sempiterni meritorū tuorum erga me, meæque in te pietatis.

De his verò temporum suorum libris, illud est ad fratrem: Itaque, ait, mirificum ἐμβόλιον cogito in secundum librum meorum librorum inducere dicentem Apollinem in concilio Deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. Hic igitur Ciceronem totum in literis occupatum conspiciamus: ac ne quis occupationes istas, ludicras oblectationes fuisse iudicet, consilia iterum & difficultates attendamus: De libris enim politicis, deque Ciceronum puerorum institutione ad fratrem etiam copiosius exponitur. Scribebam illa, quæ dixeram, πολιτικά, spissum sanè opus & operosum: sed si ex sententia successerit, bene erit opera posita: sin min⁹, in illud ipsum mare deiciemus, quod scribentes, spectabamus: Aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus.

Tua

Tua mandata persequar diligenter, & adiungendis hominibus, & quibusdam non alienandis: Maximè verò mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum nostrumq; videam scilicet quotidie: sed inspiciam quid discat, quàm sæpissimè: & nisi ille contemnat, etiam magistrum me ei profitebor: Cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horû dierum otio, Cicerone nostro minore perdocendo. Et paulò post de **Qu.** filio: Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosum. Et iterum in eadem epistola de vtroque Cicerone: vbi etiam quorundam aliorum operum mentio fit. Alterum est de Caluanti Marii oratione: Quod scribis, miror tibi placere, me ad eum rescribere, præsertim cum illam nemo lecturus sit: si ego nihil rescripsero, mea in illam pueri omnes tanquam dictata perdiscât. Libros meos, quos expectas, inchoaui: sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro & pro Plancio, absolui. Poëma ad Cæsarem, quod composueram, incidi. Tibi, quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. Tum etiam diligentius in Ciceronû eruditione incumbebatur. Cicero noster, ait, dum ego adsum, non cessauit apud Rhetorem. De eius eruditione quòd labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video: Cætera eius suscipio, vt me putem præstare debere. Reperitur mentio ampla politici operis, & ora-

torij nonnulla . Quòd quæris, quid de illis libris egeri, quos cū essem in Cumano, scribere institui, non cessavi, neq; cesso: sed sæpe iā scribēdi totū cōsiliū rationēque mutavi: Nam iam duobus factis libris (in quibus, Nouēdialibus iis feriis, quæ fuerūt Tuditano & Aquilio cōs) sermo est à me institutus Africani paulò ante mortem, & Lælij, Philij, Manilij, Qu. Tuberonis & Lælij generorum Fannij & Scæuolæ. Sermo autē in nouē & dies & libros distribut⁹, de optimo statu ciuitatis & de optimo ciue: Sane texebatur opus luculenter, hominūque dignitas, aliquantū orationi ponderis afferebat. Hi libri cū in Tusculano legerentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multò maiore authoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de Rep. præsertim cū essem nō Heraclides Ponticus, sed Consularis, & is, qui in maximis versatus in Rep. rebus essem: Quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. Oratorum sermonem in illis nostris libris, quòd esset de ratione dicendi, bellè à me remouisse, ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem: Aristotelem denique, quæ de Rep. & præstante viro scribat, ipsum loqui. Cōmouit me & eò magis, quòd maximos motus nostræ ciuitatis attingere non poteram, quòd erant inferiores, quàm illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum erā secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quem-

quempiam : Nunc & id vitabo , & loquar ipse tecum . Et tamen illa, quę institueram, ad te, si Romam venero, mittam : Puto enim te existimaturum, à me libros illos nō sine aliquo meo stomacho esse relictos. Quapropter videmus, quàm negotiosum sit & operosum Ciceronis otium: iucūdisissimus est hic labor, grauissimus tamen labor. Atque his temporibus (quanuis in Cicerone nulla mentio sit) videntur libri de Legib⁹ inchoati certè ante bella ciuilia Cęsarıs & Pōpeij, vt è libris ipsis intelligi potest : quorum numerus maior à Cicerone scriptus est, quàm ad nos peruenerit, cū liber quintus à Macrobio citetur, qui nec vltimus videtur fuisse. Quo tempore, historię conscribendę deliberatio quędam fuit , vt horum librorum primo pleniùs proponit Atticus . Postulatur à te iandiu , vel flagitatur potiùs historia : sic enim putant, te illam tractante, effici posse, vt in hoc etiam genere, Gręcię nihil cedamus. Atque vt audias, quid ego ipse sentiam, non solūm mihi videris eorum studiis , qui literis delectantur, sed etiam patrię debere hoc munus: vt ea, quę salua per te est, per te eundem sit ornata: Abest enim historia literis nostris, vt & ipse intelligo, & ex te persępe audio. Potes autem tu profectò satisfacere in ea: quippe cū sit opus, vt tibi quidem videri solet , vnum hoc oratorium maximè. Quamobrem aggredere quęsumus, & sume ad hanc rem tempus, quę est à nostris

hominibus adhuc aut ignorata , aut relicta.
 Atque hæc primo Legum de historia : Interea
 autem nequitia & improbitate Craſſi, Cæſaris,
 Pompeij, ciuitatis ſtatus corruptis iudiciis, co-
 mitiis emptis , magiſtratibus ad libidinem fa-
 ctis, vehementer cõmutabatur. Amiſimus (ait
 Tullius) mi Pomponi, non modò omnem ſuc-
 cum & ſanguinem , ſed etiam colorem ac ſpe-
 ciem priſtinam ciuitatis. Neque propterea ta-
 men de ſuo ſtatu Tullius demigrabat: quæque
 vita maximè eſſet ad eius naturam, ad eam ſeſe
 referebat, id eſt ad literas & ſtudia : dicendique
 laborem delectatione oratoria conſolaba-
 tur, nec recordabatur vnde cecidiſſet, ſed vnde
 ſurrexiſſet : nobiliâque illa opera , quæ iam tot
 enumeravi, cõſtruebat: nec ea tantum, quæ ſuo
 nomine ederet, ſed pleraque alia, quæ daret a-
 lienæ laudi: vt laudationes funebres Pompeio
 & Appio, ſicuti Quintilianus recitat: vt Serra-
 no etiam, ſicut ad fratrem ſcribitur. Serrani do-
 meſtici filij (ait) funus perluctuoſum fuit ad IIII.
 Cal. Decemb. Laudauit pater ſcripto meo.
 Nec interea tamen dies erat vllus, quo die non
 diceret pro reo: Ita quicquid conficeret aut co-
 gitaret, in ambulationis ferè tẽpus conferebat.
 O diuinam hominis induſtriam ! Nullus tibi,
 M. Tulli, dies forenſi labore vacuus : & tamen
 ſuccuſſiui à tãtis occupationibus otij, ſi quid ſu-
 pereſt, quod valetudini corporis ex ambulationis
 præſcripto debeatur, id potiùs in his præ-
 claris

claris ingenij monumentis tibi consumitur. Quapropter, A V D. perpetua lectionis, meditationis, commētationis exempla in Cicerone comperimus, vt Ciceronis imitatio, res longè alia sit, quàm vulgò existimetur: Nec vita Ciceroniana aliud omnino est, quàm sempiterna in recta Reip. gubernatione, vel in erudita otij exercitatione, diligentia & industria. Quare omnis inertia & ignauia à Ciceronis imitatione depellatur. Agite igitur: M. Tullius Cicerones pueros antea erudiendos curabat: postea etiam ipse per sese suo quodam præstantiore genere erudiuit. Valent pueri, ait ad fratrem: studiosè discunt, diligenter docètur, & nos & inter se amant. Et ibidè: Cicero tuus nosterq; summo studio & Pæonij sui Rhetoris, hominis (opinor) valdè exercitati & boni: sed nostrum instituèdi gen^o est paulò eruditi^o & τεχνικώτερον, non ignoras. Quare neq; impediri Ciceronis iter, atque illam disciplinam volo: & ipse puer magis illo declamatorio genere duci & delectari videtur: In quo (quoniã ipsi quoque fuimus) patiamur illú ire nostris itineribus: eodè enim peruenturum esse confidimus. Sed tamen si nobiscum eum rus aliquò eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinèmq; inducemus: Magna enim à te nobis proposita merces est, quam certè nostra culpa nunquam minùs assequemur. Atque hæc Rhetorici magisterij: quo spatio fortasse Partitiones orato-

rię conſcripta ſunt: & Latinè filio tradita, quę
 Gręcè priùs audiuerat: ſic enim & pater fuerat
 Gręcè priùs inſtitutus. His ferè téporibus Ci-
 cero in Craſſi iunioris à Parthis interempti lo-
 cum (vt Plutarchus ait) nominatus eſt Augur
 à Cn. Pompeio & Qu. Hortéſio, vt eſt in Bru-
 to & ſecunda Philippica: cùm magiſtratum il-
 lum antea neglexiſſet, vt ſcriptum eſt ad Cato-
 nem. Milo poſtea Clodiũ, vbi ſtatuerat, Ap-
 pia via necauit, Ciceronémq; acerrimi inimici
 metu liberauit: Cicero in hoc iudicio benefi-
 cium Milonis, non cauſſam ſecutus, vt ſcribit
 ad Atticum nono libro, quanuis egregia fide
 animoque ſingulari niteretur, Miloni tamé pa-
 rem gratiam referre nõ potuit, vt eum quoque
 periculo liberaret. Enimuerò tum maximè per-
 ſpecta eſt Hortenſij & Tullij facultas & exer-
 citatio, paulò antequàm armis ciuilibus hoc
 ſtudium conticuit ſubitò & obmutuit, cùm
 Pompeii lex in Milonis iudicio, eloquentię ve-
 luti frenos impoſuit, iuſſitque datis antè testi-
 bus, eodem die duabus horis ab accuſatore,
 tribus à defenſore perorari: Legis enim huius
 ſeueritatem plerique tum oratores ferre non
 potuerunt: eaque difficultate, vt aurum igne,
 ſic in duobus his oratoribus, eloquentia pro-
 bata eſt. Nemo certè, ait Tacitus, antea intra
 pauciſſimas horas perorare cogebatur, & libe-
 ræ comperendinationes erant, & modum di-
 cendi ſibi quiſque pro ingenio & arbitrio ſta-
 tuebat.

uebat. Ergo in his angustiis Milo defensus est, nouiq; iudicii noua forma, multorum oratorum non solùm oculos, sed animos terrebat: ad quam ipsi quotidie noui, vel potiùs imparati accederent: Sic Rabirius Posthumus est etiã defensus. Sed nequaquam tamen talis Hortensius his tēporib⁹ extremis fuit, qualis antea fuerat: Desloruit enim senex, qui tantoperè adolescens floruerat. Si causas quērimus, reperiemus duas: primùm quòd erat orationis genus Asiaticum, adolescentiæ magis aptum & concessum: in senibus autē, grauitatem & auctoritatem non habet: Itaque Philippus senē Hortensium audiens, cùm irridere, tum etiam irasci & stomachari solebat, nec ferebat senē iuueniliter exultantē. Quare cùm iam honores, & illa senior auctoritas grauius quiddã requireret, remanebat idem, nec decebat idem. Secunda autem causa longè verior fuit, quæ iam exposita est, quòd exercitationem studiũque dimiserat illud, quod fuerat in eo acerrimum: concinnitas illa crebritasque sentētiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo consueuerat, ornata non erat. Itaque Asiatica oratio, studio elocutionis ornata, in adolescente placuit: eadem cùm per se, tum quia amisso laboris ornatu nudata erat, in sene displicuit. Ciceroni autem quanuis, vt Atticis suis videbatur, Asiatico, id nequaquam accidit, quia laborem nunquam remisit: & tamen dicendi ge-

nus ad ætatis caniciem temperauit, vt ipse ait primo Legum, cùm ad senectutis solatium, iuris explicationem sibi reseruatam dixisset: At qui, respondet Atticus, vereor ne istã causam nemo noscat, tibi que semper dicendum sit: & eò magis, quòd te ipse mutasti, & aliud dicendi genus instituisti: vt quemadmodum Roscius familiaris tuus in senectute numeros in cantu cecinerat, ipsasque tardiores fecerat tibias, sic tu à contentionibus, quibus summis vti solebas, quotidie relaxes aliquid, vt iam oratio tua non multùm à philosophorum lenitate absit: Quod sustinere cùm vel summa senectus posse videatur, nullam tibi à causis vacationem video dari. Hæc ille. Ergo cõtrariarum causarum contrarij euentus in Hortensio & Tullio fuere. Quapropter Hortensius à Crasso & Scæuola Cofs. vsque ad Paulum & Marcellum Cofs. quatuor & quadraginta annos floruit: Tullius à Sylla Dictatore ad eodẽ Cofs. in eodem cursu ferè triginta annos fuit: quibus orationes, quæ extant, exceptis tribus ad Cæsarem, & quatuordecim Philippicis, descriptæ sunt: & quidem, vt antè dixit ipse, ludis ac feriis, ne vnquam esset otiosus: & sic primo Legum gloriatur se plura, & quidem succisuis temporibus scripsisse, quàm omnino è Latinis quifquam. Lysias apud Græcos dicitur orationes trecentas scripsisse: At nemo orator, ait in Oratore de se Cicero, tam multa ne in Græco qui-

co quidem otio scripsit, quàm multa sunt nostra. Vnde conici potest, quanta iactura Ciceronis orationum non habitarum tantùm, sed etiam scriptarum facta sit, cùm de tanto numero vix supersint sex & quinquaginta.

Sed hæcenus in Claris oratoribus de Ciceronis studiis actum est: In Cilicia deinceps Proconsul fuit: Quid igitur? quid in hoc magistratu Ciceronianum nobis erit? Enimuerò singulare continentiae & æquitatis exemplum omnibus in Rep. principibus & magistratibus, aut reis literis notandum, & in vita ac moribus ad eximium veræ gloriæ decus imitandum. Provinciam illam Seleucianam antea Cicero contempserat: tandem Proconsulem in eam se mitti passus est: toto enim anno Atticum rogare non destitit, ne prorogaretur annus. Proficiscitur igitur in Ciliciam Tullius summo cum imperio, summo etiam cum desiderio veræ laudis, veræ gloriæ: cuius admonitorē & quasi doctorem habuit Atticum: quem consiliorum magistrum: quæ scriptorum suorum Aristarchum semper habuit. Itaque diligens discipulus, magistro disciplinæ rationem accuratè singulis propè dieb⁹ ita reddidit, vt iuuenis quōdam Moloni videlicet declamationum & cōmentationum rationē reddiderat. Actium ad xvi. Cal. Quintiles venit: Ego, ait, vt sæpe tu me currētem hortatus es, quotidie mediator, præcipio meis: faciã deniq; vt summa modestia

destia & summa abstinencia munus hoc ex-
 traordinarium traducamus. Perge : Actio
 ad x v. Calen. Quintiles venit Athenas;
 Adhuc, ait, sumptus nec in me aut publicè aut
 priuatim, nec in quenquam comitum : Nihil
 accipitur lege Iulia, nihil ab hospite: persuasum
 est omnibus meis, seruiendum esse famæ meæ
 bellè. Adhuc hoc animaduersum, Græcorum
 laude & multo sermone celebratur: Quod su-
 perest, elaboratur in hoc à me, sicut tibi sensi
 placere: Sed hæc tum laudemus, cùm erūt per-
 orata. Eadem *μελέτη* proxima est epistola: Nos
 adhuc iter per Græciam summa, cum admira-
 tione fecimus: nec mehercule habeo adhuc
 quem accusem meorum: Videntur mihi nosse
 nos, nostram caussam, & conditionem profes-
 sionis suæ. Planè seruiunt existimationi meæ.
 Quod superest, si verū illud est, *οἷα τ' ἀν δ' ἑσποιναι*,
 certè permanebunt: Nihil enim à me fieri ita
 videbunt, vt sibi sit delinquendi locus: Sin id
 parum fuerit, fiet aliquid à nobis seueriùs: Nā
 adhuc lenitate dulces sumus, & vt spero, pro-
 ficimus aliquantum. Ephesum venit ad XI.
 Cal. Sextiles: Hic ostentationum suarum dis-
 crimina iocando indicat, & laudis auaritiam
 perpetuā meditatur. Cùm tamen, ait, cū De-
 cumanis venissem cum imperio, Græci, quasi
 Ephesio Prætori, se alacres obtulerunt. Ex quo
 te intelligere certè scio, multorum annorum
 ostentationes meas, nunc in discrimen esse ad-
 ductas:

ductas : Sed vt spero, vtemur ea paleſtra, quam à te didicimus, omnibúſque ſatiſfaciemus. Ephesi autem Nigidius Romã ex legatione decedens, Tullium expectauit, eodẽmque viſendi & ſalutãdi Ciceronis gratiã, Cratippus Peripatetic⁹ Mytilenis venit: quẽ vertẽdi Timẽi tũ fuit occaſio, vt ex ipſo fragmento intelligi poteſt: In Aſiã Epheso deinde traiectũ eſt: Auaritia iſta nõ intermittitur. Nos Aſia accepit (ait) admirabiliter : Aduentus noſter ne numo quidem ſumptui fuit : Spero meos omnes ſeruire laudi meã: tamen magno timore ſum: Sed bene paramus. Platonicum Procõſulem adhuc vides Ciceroniane mi, nec Epicurei Attici diſcipulum diceres. Perge, reliquum iter proſequere : Laodiceam venit pridie Cal. Sextiles: qua in vrbe, Appius Clodii frater licet reconciliatus, attamen occultẽ inimicus, certẽ moribus valdẽ contrarius, anno ſuperiore durus fuerat: Qualis autẽ Cicero? Nihil, ait, exoptatius aduentu meo, nihil charius. Sed eſt incredibile, quã me negotii tẽdeat, ne non habeat ſatis magnum campum ille tibi non ignotus curſus animi, & indiſtriã meã præclara opera ceſſent. Quæriſ, quid hĩc agam? Ita viuam, vt maximos ſumptus facio, mirificẽ delector hoc inſtituto: admirabilis abſtinentia ex præceptis tuis: vt verear, ne illud quod tecum permutaui, verſura mihi ſoluendum ſit. Appii vulnera, nõ refrico: ſed apparẽt, nec oculi poſſunt. O Pro-

conſu-

consulem diuinum, & omnibus omnium Re-
 rump. principibus, nō oratoribus dūtaxat imi-
 tandum! Non modò contra leges nihil capit,
 sed à legib⁹ cōcessum remittit: imò verò (quod
 Ciceronianis tota mente complectendum est)
 metuit, ne satis ampla sit materies ad bene de
 prouincia merendū. Successerat Cicero Pro-
 consuli Appio, turpiter auaro & rapaci: com-
 paremus igitur honestam Ciceronis abstinē-
 tiam. Maxima, ait, expectatione in perditā &
 planè euersam in perpetuum prouinciam nos
 venisse scito, pridie Calend. Sextil. moratus tri-
 duum Laōdiceæ, triduum Apameæ, totidem
 dies Synnade. Audiuius nihil aliud, nisi im-
 perata ἐπιμεφάλια soluere nō posse: Possessiones
 omnium venditas, ciuitatum gemitus, plora-
 tus: monstra quædam nō hominis, sed feræ ne-
 scio cuius immanis: Quid quæris? tēdet omniū
 nos vitæ: Leuātur tamē miseræ ciuitates, quòd
 nullus fit sumptus in nos, neque in legatos, ne-
 que in Quæstorem, neque in quenquam. Sci-
 to non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia
 dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem:
 nec præter quatuor lectos & tectum, quenquā
 accipere quicquā: multis locis ne tectum qui-
 dem, & in tabernaculo manere plerunque. Ita-
 que incredibilem in modum concursus fiunt
 ex agris & vicis, & domibus omnibus. Meher-
 cule etiam aduētū nostrò reuiuiscunt iustitia,
 abstinētia, clementia tui Ciceronis: Itaque o-
 pinio

piniones omnium superauit. Quid hîc, Ciceroniane mi, nunquid prædonem quendâ prouinciæ in Appio vides? patrem in Cicerone? Perge, audi cætera. Nos tamen (etsi hoc te ex alio audire malo) sic in prouincia nos gerim⁹, quod ad abstinentiam attinet, vt nullus teruncius sumatur in quenquâ: Id fit etiam & Legatorum & Tribunorū & Præfactorū diligentiâ: nam omnes mirificè *συμφιλοδοξοῦσι* gloriæ meæ. Et ibidem: Dicit nō potest, quàm inuitus à vobis absim: & simul hanc gloriâ iustitiæ & abstinentiæ fore illustriorem spero, si citò decesserimus: Id quod Scæuolæ contigit, qui solos nouem menses Asiæ præfuit. Huc oculos animosque conuertamus, A V D. & tantam animi bonitatem, tamque popularem contemplemur. Scæuola, Romanos omnes ista prouinciali virtute superauerat: hunc igitur imitandū Cicero sibi proponit, vt antea proposuerat Hortensium: Imitationis huius fructus magnus apparuit, & maior deinceps apparebit. Hinc prouincialium fides erga Romanos maior. Sociis, ait, multò fidelioribus vtimur, quàm quisquam vsus esset: quibus incredibilis videtur & nostra mansuetudo & abstinentia. Interea verò Ariobarzane Rege Cappadociæ restituto, prouincialibus recreatis, cæsis Amanensibus hostibus, castellis captis & incensis, Pindenisso Eleutherocilicū oppido capto, septimo & quadragesimo die postquàm oppugnari cœptum est,

Tullius

Tullius imperator est appellatus apud Iffum, ubi quondam Alexander Dariūm vicerat: eiq; propterea supplicatio à Senatu decreta est, vt ad Catonem scribitur. Quid deinde? Eadem abstinentia è præceptis Attici tenetur. Quòd me maximè hortaris, ait, & quod pluris est, quàm omnia, in quo laboras, vt etiā Ligurino *μῶμος* satisfaciam: moriar, si quicquam fieri poterit elegantius: Nec tam ego hanc continentiam appello, quæ virtus voluptati resistere videtur. Ego in vita mea, nulla vnquam voluptate tanta sum affectus, quanta afficior hac integritate: nec me tā fama, quæ summa est, quàm res ipsa delectat. Quid quæris? fui tanti, me ipse nō noram, nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possē rectè. *πεφυσίωμαι*; nihil est præclarior. Interim hæc *λαμπρόα*. Audiuerat tamen nescio quid Atticus, quod non placeret. Sed posthac, ait Tullius, omnia quæ certa nō erūt, pro certo negato: nos enim & nostra sponte bene firmi, & mehercule autoritate tua inflāmati, vicimus omnes. Hoc tu ita reperies, cū abstinentia, tum iustitia, facilitate, clementia: Caue putes quicquā homines magis vnquam esse miratos, quàm nullum teruncium me obtinente prouinciam, sumptum factum esse: nec in Rempub. nec in quenquam meorum, præterquam in L. Tulliū legatum: Is cæteroqui abstinens, sed Iulia lege transita, semel tamen in diem, non vt alii solebant, omnibus vicis:

præter

preter eum semel nemo accepit: facit vt mihi excipiendus sit, cum teruncium nego sumptus factum: preter eum accepit nemo: Has à nostro Q. Ticinio sordes accepimus. Hactenus semestris est abstinentia: pro cuius meritis, dic M. Tulli, dic magistro Attico, quos honorum fructus ceperis, & antè sordes aliorum cõpara. Il lud autè tẽpus, ait, quotãnis ante me fuerat in hoc quẽstu: Ciuitates locupletes ne in hyberna milites reciperet, magnas pecunias dabant: Cyprii talẽta Attica CC. qua ex insula (nõ *ὑπερβολικῶς*, sed verissimè loquor) numus nullus me obtinẽte erogabatur. Ob hæc beneficia, quib⁹ illi obstupescunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: statuas, fana, *τέτριππα* prohibeo: nec sũ in aliã vlla re molest⁹ ciuitatib⁹: sed fortassè tibi, qui hæc predicem de me: Perfer, si me amas, tu enim me facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci, vt etiam fames (qua nihil miserius est) quæ tũ erat in hac mea Asia, mensis enim nulla fuerat, mihi optanda fuerit: Quacunque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, autoritate & cohortatione perfeci, vt & Græci & ciues Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Hæc sex mensium virtutis proconsularis studia sunt: Ciceroniana, ita me Deus amet, A V D. imò prouincialium iudicio diuina, quoniam his meritis diuina statuarum, quadrigarum & fanorum præmia instituta

stituta sunt. Repetitur in epistola eadem, Appij & Tullij dissimilitudo. Nō οἶχεται, ait Tulli⁹, tua industria, quod vereris, sed præclarè ponitur: siquidem id egisti, vt ego delectarer: Nam nulla re sum delectatus magis. Quòd meam βαδύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto, probo vehementer gaudeo: ac putaram sec⁹: Appi⁹ enī ad me ex itinere bis tēruε ὑπομνημάτων literas misit, quòd quædam à se constituta rescinderem. Vt si medicus, cūm ægrotus alicui medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si quæ ipse in curando constituerit, immuet ille: sic Appi⁹, cū ἐξ ἀφαιρέσεως prouinciam curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enectā, προσανατρεφόμενον à me nō libenter videt. Vnum verò est laudis huius caput egregium, de iurisdictione. Publicani vsuris prouinciales vexabant in exactiōne tributorum: nam pactiōnes iniquas facere cogebant, ex quibus apud Romanum iudicem damnabātur: Bibulus pactiōnum tabulas bonæ fidei iudicio, & Scæuola rē patriis legibus iudicibusque subiecerat: Cicero tribus capitibus iudiciariam hāc rationem, sicut vsuras omnes, æquitate summa temperauit. De Bibuli edicto, ait, nihil noui, præter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, Nimis graui præiudicio in ordinem nostrū. Ego tamē habeo ἰσοδυναμοῦσαν, sed tectiorē, ex Q. Mutii P. F. edicto Asiatico: extra quā si ita negotium gestum est, vt eo stari nō oporteat, ex fide

fide bona: Multaque sum secutus Scauolæ, in
 iis illud, in quo sibi libertarē cēsent Græci datā,
 vt Græci inter se disceptēt suis legib⁹: Breue au
 tem edictū est, propter hāc meā *δραίρεσιν*, quod
 duob⁹ generibus edicēdū putauī: quorū vnum
 est prouiciale, in quo est de rationib⁹ ciuitatū,
 de ære alieno, de vsura, de syngraphis, in eodē
 omnia de publicanis: alterum, quod sine edi
 cto satis commodè transigi non potest, de hæ
 reditatum possessionibus, de bonis possiden
 dis, magistris faciundis, vendendis: quæ ex edi
 cto & postulari & fieri solent: tertium de reli
 quo iure dicundo, *ἀγγραφον* reliqui: dixi me de
 eo genere mea decreta ad edicta vrbana accō
 modaturū: Itaq; curo & satisfacio adhuc oībus,
 Græci verò exultāt, q̄ peregrinis iudicib⁹ vtun
 tur. Nugatorib⁹ quidē, inquires. Quid refert? tñ
 se *ἀντρονομίαν* adeptos putāt: Nostri enī, credo, gra
 ues habēt Turpionē futuriū & Vectiū mācipē:
 De publicanis quid agam, videris quærere: ha
 beo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno,
 efficio ne cui molesti sint. *τὸ παραδοξότατον*: Vsu
 ras eorū, quas pactionibus ascripserat, seruauit
 etiā Seruilius. Ego sic: Diē statuo satis laxā: quā
 ante si soluerint, dico me centesimas ducturū:
 si non soluerint, ex pactione. Itaque & Græci
 soluunt tolerabili scēnore, & publicanis res est
 gratissima, si illam iam habent: pleno modio
 verborum honorem, imitationem crebram.
 Quid plura? sunt omnes ita mihi familiares,
 vt se quisque maximè putet: sed tamen *μηδὲν ἀν*

ταῖς. Scis reliqua. Ergo discipuli boni officia omnia adhuc videmus: videtur tamē interdū magister Atticus nōnihil, vt antea, diffidere, idq; discipul^o ita significat: Sed noli (ait) me putare ἐγκλήματα illa tua abiecisse, quæ mihi in visceribus hærent. Flens mihi meam famam commendasti: quæ epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur, qui vult, patiar: τὸ γὰρ εἶματ' ἐμοῦ, præsertim cū sex libris, tāquam prædibus, me ipse obstrinxerim: quos tibi tam valdè probari gaudeo. Atque his politia provincialis studiis & officiis, Ciceronū institutio non omittebatur. Cicerones pueri (ait) amant inter se, discunt, exercentur: sed alter, vt dixit Isocrates in Ephoro & Theopompo, frenis eget, alter calcatur^o. Dionysius mihi quidem in amoribus est: pueri autem aiunt eū furenter irasci: sed homo nec doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui meique amantior.

Hunc Rhetoris Dionysii (de cuius ingenio & moribus permulta variè Cicero) furorem proposui, vt eligendi pædagogi quanta cura esse debeat, intelligatur. Q. Ciceronis pueri magnum illud quidem, veruntamen multiplex ingenium fuit: quo regendo patruus habuit negotii fatis: postea verò molestias grauissimas percepit, vt furor doctoris, furiosum illud nescio quid in puero videatur auxisse. Sed Attici reprehensio quædam, aut certè suspicio, continuatur. Illud me, mi Attice, in extrema ferè episto-

epistola commouit: scribis enim sic: *τίλοιπόν;*
 ¶ Deinde me obsecras amantissimè, ne obliuiscar vigilare, & vt animaduertam, quæ fiant. Nunquid de quo inaudisti? Et si nihil eiusmodi est, *πολλοῦ καὶ καὶ δεῖ.* Nec enim me fefellisset, nec falleret. Sed ista admonitio tua tam accurata, nescio quid mihi significare visa est. Sed enim in tantis abstinentiæ laudibus, vnum est popularis cuiusdam gratiæ non omittendum genus. Aditus, ait de se Tullius, ad me minimè prouinciales: nihil per cubicularium, ante lucē inambulabam domi, vt olim candidatus: grata hæc & magna, mihiq̄ue nondum laboriosa ex illa vetere militia. Ergo dormientem Ciceronem in atrio manè nemo præstolabatur, nemo somnum eius anteuertebat: Et illa nimirū militia vetus est, de qua iam antea in Quæstura dictum est: Neminem à congressione neque ianitor meus, neque somnus absterruit. Quare mi Ciceroniane, exéplo Ciceronis tui vigila, præsto sis salutem implorantibus, si præsidere vis, & hæc popularitatem maximè Ciceronianam existima. Admonitus est Tullius ab Attico sæpius, & nonnihil veluti castigatus: iam par pari refertur, quod Atticū remordeat. Scaptio fœneratori postulauerat Atticus à Tullio equites quinquaginta, quibus Scaptius Salaminios ad soluendum fœnus cogeret: Iniqua, inquires, magistri postulatio. Quid igitur discipulus: negauit: imò etiam reprehendit. Hæc

O iij à me

à me ordine (ait) facta, puto me Bruto probaturum: tibi, nescio: Catoni certè probabo. Sed iam ad te ipsum reuertor. Ain' tandem Attice, laudator integritatis & elegantiæ nostræ?

Ausius es hoc ex ore tuo,

inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? An tu si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quòd non simul sis, paterère me id facere, si vellem? Tandem verò decessum è prouincia spectans, & sollicitus quemnam præficeret: Reliqua, ait, plena adhuc & laudis & gratiæ, digna iis libris, quos tu laudas: Conservatæ ciuitates: cumulatè publicanis satisfactû: offensus contumelia nemo: decreto iusto & fero perpauci: nec tamen quisquam, ut queri audeat: Res gestæ dignæ triumpho: de quo ipso nihil cupidè agemus: sine tuo quidem consilio, certè nihil. Clausula est difficilis in tradenda prouincia: sed hæc Deus aliquis gubernabit. Tanta verò parsimonia Ciceronis fuit, ut ex pecuniæ in annum sumptum attributæ reliquo, annum successori suo & præterea H-S. CI O Romam retulerit, id est, nostrorû coronatorum trecenta septuaginta quinque millia. ο' δ' οὐ πέρπερον volo te hoc scire: omnia illa prima, quæ etiam tu literis in cælum ferebas, ἐπίτυκτα fuerunt. Quàm nõ est facilis virtus: quàm verò difficilis eius diuturna simulatio! Cùm enim hoc rectû & gloriosum putarè, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me

C. Cælio Quæſtori relinquere annuum, referre in ærariũ ad H-S. CIO. ïgemuit noſtra cohors, omne illud putás diſtribui ſibi oportere: vt ego amicior inuenirer Phrygum & Cilicũ ærariis, quàm noſtro. Sed me non mouerunt: nam & mea laus apud me plurimũm valuit: nec tamen quicquam honorificè in quenquã fieri potuit, quod prætermiſerĩ. Sed hæc fuerit, vt ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγου non inutilis. Sed in his cõmemorandis à Cicerone testimoniis nimius ſum, vel fortasſe ineptus ac moleſtus: attamen virtutis amor id agere prolixius cõegit, vt Ciceronianus tanti boni imitationem, compluribus exemplis propositam habeat: Attamè cõcludamus: Hanc diſcipulus iſte induſtrius Attico magiſtro annui magiſtratus rationem tã ſolicitè tamq; religioſè reddidit. Atticus, Epicureus fuit: Tullius, nouus Academicus, nec veri Dei cognitione meliùs inſtructus: attamen videm⁹ quàm factè Epicureus ille præcipiat, & quàm religioſè nouus hic Academicus obſequatur. Pro cœleſtis atque æterne pater! tanto tamq; ſingulari exemplo nõ excitabimur? Magnifica religionis vocacula nõs delectant: Chriſtiani appellemur. Ecquid inquã, intereſt, quo nomine appellemur, ſi nõs ab Epicureis, ſi nõs à nouis Academicis, vitæ morũmque probitate & religione ſuperemur? Ciceronem, vt oratorem magnum imitari volumus: rectè: oratoris igitur primam præcipuamq; gloriam,

temperantiam, constantiam, æquitatem (peſſi-
 Deum immortalé) imitemur: & tum demû, ſi
 lubet, Ciceroniani appellemur, cû tã probãda
 laudãdaque Ciceronianæ virtutis opera confe-
 quemur. Tullia, Dolabellæ tertiis nuptiis, ab-
 ſente in Cilicia patre, nupſit, mortuo Craſſipi-
 de, aut certè factò diuortio: & Hortenſius ora-
 tor mortuus eſt. Sed reliquum Ciceronis cur-
 ſum proſequamur. Propter res in prouincia be-
 ne feliciterque geſtas, cùm imperator eſſet ap-
 pellatus, vt dixi, ſupplicationem iudicio Sena-
 tus meruit: Rhodû igitur & Athenas ad Rhe-
 toras & philoſophos ſuos rediit, & triumphû
 à Senatu, propter illam ſuam *παλουργεσίαν* expe-
 ctauit: vt aliquando ambitionis huius hominẽ
 pœnituerit. Quòd ſi, ait, iſta nobis cogitatio de
 triumpho iniecta non eſſet, quam tu quoque
 approbas, nã tu haud multû requireres illû vi-
 rum, qui in VI. libro informatus eſt. Quid e-
 nim tibi faciam, qui illos libros deuoraſti?
 quin nunc ipſum non dubitabo, rem tantam
 abiicere, ſi id erit rectius: vtrunque verò ſimul
 agi nõ poſteſt, & de triumpho ambitioſè, & de
 Rep. liberè. Sed ne dubitaris, quin quod hone-
 ſtius, id mihi futurum ſit antiquius: Nam quòd
 putas vtilius eſſe, vel mihi, quòd tutius ſit, vel
 etiam vt Reipub. prodeſſe poſſim, me eſſe cum
 imperio: id coràm conſiderabimus, quale ſit:
 habet enim res deliberationẽ, etſi ex parte ma-
 gna tibi aſſentior. Sed interea incidit tem-
 peſtas

ſtas altera bellorū ciuiliū, id eſt, materia
 genio Ciceronis alieniſſima, viri nempe ni-
 lo minùs, quàm ad bella nati. Nā tametſi po-
 ſicę fortitudinis in foro, curia, roſtris, ad ora-
 ris perſonā & dignitatē tuendā ſatis habuit,
 ilitaris certē ac bellicę multū non habuit.
 his autem ciuilibus bellis prudenter per-
 exit, nihil niſi tyrannidē futuram: Pompeiū
 mē & Cæſarem complectebatur: illum, quia
 e ſe optimē meritus erat: hunc, quia tantū
 oterat: Cū Pompeio frequens fuit: Cæſarem
 teris ſæpe cōuenit: in agro etiam Trebulano
 idit iam Italia potitum, vt eſt ad Matium.
 icit igitur atque effecit, vt neutri illorū quiſ-
 iam eſſet Cicerone charior: Attamen cū v-
 rque de ſua potentia, periculo ciuitatis, dimi-
 uret, ab vtraque parte, quoad de pace actū eſt,
 ompeiūſque & vrbe & Italia & Hiſpania pul-
 is eſt, integrum ſe ſeruauit, quanuis à Pōpicio
 re maritimæ ἐπιτοκπος creat⁹, quāuis à Cæſare,
 Romæ eſſet, vehementer rogatus. Que verò
 iterea Ciceronis de vtroq; priuatæ & arcana
 um Attico deliberatiōes fuerint, lubet è qua-
 uor libris epiftolarū hac de re Attico perſcri-
 ptis, ſummatim recolligere: ac de Cæſare pri-
 nūm. Dic igitur, Marce Tulli, quid de hoc im-
 peratore ſentias: belli facultates & cauſam no-
 bis explica. Veruntamē hoc video (ait) omnes
 lamnatos, omnes ignominia affectos, omnes
 lamnatione ignominiāque dignos, illac fa-
 cere:

cere: omnem ferè iuuetutem, omnem illam vr-
 banam ac perditam plebem, Tribunos valen-
 tes, addito C. Cassio, omnes qui ære alieno pre-
 mantur: quos plures esse intelligo, quàm puta-
 ram: legiones vndecim: equitatum tantum,
 quantum volet: exercitum tenet multa spe &
 promissis: classes habet, auxilia Gallorum: de-
 niq; copias tantas *σαλπιγγί*, vt peditum & equi-
 tum polliceatur sumptu suo annos decé: Dux
 ipse paratissimus audacissimúsq;: *τέρας* horribi-
 li vigilantia, celeritate, diligentia: Causam so-
 lùm illa causa nõ habet, ceteris rebus abúdat:
 Postulat impudentissimè, vt sui absentis ratio
 habeatur: Nam quid impudētius? tenuisti pro-
 uinciam per decem annos, non tibi à Senatu,
 sed à te ipso per vim & factionem datos: præ-
 teriit tempus legitimum nõ legis, sed libidinis
 tuæ: fac tamen legis: vt succedatur, decernitur:
 impedis, & ais, Habe mei rationem. Habe tu
 nostrum: Exercitum tu habeas diutiùs, quàm po-
 pulus iussit, inuito Senatu? Depugnes oportet,
 nisi concedis: cum bona quidem spe, vt ait idè,
 vel vincendi, vel in libertate moriendi. Vtrum
 ab imperatore populi Romani, an ab Anniba-
 le ista dicuntur? O hominem amentem & mi-
 serum, qui ne vmbra quidem vnquã *τῆ καλῆ*
 viderit! Atque hæc ait omnia facere se digni-
 tatis causâ: Vbi est autem dignitas, nisi vbi ho-
 nestas? Num honestum igitur, habere exercitum
 nullo publico cõsilio? occupare vrbes ciuium,
 quò

quò facilior sit aditus ad patriam? *χρεῶν ἀποκοπὰς, φυχῶν καθόδους*, sexcenta alia scelera moliri, *πλὴν θείων μεγίστων, ὡς ἔχεν τυραννίδος* Sibi habeat suam fortunam: vnā mehercule tecū apricationē in illo Lucretino tuo sole malim, q̄ omnia istiusmodi regna: vel potiùs mori millies, quàm semel illiusmodi quicquam cogitare. Quid si tu velis, inquis? Age, quis est, cui velle non liceat? sed ego hoc ipsum velle, miserius esse duco, quàm in crucem tolli: Vna res est ea miserior, adipisci, quod ita volueris. Itaque teterrimè omnia iam fecit: nec eum rerum prolatio, nec Senatus magistratuúmque discessus, nec ærariū clausū tardauit: Quid est, quod ab eo nō metuas, qui Romam & Romana templa ac tecta, non patriā, sed prædam suam putauit? O perditum latronem! vix vlllo otio compensandam hanc Reipub. turpitudinem! Nec verò vt est, ita appellari tyrānus recusat: nec incertum est, Phalarímne an Pisistratum sit imitaturus. Atq; cum loqui quidam *αὐθιγνῶς* narrant. Cn. Carbonis, M. Bruti se pœnas persequi, omniúmque eorum, in quos Sylla crudelis fuisset: Nihil Curione se duce facere, quod, nō Pompeius Sylla duce fecisset. Neque enim volūtate aut naturā non crudelis est, sed quòd putat popularē esse clementiam. Deniq; omnis hæc insidiosa clemētia colligitur ad constituendū regnum, nō modò Romano homini, sed ne Persę quidē cuiquam tolerabile. Atque hæc de Cæsare: fa-

culta-

cultates & caussam Pompeij, Ciceronis oratione similiter exprimam⁹: Pompeius ait, cum antea omnium hominum ἀπολιτικώτατος, tum hoc tempore ἀστρατηγιώτατος visus est. Etenim cuiusmodi sunt illa decem annorum peccata? Ille Cæsarem in Remp. aluit, auxit, armauit: ille legibus per vim & contra auspicia ferendis author: ille Galliæ vltioris adiutor: ille gener: ille in adoptando Pub. Clodio Augur: ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior: ille prouinciæ propagator: ille absentis in omnib⁹ adiutor: idem etiã tertio Consulatu, postquam esse defensor Reipub. cœpit, cõtendit, vt decẽ Tribuniplebis ferrẽt, vt absentis ratio haberetur: quod idẽ ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello Cos. finiẽti prouincias Gallias, Calend. Martij restitit. Itaque si nos causæ euentorum magis moueant, quàm euenta ipsa, mala omnia, Pompeij culpa contigerunt. Præsidiij parandi causã ad urbem relictus erat, nec locum, nec sedẽ præsidiij vllam video: spes omnis in duabus inuidiosẽ retentis, penè alienis legionibus: Nam delectus adhuc inuitorũ est, & à pugnando abhorrentium. Hinc illa fuga ab vrbe turpissima, timidissima in oppidis conciones. Mihi nihil vlla in gente vnquam ab vllõ authore Reipub. ac duce turpius factum esse videtur, quàm à Pompeio factum est: cuius ego vicem doleo, qui urbem reliquit, id est patriam, pro qua & in qua mori præclarum fuit.

Per

Per fortunas, quale tibi cōsiliū Pompeii vide tur: hoc quæro, quòd urbem reliquerit: ego enim ἀπερῶ tum nihil absurdius. Urbē tu relin-
 quas? Ergo idem, si Galli venirent. Non est, in-
 quit, in parietibus Respub. at in aris & focis:
 fecit idem Themistocles: fluctum enim totius
 barbariæ, ferre vrbs vna non poterat. At idem
 Pericles non fecit, annum ferè post quinquag-
 gesimum, cū præter mœnia nihil teneret: no-
 stri olim vrbe reliqua capta, arcem tamen reti-
 nuerunt. Sed accipienda plaga est: sumus enim
 flagitiosè imparati, cū à militibus, tum à pe-
 cunia: quam quidem omnem non modò pri-
 uatam, quæ in vrbe est, sed etiam publicam,
 quæ in ærario, illi reliquimus. Rem miseram!
 malas caussas semper obtinuit: in optima caus-
 sa cōcidit: Picenum amisit, in Apuliam se cō-
 pēgit, fugit in Græciam: nullæ in Italia vires,
 nullæ sedes, quò concurrant, qui Remp. saluā
 esse volunt. Sic à duce timidissimo & pertur-
 batissimo commissum est, vt è portu sine gu-
 bernaculis egressi, tempestati traderemur: iam
 ad Getarum, Colchorum, Armeniorum, reli-
 quorūque barbarorum copias & classes con-
 fugimus: tanquam qui mare teneat, necesse sit
 eum rerum potiri: Atque hæc inopia in facul-
 tatibus & copiis Pōpeii ad pugnam Pharsali-
 cam. Quid caussa? cuiusmodi est? tyrannica pla-
 nè. ὁ μολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται, iam tum
 dicebat Cicero, cū Pompeius Cæsaris gener
 fieret.

fieret: Ergo postea manifestis reb⁹, Vereor, ait,

μή μοι τοργείλω κεφαλῶν δεινοῦ πελώρου

intorqueat: mirandum enim in modum Cn. noster, Syllani regni similitudinem concupiuit. Quàm crebrò illud, Sylla potuit, ego nõ potero? Sullaturit animus eius & proscripserit iandiu: Quàm minaces sermones, quàm inimici optimatum, quàm hostes municipiorũ, meræ proscriptiones, meri Syllæ. *Ἐδῶς σοι λέγω.* Causa igitur non bona? imò optima: sed agitur, memento, fædissimè. Primum consilium est, suffocare urbem & Italiam fame: deinde agros vastare, vrere, pecuniis locupletum non abstinere: promitto tibi, tegulam in Italia nullam relicturam. O facinus indignum! cum parentes non alere, nefarium sit, nostri principes antiquissimam & sanctissimam parentem patriam fame necandam, vastandam, inflammandam, spoliandam putauerunt? Tenésne igitur moderatorem illum Reipub. quò referre velimus omnia? Nam sic quinto, vt opinor, in libro loquitur Scipio: Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic huic moderatori Reip. beata ciuium vita proposita est, vt opibus firma, copiis locuples, gloriã ampla, virtute honesta sit: huius enim operis maximi inter homines atque optimi, illum esse effectorem volo. Hoc Cn. noster cum antea nunquam, tum in hac causa minimè cogitauit. Dominatio quæ sita ab v-

troque

troque est: non id actum, beata & honesta ciuitas vt esset. Nec verò ille vrbé reliquit, quòd eam tueri non posset: nec Italiam, quòd ea pel leretur: sed hoc à primo cogitauit, omnes terras, oĩa maria mouere: Reges barbaros incitare, gétes feras armatas in Italiã adducere, exercitus cõficere maximos. Gen^o illud Syllani regni iã pridem appetitur, multis, qui vnà sunt, cupiētibus. An censes nihil inter eos cõuenire? nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest: sed neutri *σχοπὸς* est ille, vt nos beati simus: vterque regnare vult. Hæc de causa Pompeii Tullius: vbi pactionem quandam vides primùm inter Pompeium & Cæsarem fuisse, de opprimenda Repub. cuius perditæ societatis & sceleratæ consensionis fides, patriam tãdem perdidit. Hæc Ciceronis sententiã: hæc etiam verba de belli ciuilis inter Cæsarem & Pompeium facultate atque causa: vnde cognoscimus, duos istos principes, quos historiarum assentationes & fabulæ in astris collocant, duas Reip. pestes extitisse. Contrà, *φιλόπατρις* ille Cõsul, Catilinæ domitor, Reip. vindex, libertatis conseruator comparetur: illos ciuibus suis lupos, hũc ciuib^o suis Deũ fuisse iudicabis. Ver^o igitur amor in patriam, Ciceronianus erit, Reipub. pernicies, Ciceroniana nõ erit. Quæres igitur in tam obscuris rebus tãque anticipi deliberatione, quis exitus Ciceroni fuerit. Certe cogitauit aliquãdo Tullius, idem quod

Cato,

Cato, neutram partem sequi: & Solonis legem illam negligere, qua capite sanxit, si quis in seditione non alterutrius partis fuisset: & in patria, vel à tyranno oppressa remanere, exemplo Socratis, qui cùm triginta tyrāni essent Athenis, pedem porta non extulit. Attamen ad Solonis legem tandem respexit: Cæsaris partes tutiores videbantur: sed nec tyranno nimiùm confidebat: nec videbatur esse viri constantis, & boni ciuis, in ea vrbe, in qua cùm summis honoribus imperiisque vsus esset, res maximas gessisset, sacerdotio esset amplissimo præditus, non esset futurus sui iuris: subeundùmque periculum esset cum aliquo dedecore, si quando Pompeius Rempub. recuperasset. Pompeii autem castra, speciei plus habebant, ad quam Cōsules, Prætores, Magistratus, Senatores, boni ferè omnes confluxerunt: itaque Tullium eò trahebant: sed præcipuè Pompeii merita: quæ tamen ipsa Tullius maiora prædicatione sua fecerat, quàm erant: Pompeius enim in adoptando Clodio fuerat Augur, idem ad plebem traduxerat: idem Tullium sibi ad pedes stratū ne subleuauerat quidem, sed se nihil contra Cæsaris voluntatem facere posse responderat: Quid ergo Tullius? Ego verò (ait) quem fugiā, habeo: quem sequar, non habeo. Quid igitur acturus? Idem (respondet) quod pecudes, quæ dispulsæ, sui generis sequuntur greges: vt bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicun-
que

que dicentur boni, sequar, etiam si ruent. Hæc in tantis periculis consilia longiùs & prolixius agitata sunt, quòd exilii memoria, metum impendētis eiusdem aut etiam grauioris calamitatis acriorem faciebat. Quare magnum prorsus exemplum Ciceroniano nostro hîc animaduertendum est, ne in magnis & periculosis rebus quicquam præcipitetur, sed momenta rerum in vtranque partem perpendantur: Sex enim mensium consultatio ista fuit. Interea tamen pristina vitæ consuetudo retinetur: in studiis ac literis consumitur omne tempus, & ad Demetrii Magnetis exemplum videtur nescio quid *περὶ ὁμοιοίας* meditatus & commentatus esse, ad quam Pompeium & Cæsarem cohortaretur: Sed dispersione Senatorū actio illa de pace sublata est. Suetonius scribit, M. Antonium, item Octauium, ne Mutinensi quidem bello, declamandi consuetudinem omisisse: & in ipsis etiam castris, eloquentiæ studia solita versari: Id in Cicerone non admodū dissimile fuit: Nam cùm omnia bello fremerent, audiamus quid ipse de se dicat. Sed tamē ne me totum ægritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tanquam *θεσφς*, quæ & politicæ sunt & temporum horum, vt & abducam animum à querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear: hæc sūt eiusmodi: *εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ πατρίδι τυραννομένη, τυραννομένης δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ πρόσω τυραννίδος κατάλυσιν πράξαι, καὶ μέλλῃ διὰ τοῦτο πῶς τῷ ὅλῳ*

ἢ πόλις κινδυνεύει, εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ ἀν-
 ρὸς ἀρῆται. εἰ ὡφρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι εἰρήνη μάλλον,
 ἢ πόλεμῳ. εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήματα ποιῆσαι
 πατρίδος τυραννομοίας, ἢ διὰ παντὸς κινδύνου ἰτέον τῆς ἐ-
 λθυβείας περὶ. εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρῃ, καὶ πολιορκη-
 τέον αὐτῷ τυραννομένῳ. εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα πῶς διὰ
 πόλεμῳ καταλύσιν τῆς τυραννίδος, σωμαπυρεπτότεον ὁμοίως
 τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς ἐνεργέταις, καὶ φίλοις σωμακινδυνωτέον
 ἐν τοῖς πολιτικοῖς, καὶ μὴ δοκῶσιν ἐν βεβουλεύομαι πρὸς τῶν
 ὄλων, εἰ ὁ μέγιστος πῶς πατρίδα εὐεργετήσας, διὰ τὸ δὲ τέτο
 ἀνήκεστα παθῶν καὶ φθονηθεῖς, κινδυνεύσας ἀν' ἐθελοντὸς ὑ-
 πὲρ τῆς πατρίδος, ἢ ἀφετέον αὐτῷ ἑαυτῆ περὶ, καὶ τῶν οἰκισ-
 τῶν αὐτῆ ποιῆσαι πρόνοιαν ἀφεμοῖα τὰς πρὸς τοὺς ἰ-
 σχύοντας διαπολιτείας. In his ego me cōsultationi-
 b⁹ exercēs, & differens in vtranq; partē tum
 Græcè, tum Latinè, & abduco parumper ani-
 mum à molestiis, & τῶν προύργων τι delibero. Sic
 inexhausta hominis industria, in summo etiam
 tumultu, cū cæteri pilis & gladiis acueendis
 essent occupati, ingenii vires acuebat: non so-
 lum Latinè, sed etiam Græcè declamitans:
 quod antea monueram, Ciceronem etiam se-
 nem Græcas declamationes exercuisse: imò
 verò etiam dum fugeret ipse, Festino similli-
 mus (ait) decurro, atque cursu ^{θεῖσας} eas com-
 mentari non desino: sed sunt quædam earum
 perdifficiles ad iudicandum. Tam multa quo-
 tidie scribebat, vt ppter assiduas vigilias, lip-
 pitude illa videatur esse contracta, de qua sæpe
 conqueritur. Tandem verò Cæsare, & Italiæ
 & Hispaniarum domino, in Pharsaliam, id
 est ad pestem ante oculos positam, prudens &
 sciens, viuus & vidēs profectus est. Furias nūc
 sequi-

sequimur : eadem nos fortasse furia persequerentur, ait. A Cæsare tamen & Cæsarianis, omnib⁹ modis inuitabatur: imò penè vi retinebatur: magna etiam rei pecuniaria inopia premebatur: Omnis enim pecunia Ciceronis, tum fuit H-S. bis & vices, id est sexaginta millia coronatorum: quam summam, vel dimidiam, vel totam potiùs mutuam Põpeius exegit: Hæreditas tamen interea obuenerit, qua fidem & famam apud creditores tueri vtcunque posset: Tũ etiã Attici cõsilio, de Terentiæ repudio cogitabat, ex ipsius Teretiæ cõsensu & volùtate, honestaque dotis restitutione, sicuti apparet ex epistolis ad Terentiam & ad Atticum. Cũ verò in castra Pompeii peruenisset, reprehensus est à Catone, quòd Cæsaris inimicus, nulla causa necessaria, factus esset, vt Plutarchus ait. Nec verò quæ accidebant, quæque agebantur, vllò modo probabat: Itaque refugit omne munus: Quinetiam cauillatus esse dicitur omnem illam Pompeii militiam, vt inertem: magnamque inde molestiam & solitudinem contraxit: vnde corporis infirmitas ea consecuta est, propter quam remansit in castris eo tempore, quo Pompeius acie Pharsalica victus est: Marcus tamen filius in eo bello, alæ alteri præfectus, cum magna laude fuit, vt est 2. Officiorum. Tua autem ætas incidit in id bellum, cuius altera pars, sceleris nimium habuit, altera felicitatis parum: quo tamen bello, cùm te Pompeius alæ alteri præfecisset, magnam lau-

dem & à summo viro, & ab exercitu cōsequerebare, equitando, iaculando, omni militari labore tolerando. Plutarchus narrat, cū afflicti exercitus reliquæ collectæ essent, earūque principatum sibi vt consulari & imperatori oblatum recusaret, à iuniore Pompeio & proditorem appellatum, & nisi Cato intercessisset, vitæ periculum fuisse subiturum. Hic Ciceronis casus alter fuit, vnde minùs gloriose surrexit, quàm è priore surrexerat. Rediit tamen Brundisium, literis adductus Dolabellæ, qui sibi Cæsarem mandauisse scripserat, vt Cicero quamprimùm in Italiam rediret. Neq; tamen à Cæsarianis est receptus: quin Antonius Italia è Cæsaris contra Pompeianos edicto expellere cogitauit: sed abstinuit propter illas Dolabellæ literas: Hinc illud est beneficiū latronū secunda Philippica, quòd Antonius Tullio vitam se dedisse iactaret, quam non eripuerat. Accessit ad hunc grauem casum grauior dolor, cū apud Cæsarem à Qu, fratris filio ingratisimè & sceleratisimè accusatus est. Quintus, ait, misit filium, non solùm sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei: dicitat se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnesque eius amici: Neque verò desistit, vbicunq; est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi vnquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audiissent, cum Sicyone palàm multis

multis audientibus loqueretur, nefaria quædã, ad me pertulerunt: nostri genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conuersum. Sed augeo commemorando dolorem, & facio etiã tibi: Quare ad illud redeo: cura, vt huius rei causa, dedita opera mittat aliquem, Balbus ad quos videbitur: Velim cures literas meo nomine. Et paulò post, cum fratris acerbitates & scelera commemorasset: Hæc ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natũ esset. Plura scribere fletu prohibeor. Hæc lacrymã Cicero: quæ ipse legens, vix à lacrymis mihi tempero. Sed id aliis epistolis persequitur. Ad meas incredibiles ægritudines aliquid noui accedit ex iis, quæ de Q. Q. ad me afferuntur. Pub. Terentius meus necessarius, operas in portu & scriptura Asiæ pro magistro dedit: Is Qu. filiũ Ephesi vidit vi. Idus Decẽb. eũq; studiose, propter amicitia nostrã, inuitauit: eũq; ex eo de me cõtaretur, eũ sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimũ: volumẽq; sibi ostendisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus: multa à se dicta contra eius amentia: multa postea Patris cõsimili scelere secum Q. patrem locutum: cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Hæc tibi dolori esse certò scio: me quidem excruciant, & eò magis, quòd mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto. Ergo huc ille Quinti furor erupit, de quo iã monui:

cuiusmodi molestiam, qua prudentia boni viri possint euitare, nescio: Hic perditus adolescens, non modò patrum impiè vexauit, sed in tanti sceleris societatem, Quintum patrem pellexit: quibus tamen nihil aliud Cæsar credidit, quàm vt illius ad Pompeium profectiois lituum fuisse Quintum diceret. Tertius accessit dolor è Terentia nondum repudiata, quæ tum sceleratè quædam facere dicebatur. In his angustiis etiam mollior & fractior Cicero fuit, quàm fuerat in exilij calamitate perferenda: Interea tamè dum Brundisij iaceret, sepe ad Cæsarem scripsit de excusatione profectiois ad Pompeium, & deprecandi causâ M. filiû cum Sallustio mittere cogitauit. Tantam animi humilitatem & abiectioñe in aduersis rebus Ciceronianam nõ esse monui. Catonem sibi hac virtute Cicero ipse longissimè præponeret, potiusque proponeret ad imitandum. Cæsar autè ad Ciceronem literas rescripsit satis liberales, vt ad Terentiam scribitur: & tandem ex Asia victor in Italiam reuersus, Ciceronè restituit. Biennii integri silentium deinceps est in epistolis ad Atticum vsque ad Cæsarem quartum Consulem, quo tempore repudiata Terentia: quod facinus, vt indignum, reprehèdit Antonius: vxorem, apud quam vir consenuerat, tandem repudiatam esse. Et repudium tamen ita factum est, vt coniunctio quædam animorum remaserit, cum alterum de alterius testamento so-

to sollicitū in epistolis videamns. Sed hīc ^{ΜΥΣΙ-}
^{κώπερα} quædam Cicero reticuit : nupsit autem
 deinde Terētia Sallustio scriptori historiarū,
 tum Valerio Messalę. Sed restitutus Cicero, in
 illum portum refugit non inertix neque de-
 fidix, sed otii moderati atque honesti : quodq;
 superioris vitæ studiis actum erat, id reliquæ
 vitæ meditationibus seruatū est, vt rerum do-
 ctrina & orationis copia coniungeretur : Hac
 enim de re sic prima Tusculana loquitur. Qua-
 re si aliquid oratorix laudi nostra attulim⁹ in-
 dustria, multò studiosiùs philosophię fontes a-
 periemus, è quibus etiam illa manabāt. Sed vt
 Aristoteles, vir summo ingenio, scientię copia,
 cū motus esset Isocratis Rhetoris gloria, di-
 cere etiam cœpit, adolescentes docere, & pru-
 dentiam cum eloquētia iungere: sic nobis pla-
 cet, nec pristinum dicendi studium deponere,
 & in hac maiore & vberiore arte versari : hanc
 enim perfectam philosophiã semper iudicavi,
 quæ de maximis quæstionibus copiosè posset
 ornatèque dicere: In quam exercitationem ita
 nos studiosè operã dedimus, vt iam etiã scho-
 las, Græcorum more, habere auderemus : vt
 nuper tuū post discessum in Tusculano, cū
 essent cōplures mecū familiares, tentavi quid
 in eo genere possem : vt enim antea declami-
 tabam causas, quod nemo me diutiùs fecit: sic
 hæc mihi nunc senilis est declamatio. Hæc
 Tullius : cuiusmodi rursus doctrina ab eodem

secúda Tusculana collaudatur. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & via philosophantur. Est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt: quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri: quos non cõtemno equidem, quippe quos nunquã legerim: sed quia profitetur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere, lectione sine vlla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quamobrem, quoniã quemadmodum dicant ipsi, non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo: Nam vt Platonem reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiã qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè consecretantur: Epicurum autem & Metrodorum non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem videtur, quicquid literis mandetur, id cõmendari omnium eruditorum lectione decere: Nec si ipsi minùs cõsequi possumus, iccirco minùs id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum Academięque consuetudo de omnibus rebus in cõtrarias partes differendi, non ob eam causam solùm placet, quòd aliter non posset,

posset, quid in vnaquaque re verisimile esset, inueniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps vsus est Aristoteles, deinde eum qui secuti sunt: Nostra autè memoria Philo, quem nos frequenter audiui-
 mus, instituit alio tempore Rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum ad quam nos cõsuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est tēporis nobis, in eo consumpsimus. Itaque cùm ante meridiē dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus, post meridiem in Academiam descendimus. Hactenus Tullius bene dicendi, beneque sentiendi cõiunctum studiũ nobis exposuit, quod adolescens, summorũ magistrorum authoritate, in scholasticis & domesticis declamationibus secutus erat, quòdque Ciceroniano nostro imitandum antea monuimus: sed hę seniles theses & declamationes, vberiores multò & eruditiores fuerũt: atque omnem ferè amplitudinem & varietatem philosophiæ Logicam, Mathematicam, Physicam, Ethicã, Politicam complexæ: Persequar tamen nõ genera rerum, sed gradus temporum, sicut adhuc facere studui. Quid igitur post reditum in gratiam? quid à Cicerone elaboratũ est? historiam de Claris oratoribus adhuc viuo Catone, & ante Tullix obitũ (quãuis libri ipsius proœmiũ *ἄριστον πρότερον* nescio quid indicet) primũ videtur cõscripsisse, ab Attico excitatus: è cuius libro primũ non modò consolationem, sed salu-

salutem in miseris illis & afflictis rebus acceperat. Sic enim Brutus, Tullius, Atticus id colloquuntur. Salutem? inquit Brutus: quod nã tandem genus istuc tam præclarũ literarum fuit? An mihi protuit, inquam, esse aut gratior vlla saluatio, aut ad hoc tempus aptior, quã illius libri, quo me hic affatus, quasi iacentem excitauit? Tum ille: nempe eum dicis (inquit) quo iste omnem rerum memoriam breuiter, & vt mihi quidem visum est, per diligenter completus est. Istum ipsum, inquã Brute, dico librum mihi saluti fuisse. Tum Atticus: O prætissimum mihi quidem est, quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut nouum, aut tanto vsui posset esse? Ille verò & noua, inquam, mihi quidem multa, & eam vtilitatẽ, quam requirebam, vt explicatis ordinibus tẽporum, vno in conspectu omnia viderem: Quæ cum studiosẽ tractare cœpissẽ, ipsa mihi tractatio literarum salutaris fuit, admonuitq; Põponi, vt à te ipso sumerẽ aliquid ad me reficiendum, rẽque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere. Quanquã illud Hesiodium laudatur à doctis, quod eadem mensura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiorẽ, si possis. Ego autem voluntatem tibi profectò emetiar: sed rem ipsam nondum posse videor: idq; vt ignoscas, à te peto: Nec enim ex nouis (vt agricolẽ solent) fructibus est, vnde tibi reddã, quod accepi: sic omnis fœtus repressus, exustusque flos, siti veteris vbertatis exaruit: nec

ex conditis, qui iacent in tenebris, & ad quos omnis nobis aditus, qui penè solis patuit, obstructus est. Seremus igitur aliquid tanquã in inculto & derelicto solo: quod ita diligèter colemus, vt impendiis etiam augere possimus largitatè tui muneris: modò idem noster animus efficere possit, quod ager: qui cùm multos annos quieuit, vberiores efferre fruges solet. Hic locus planè significat post reditum in gratiam, primũ de Claris oratoribus librum fuisse: & quidem ante bellum Africanum adhuc viuo Catone: Deinde post illud cõfectum bellum, secuta est laudatio Catonis: de quo libro dubitatio fuit. Sed de Catone *περὸ βλημῶν ἀρχιμήδων* est. Non assequor, vt scribam, quod tui conuiuè non modò libenter, sed æquo animo legere possint. Quinetiam si à sententiis eius dictis, si ab animi voluntate consiliisq; quæ de Rep. habuit, recedam, *φθιδῶς* quæ velim grauitatem constantiamque eius laudare: hoc ipsum tamen odiosum iis *ἀκονομα* sit: Sed verè laudari ille vir non potest, nisi hæc ornata sint: quòd ille ea quæ nunc sunt, & futura viderit, & ne fierent, contenderit, & facta ne videret, vitam reliquerit: Horũ quid est quod Alledio probare possimus? *Ἀρχιμήδων* verò difficile explicatu Cicero dicit, vt Archimedis problema- ta sunt: & Allediũ, ficto nomine Cæsarem videtur appellare. Scripsit Brutus etiam Catonẽ, sed in quo mortis consilium reprehenderat: v-
trunque

trunque Catonem Cæsar legit: sed Catone Ciceronis sapissimè legēdo, se dicebat copiosiorē factum, Bruti Catone lecto, se sibi visum disertum. Scripsit Fabius Gallus eandē laudationem. Catonem autem suum Cicero valdè probavit: Cato me quidem (ait) delectat, ut videatur orator, tam illustri problemate dignum aliquid edidisse. Et certè boni & fortis viri insignem quandam laudationem & demonstrationem Cicero ipse significat in eo libro fuisse, qui philosophicos libros enumerans secundo de Diuinatione: Imprimisq;, ait, quoniam philosophiâ vir bonus efficitur & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. Age, quid post Brutum & Catonē actum est? Libri de Finibus bonorum & malorum etiam meditati sunt: in iisque studiis ab Attico multum iuuabatur, à quo etiam refellebatur nonnunquā *μετρικῶς*. Orator mox scriptus est, de quo sic cum Attico iocatur:

Tantumne abs re tua est otij tibi,

ut etiam Oratorem legas? Maçte virtute: mihi quidem gratum, & erit gratius, si non modò in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanē reposueris pro Eupoli. Hæc Tullius: vbi memoriæ lapsum corrigendū præcipit. Quid autem Cicero de hoc libro iudicabit, antea dictum est. Tullia repudiatur à Dolabella, sine magna Tullij patris offensione: Tametsi de recuperanda dote difficultas quædam

dam fuit. Eodem ferè tēpore à Cicerone Publilia prædiues quædam puella ducitur, æris alieni dissoluendi gratiâ, vt Plutarchus ait. Quæ paulò pòst, quia Tullix obitu, quæ ex partu apud patrem decesserat, latari videbatur, repudiata est. Calamitas exilij & belli ciuilibis, molitiem Ciceronis magnâ, sed Tullix interitus, incredibilem quandam ostēdit: vt Sallustij nomine conuitium illud Ciceroni factum, quòd Tullia, matris pellex esset, speciem inde sumpsisse videatur. At quisquis oratiunculas illas Sallustij in Ciceronem, & Ciceronis in Sallustium finxit, tēporis incōstantia improbable figmētum reddidit: sic enim obtrectatē Tullio Sallustium facit: Verùm (vt opinor) splendor domesticus tibi animos tollit, vxor sacrilega ac periurijs delibuta, filia matris pellex, tibi iucundior atque obsequentior, quàm patri par est. At (inquã) ingeniose declamator, quomodo Tullio vxor Cæsare mortuo (vt respondentem Tullium facis) animos nūc tollit, quæ iampridem vxor Tullii non est? quomodo sacrilega ac periurijs delibuta à Sallustio dicitur, quam ipse tum, vel certè paulò pòst, vxorem duxit? quomodo filia mortuo Cæsare, matris pellex, & patri iucundior, quàm par est, quæ viuo Cæsare extincta erat? Sallustius viuo Cæsare Tullium calumniatur: Tullius eadem licet hora, tamen mortuo Cæsare, Sallustio respondet. Quare quisquis cōuitia illa commentus est in
Sallu-

Sallustium & Ciceronem, maledicentiã suam ostendit: nec certè quicquam vel Sallustij, vel Ciceronis stylo dignum attulit Sed tamè Tullius incredibilem animi mœrorè è Tullix obitu concepit: Itaque ad eum cõsolandum literæ Attici, Bruti, Cæsaris, itè Sulpitij, quæ adhuc extât, & imprimis liber de cõsolatione à patre ipso scriptus: de hoc enim sic cū Attico: Quòd me ab hoc mœrore recreari vis, facis vt omnia: sed me mihi nõ defuisse tu testis es: nihil enim de mœrore minuendo scriptũ ab vlllo est, quod ego non domi tuæ legerim: Sed omnem cõsolationem vincit dolor: Quinetiam feci, quod profectò ante me nemo, vt ipse me per literas consolaret: què librum ad te mittã, si descripserint librarij: affirmo tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo, non quòd proficiam quid, sed tantisper impediòr, non equidem satis: vis enim vrget: sed relaxor tamè, ad omniãque nitor, non ad animũ, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum: Idque faciès interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam: Solitudo aliquid adiuvat. Et paulò pòst: In hac solitudine careo omnium colloquio: cumque manè me in syluã abstrusi densam & asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundum te nihil est mihi amicus solitudine: in hac mihi omnis sermo est cum literis: Eum tamen interpellat fletus: cui repugno quoad possum: sed adhuc pares non sumus.

sumus. Videmus, A V D. qualis hic animus, quàm facilis, quàm tener, quàm mollis, vt ipse testimonio suo exponit: alio enim teste vix probaretur: attamen tanta teneritate & mollietate, literarum studia tenerescere ac mollescere nequaquam potuerunt: sed ingenii firmitas constantiæque, ad morum infirmitatem & inconstantiam confirmandum & sustentandum adhibetur. Ergo in illum consolationis librum, doctissimorum scripta translata sunt: Tantus tamen hic erat dolor, vt scriptio & literæ non lenirent, sed obturbarent: hinc ἀποθέωσις & fanum Tullie tam multis consiliis, imò locis agitata: Primò in Arpinati insula, deinde Asturæ, tum in hortis Trastiberinis: denique cogitata est scriptis omnis generis, alia quædam consecratio. Ego quantum his temporibus (ait) tam eruditus fieri poterit, profectò illam consecrabo omni genere monumentorum, ab omnium ingenii scriptorum, & Græcorum & Latinorum: Quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum: sed iam quasi voto quodam & promisso me teneri puto: longumque illud tempus, cum non ero, magis me mouet, quàm hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur: habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam: Nam dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fouebam dolores meos: nunc omnia respuo, nec quicquam habeo tolerabilius, quàm solitudinem. Plorat igitur dies

&

& noctes Cicero : & quidē valdè diu , vt totus ferè liber duodecimus demōstrat: adēo vt plerique grauius nescio quid de eo loquerentur (vt in exilij lacrymis dictū est) de mētis errore: Atticus sanè scripsit se vereri, ne & gratia & authoritas Ciceronis tanto mœrore leuaretur. Sedenim vt lacrymæ istę Ciceronianę nō sint, tantum tamē ingenij robur, tam perēnes vigilię, valdè Ciceronianæ sunt: Legere, meditari, scribere, commentari, omne denique tempus, in literis consumere, ad lacrymas detergendū, non cessat: mores afflicti sunt, ingenium tamē erectum est. Quid tum postea? Cæsar contra Catonem Ciceronis, Anticatones meditatatur, non sine aliqua Ciceronis cōmotione. Vereor in Catonem, Cato in nos, ait ad Fabium. Sed Cæsar hīc facilitatem suam tenuit: Catonis vitia notauit, Ciceronem nihil offendit: imò eius & integritatem laudauit & eloquentiam, Periclis Theramenisque eloquentiæ comparauit. Quapropter ad animum Cæsar's retinendum, *συμβουλευτικόν* ad Cæsarem eiusmodi cogitatum est, quale ad Alexandrum Aristoteles scripserat: sic enim hac de re Tullius: Qualis futura sit Cæsar's vituperatio contra laudationē meā, perspexi ex eo libro, quē Hirtius ad me misit: in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudib⁹ meis: Itaq; misi librū ad Muscā, vt tuis librariis daret: volo enim eū diuulgari: quod quò facilius fiat, imperabis tuis. *συμβουλευτικόν*

sepe

sæpe conor, nihil reperio : & quidem nihil habeo, & Ἀριστοτέλης, & Θεοπόμπος πρὸς Ἀλέξανδρον. Sed quid simile? Illi & quæ ipsi honesta essent, scribebant, & grata Alexandro : Ecquid tu eiusmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Videtur autem συμβουλευτικῆς materies fuisse, cùm de statu Reip. tum de bello aduersus Parthos gerêdo, quo Cæsarem hortabatur, vt multis epistolis significat. At συμβουλευτικὸν hoc cùm perfectum esset, abiectum est primò, quia Oppio, Balbo, & reliquis Cæsarianis, quorum consilio Tullius utebatur, id nō placeret: infinita autem alia breui illo tempore perscripta sunt. Legere, ait, isti læti, qui me reprehendunt, tam multa nō possunt, quàm ego scripsi: quàm bene, nihil ad rem: Sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. xxx. dies in hortis fui: quis aut cōgressum meum, aut facilitatem sermonis desiderauit? Nunc vbi sum, ea lego, ea scribo, vt ii qui mecum sunt, difficiliùs otium ferât, quàm ego laborem. Quid secutum est? Filius Athenas disciplinae gratiâ missus est, & Cratippo præcipuè commendatus. Anticatores Cicero propterea cupidius diuulgauit, vt ex Anticatonū vituperatiōe, maior esset Catonis laudatio: Eodem etiã tempore, Matii (vt ad ipsum scriptū est) impulsu, philosophiam Cicero è Græcorū libris describebat: verbis quidē plerūq; nouis, nec ideo iudicio quorundā satis Latinis: quod

Q.

antea

antea iam alia de caussa citauimus. De lingua Latina, ait, securi es animi: dices, Qui talia cōscribis, ἀπόγραφα sunt, minore labore fiunt. Verba tamē affero, quibus abundo. Hæc Tullius, quibus significat philosophiam suam, locorum communium è Græcis philosophis translatorum declamationem quandam esse, in qua res à Græcis sumeret, verba Latina à se ipso. Prima verò fuit Academica philosophia, quæ Logicā quandam haberet de genere philosophandi & iudicandi: Sed diuturna & variij consilij fuit ista commentatio: primò duo libri facti sunt, de quibus dici videtur eo loco: Ego hîc duo magna σωτήρια absolui. Atque in his philosophicis operibus texendis, κοινότερα quædam & πολιτικώτερα ad Dolabellam, vt minùs philosophiæ & reconditiõis doctrinæ peritum, cõmentatus est: Sed eodem (opinor) modo, quo συμβουλευτικόν illud ad Cæsarem. Quare, cum tā multa Ciceronis scripta meminerimus, imitationem non obliuiscamur: Tempestates & miserix similes frequentius accidunt, quàm velimus: tempestatum & miseriarum consolationē à nostris ingenijs, à nostris libris & literis repetamus. Est verò operepretium, A V D. generosæ huius animæ sempiternum laborem & studium meminisse: Tam multa dies noctesque inchoauit & absoluit: occupare tamen tanta licet opera, artificem totum non poterant: materies operosior quæ sita est, qua vis ingenij retinere-

tinèretur & exerceretur: Rhetoricæ in foro exercendæ potestas, aut certè libertas erepta erat: schola quædam instituendæ Rhetoricæ facta est: hac enim de re sic est ad Papyrium: Cùm otiosus essem in Tusculano, propterea quòd discipulos obuiam miseram, vt ijdem me quàm maximè conciliarent familiari suo, accepi tuas literas, plenissimas suauitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum cõsilium: quòd vt Dionysius tyrannus, cùm Syraculis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego sublatis iudiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium: multa enim cõsequor: primùm, id quod maximè nunc opus est, munio me ad hæc tempora. Id cuiusmodi sit, nescio: tantùm video nullius adhuc consilia me huic antepone, nisi fortè mori melius fuit: in lectulo fateor, sed non accidit: in acie non fui: cæteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius fœdè perierunt: At Cato, præclarè: Iam istud quidem cùm volumus, licebit: demus modò operam, ne tam necesse nobis sit, quàm illi fuit: id quod agim⁹. Ergo hoc primùm: sequitur illud: Ipse melior fio, primùm valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram. Deinde ipsa illa (si qua fuit in me facultas orationis) nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset: Extremum illud est, quod tu, nescio an primum putes: plures iam

Q ij pauones

pauones confeci, quàm tu pullos columbinos: tu istic te Atteriano iure delectato, ego me hîc Hirtiano. Et in alia epistola: Hirtiũ ego & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros: puto enim te audisse, si fortè ad vos omnia perferũtur, illos apud me declamitare, me apud illos cœnitare. Quadam etiam epistola, Volumnium & Cassium significat in eadem schola fuisse. Hactenus de Tusculano regno: quo exẽplõ, cognoscimus virtutem, vbi cunque sit, liberam esse, imò verò regnare & imperare. Cæsar ex Hispania victor rediit, & Dionysij regnum, non nihil potentiore regno mutatũ est: Marcellus à Cæsare restituitur: hæc igitur restitutio, diuturni silentij finẽ attulit, & scholasticum regem in aulam Romani regis ad gratias agendum, auocauit: qua in actione gratiarum, *συμβουλευτικόν* illud de statu Reipub. deq̃ue Cæsaris laudibus (opinor) expromitur. Deinde Ligariana deprecatio successit: qua Cæsar, licet tot victoriis elatus, à victo tamen oratore victus est: Tanta vis eloquentiæ tum fuit, vt tum verè orator arma de manibus irati imperatoris excusserit, miseròque supplici veniam impetrarit: Itaq; vehementer oratio probata est. Ligarianam præclare vendidisti, ait ad Atticum: Posthac quicquid scripsero, tibi præconium deferã. Et iterum: Ligarianã præclare authoritas tua cõmendauit: scripsit enim ad me Balbus ac Oppius, mirificè se probare:

ob

ob eamque causam, ad Cæsarem meam se oratiunculam misisse: Hęc igitur idem tu mihi antea scripseras. In hac autem oratione peccatū illud Tullius postea animaduertit: Brutus mihi Titi Ligarii verbis nuntiauit, quod appelleretur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratū esse meum: sed vt aiūt, *μνημονικὸν ἀμάρτημα*. Sciebam Curfidium pernecessarium Ligariorum: sed cum video antè esse mortuū: Da igitur, quæso, negotium Pharnaci, Anteo, Saluio, vt id nomē ex omnibus libris tollatur. Proxima fuit Deiotari regis defensio, maioris quidē personæ, sed eloquentiæ nequaquam paris: Itaque Cicero causam tenuem & inopē dicit, nec scriptione magnopere dignā: Sed ego (ait) hospiti veteri & amico munusculū mittere volui leuidense, crasso filo: cuiusmodi ipsius solent esse munerā. Atque hæ tres oratiuncule, in toto Cæsaris illo regno numerantur: interea igitur philosophia literis Latinis mādata est: scripti primū in Academica quæstione sūt libri duo, vt dixi, Catulus & Lucullus. Deinde cum Varro librū quēdam Ciceroni, vt fortasse fuit opus de lingua Latina, polliceretur, è duobus Academicis libris Tullius fecit quatuor, duobus longè meliores, summotis personis Catuli, Luculli, Hortensij: Varronis autem, Attici, Tullii repositis: eodēque tēpore libri de Finibus Bruto nuncupati sunt: qua de re ita cum Attico: Quòd ad me de Varrone scribis, scisme antea orationes,

Q iij aut

aut aliquid id genus, solitum scribere, vt Var-
ronem nusquam possem intexere: Postea autē
quàm hæc cœpi φιλολογώτερα, iam Varro mihi
denuntiauerat magnam sanè & grauem προ-
φώνησιν. Biēnium præterit, cùm ille καλλιπίδης as-
siduo cursu cubitum nullum processerit. Ego
autē me parabam ad id, q̄ ille mihi misisset, vt
αὐτῶ τῶ μέτρῳ καὶ λώϊον, —

si modò potuissem: nam hoc etiam Hesiodus
ascribit,

— αἴτε δύναι.

Nunc illam πῶδὲ τελῶν σύγγραψιν sanè mihi probatā,
Bruto, vt tibi placuit, despōdimus: idq̄; eum
non nolle mihi scripsisti. Ego illam ἀκαδημικῶν,
in qua homines nobiles illi quidem, sed nullo
modo φιλολόγοι, nimis acutè loquuntur, ad Var-
ronem transferamus: Etenim sũnt ἀντιόχεια, quæ
iste valdè probat: Catulo & Lucullo alibi repo-
nemus: ita tamen si tu hoc probas: deque eo
mihi rescribas, velim. Itemq̄; paulò pòst: Cō-
mot⁹ tuis literis, quod ad me de Varrone scri-
pseras, totam Academiam ab hominibus no-
bilissimis abstuli, transtulique ad nostrum so-
dalem, & ex duobus libris, contuli in quatuor:
Grandiores sunt omnino, quàm erāt, sed tamē
multa detracta: Tu autē mihi peruelim scri-
bas, quid intellexeris illū velle: Illud vtiq̄; scire
cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπήσθαι. nisi
fortè Brutum: Id hercule restabat, sed tamē sci-
re peruelim. Libri quidē ita exierūt (nisi fortè
me

me cōmunis φιλαυτία decipit) vt in tali genere, ne apud Græcos quidem simile quicquam. Tu illam iacturam feres æquo animo, quòd illa, quæ habes de Academicis, frustra descripta sunt: multò tamé hæc erunt splendidiora, breuiora, meliora. Sed ista Academia, varij consilij fuit: mutatæ primò sunt personæ, deinde nuncupatio, Ciceronem aliquãdiu suspensum tenuit, vt iis declamationibus philosophicis, magnas & graues sollicitudines cōiunctas videamus: neque temere publicatum, quicquid in buccam venisset. Illud etiam atque etiam consideres, velim, ait Tullius, placeátne tibi, mitti ad Varronem, quod scripsimus: etsi etiã ad te aliquid pertinet: Nam scito te ei dialogo adiunctum esse, tertium opinor: Igitur consideremus: etsi nomina iam facta sunt, sed vel induci, vel mutari possunt. Item alibi: Illam Academicam σύνταξιν totam ad Varronem traduximus, quæ modò fuit Catuli, Luculli, Hortésij: deinde quia παρά τὸ πρέπον videbatur, quòd erat hominibus non ignota, non illa quidem ἀπαιδουσία, sed in his rebus ἀτρεψία, simulac veni ad villã, eosdem illos sermones ad Catonem Brutúmque transtuli. Ecce tuæ literæ de Varro- ne: nemini visa est aptior ἀντιοχείαι ratio. Sed tamen uelim scribas ad me, primùm placeátne tibi aliquid ad illum: deinde si placebit, hócne potissimùm. Quod idem & mox agitur. Ego interea admonitu tuo perfeci sanè argutulos

Q iij libros

libros ad Varronē: sed tamen expecto, quid ad ea, quæ scripsi ad te: primùm quid intellexeris eum desiderare à me, cùm ipse homo πολυγρα-
φώτατος nunquam me laceffisset: deinde quàm
ζηλοτυπεῖν multò Hortēsiū minùs, aut eos, qui
de Repub. loquuntur: Planè hoc mihi explices, velim: imprimis maneat in sententia, vt
mittā ad eum, quæ scripsi: an nihil necesse putes. Sed hæc corām. Quin & idem latiùs paulò
pòst scribitur, & de Finibus disputatio per partes distinguitur. In Varrone, ista caussa me
nō moueret, ne viderer φιλένδοξος. Sic enim cō-
stituebam, neminem includere in dialogos, eorum, qui viuerent: Sed quia scribis, & desiderari à Varrone, & magni illum estimare, eos
confeci & absolui: nescio quàm bene, sed ita accuratè, vt nihil posset suprā. Academicā omnem
quæstionē libris quatuor, in iis, quæ erant contra ἀκαταλιψίαν præclarè collecta ab Antiocho: Varroni dedi, ad ea ipse respondeo: tu es
tertius in sermone nostro. Si Cottam & Varro-
nem fecissem inter se disputātes, vt à te proximis literis admoneor, meum κωφὸν πρόσωπον es-
set. Hoc in antiquis personis suauiter fit, vt & Heraclides in multis, & nos sex de Repub. li-
bris fecimus: Sunt etiā de Oratore nostri tres, mihi vehementer probati: in eis quoq; eæ personæ sunt, vt mihi tacendum fuerit: Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iulius frater Catuli, Cotta, Sulpiti⁹: puero me hic
fermo

fermo inducitur, vt nullæ esse possent partes
 meæ. Quæ autem his temporibus scriptæ, Ἀρι-
 στοτέλεον morem habent: in quo sermo ita indu-
 citur ceterorū, vt penes ipsum sit principatus.
 Ita, cōfeci quinque libros πρὸς τελεῶν, vt Epicurea
 L. Torquato, Stoica M. Antonio, πρὸς Πικτηκῆ
 M. Pisoni daremus. ἀξιολόγους id fore putarā,
 quòd omnes illi decesserant. Hæc Academica,
 vt scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio con-
 tuleram: sanè in personas non cadebant: erant
 enim λογικώτερα, quàm vt illi de iis somniasse
 vnquam viderētur. Itaque vt legi tuas de Var-
 rone, tanquam ἑρμῆιον arripui. Aptius esse nihil
 potuit ad id philosophiæ genus, quo ille maxi-
 mè mihi delectari videtur, meâque partes vt
 nō sim cōsecut⁹, vt superior mea causâ videat-
 ur. sunt enim vehementer πρῶτα, ἀντιόχεια, quæ
 diligenter à me expressa, acumen habent An-
 tiochi, nitorem orationis nostrum, si modò is
 est aliquis in nobis. Sed tu, dādó sine putes hos
 libros Varroni, etiam atque etiā videbis: mihi
 quædam occurrūt, sed ea corām. Videmus ad-
 huc in hac epistola nuncupationem Academi-
 corum librorum incertam: Atticus quintum
 de Finibus describédum dederat: de eo, & rur-
 sum de nuncupatione Academicarū quæstio-
 num & librorum de Finibus agitur. Dic mihi,
 placétne tibi primùm edere iniussu meo? hoc
 ne Hermodorus quidē faciebat, is, qui Plato-
 nis libros solitus est diuulgare: ex quo, λόγους

Ἐπιμόδιος. Quid illud: rectumne existimas, quicquid antè quàm Bruto, cui te authore προσφωνῶν; Scripsit enim Balbus ad me, se à te quintum de Finibus librū descripsisse: in quo nō sanè multa notavi, sed tamen quædam. Tu autem commodè feceris, si reliquos cōtinueris, ne & ἀδιόρθωτα habeat Balbus, & ἑώρα Brutus. Sed hæc hæctenus, ne videar πρὸς μικρὰ προσδέξιν. Et si nūc quidē maxima mihi sunt hæc: quid est enim aliud? Varroni quidē quæ scripsi te authore, ita propero mittere, ut iā Romā miserim describēda. Ea si voles, statim habebis: Scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. Ea verò continebis, quoad ipse te videam: quod diligentissimè facere soles, cum à me tibi dictum sit. Quomodo autem fugit me tibi dicere: mirificè Cerelia, studio videlicet philosophiæ flagrans, describit à tuis: Istos ipsos de Finibus habet. Ego autem tibi cōfirmo (possum falli, ut humanus) eam à me non habere: nunquam enim ab oculis meis abfuerunt. Tantūm porrò aberat, ut binos scriberēt, vix singulos confecerunt. Tuorum tamen eò nullum delictum arbitror: Itēque, quæ te volo existimare: à me enim prætermisum est, ut dicerem, eos exire nondum velle. Tandem verò ista Varroni nuncupatio constitit, ut ex epistola hac de re ad Varronem perscripta patet, & literis ad Atticum continuatis. De Varrone non sine causa quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. Occurrūt mihi quædam: sed

ea corám. Te autem ἀσμενέστατα intexui, faciám-
 que id crebriùs: Proximis enim tuis literis, pri-
 mùm te id non nolle cognoui. Et ibidè: Var-
 roni simulac te videro, si tibi videbitur, mittã.
 Quid autè dubitarim, cùm videro te, scies. Et
 epistola proxima: Libri ad Varronè nō mora-
 bãtur: sunt enim perfecti: tantùm mēda libra-
 riorum tolluntur: De quibus libris scis me du-
 bitasse: Sed tu videris. Eodem tempore libri
 de Finibus describebantur. Quos Bruto mitti-
 mus (ait) in manibus habent librarij. Interim
 de M. filij profusione, nescio quid inaudisse
 pater visus est. Incredibile est, ait, quàm ego
 ista non curem. Omni tibi asseueratione affir-
 mo, quod mihi credas, velim, mihi maiori of-
 fensionis esse, quàm delectationi, possessiuncu-
 las meas: magis enim doleo, me nō habere cui
 tradã, quàm habere, qui vtar. Reuocauit ve-
 rò illam superiorem nuncupationis dubitatio-
 nem Atticus. Quid tibi ego de Varrone rescri-
 bã? quatuor διφθέρααι sunt in tua potestate. Quod
 egeris, id probabo. Nec tamen ἀιδέομαι τρωας.
 quid enim? Sed ipsi quàm res illa probaretur,
 magis verebar: Sed quoniam tu suscipis in alte-
 ram aurem. Item: Sed quid est tandem, quod
 perhorrescas? quia tuo periculo iubeam libros
 dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac vt scia-
 mus: nihil enim est illis elegantius. Volo Var-
 ronem, præsertim cùm ille desideret: Sed est,
 vt scis,

Ἄφνος ἀνὴρ, τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αὐτιόωτο.

Ita mihi sæpe occurrit: Vultus eius est querentis fortasse, vel hoc meas partes in his libris copiosius defensas esse, quàm suas. Quod mehercule intelliges non esse, si quando in Epistulum veneris: Nam nunc Alexionis epistolis cedimus: Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: & id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, faciliè patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Quare si addubitas, ad Brutum transeamus: est enim is quoque Antiochius. O Academicam volaticam, & sui similem! modò huc, modò illuc. Sed queso, epistola mea ad Varronem, valde ne tibi placuit? Malè mihi sit, si vnquam quicquam tam enitar. At ego ne Tyroni quidè dictavi, qui totas *περιοχὰς* persequi solet, sed Spinthero syllabatim. Haftenus Tullius. Quare dubium Academicæ quæstionis & varium consilium videmus: Quid deinde? nunquid vlla cessatio intercessit? Equidem credibile non est, quantum scriberet die, quinetiam noctibus: nihil enim erat somni. Secutæ tandem sunt quæstiones Tusculanæ: funebris laudatio Porciæ, quæ Catonis soror fuit: quod etiam argumentum & Varro & Lolius tractauère. Sæpe *συμβουλευτικόν* illud ad Cæsarè voluit. Verùm quàm inuitè liber animus ad istam asfentationem adducitur? Epistolam, vt ad Cæsarem, nobis verò semper rectissimè placuit,
 vt isti

vt isti antè legerent: Aliter enim fuiffemus & in hos inofficiofi, & in nosmetipfos, fi illū of-
 fenfuri fuimus, penè periculofi: Ifti autem inge-
 nuè: mihi que gratum, quòd quid sentirent, nō
 reticuerunt: Illud verò vel optimè, quod ita
 multa mutari volūt, vt mihi de integro scribē-
 di cauffa non fit. Quanquam de Parthico bel-
 lo quid fpectare debui, nifi quod illum velle
 arbitrabar? Quod enim aliud argumentum e-
 piftolę noftrę, nifi *κολακία* fuit? An fi ea, quę op-
 tima putaram, fuadere voluiffem, oratio mihi
 defuiffet? Totis igitur literis nihil opus eft. vbi
 enim *ἐπίτρογμα* magnum nullū fieri poffit, *ἀπό-
 τρογμα* vel non magnum, moleftum futurum
 fit. Quid opus eft *παραινδιωεύειν*; præfertim cū
 illud occurrat, illum, cū antea nihil fcripfe-
 rim, exiftimaturum me, nifi toto bello confe-
 cto, nihil fcripturum fuiffe? Atque etiam ve-
 reor, ne putet me hoc quafi Catonis *μείλιγμα* ef-
 fe voluiffe. Quid quæris? valdè me pœnitebat,
 nec in hac quidem re quicquam magis vt vel-
 lem, accidere potuit, quàm quòd *σπευδὴ* noftra
 non eft probata. Ergo *συμβουλευτικόν* iam fcri-
 ptum, deletum eft: & rurfus tamen alia quapiã
 forma reffectum. De epiftola ad Cæfarē, iurato
 mihi crede: nō poffum, nec me turpitudō de-
 terret, etfi maximè debebat: quàm enim tur-
 pis eft affentatio, cū viuere ipfum, turpe fit
 nobis? Sed vt cœpi, non me hoc turpe deterret:
 ac vellem quidem: efferem enim, qui efferē-
 bam:

bam: sed in mentem nihil venit: Nam quæ sunt
 ad Alexandrum, hominum eloquentium &
 doctorum suasiones, vides quibus in rebus ver-
 sentur? Adolefcētem incensum cupiditate ve-
 rissimæ gloriæ, cupientem sibi aliquid consilii
 dari, quod ad laudem sempiternam valeret, co-
 hortantur ad decus: Nō deest oratio: Ego quid
 possum? tamen nescio quid è quercu exculpse-
 rā, quod videretur simile simulacri: in eo quòd
 non multa erant paulò meliora, quàm ea quæ
 fiunt, & facta sunt, reprehenduntur: Quod me
 minimè pœnitet: Si enim peruenissent istæ lite-
 ræ, mihi crede, nos pœniteret: Quid? tu non vi-
 des ipsum illum Aristotelis discipulum sum-
 mo ingenio, summa modestia, posteaquā rex
 appellatus sit, superbum, crudelem, immode-
 ratum fuisse? Quid? tu hunc de pompa Quiri-
 ni contubernalem, his nostris moderatis epi-
 stolis lætaturum putas? ille verò potiùs non scri-
 pta desiderat, quàm scripta non probet: postre-
 mò, vt volet. Abiit illud, quod tum me stimu-
 labat, quod tibi dabam, *περίβλημα ἀρχιμήδου*, mul-
 tò mehercule magis nunc opto casum illum,
 quàm tum timebam, vel quemlibet. Hic
 ancipitē vides animū, & in eo, quod minimè
 probabat, opere anxie occupatum: Scripsit ta-
 men tandem aliquando ad Cæsarem *συμβουλι-
 τικόν* illud nescio quid, sed cuius ipsum scripto-
 rem suppuderet: vnde illa quædam est excu-
 satio: Ad Cæsarem quam misi epistolam, eius
 exemplum

exemplum fugit me tum tibi mittere: nec id
 fuit, quod suspicaris, vt me puderet tui, ne ridi-
 culè Micyllus: nec mehercule scripsi aliter, ac
 si πρὸς ἴσον ὁμοίονque scriberem: bene enim existi-
 mo de illis libris, vt tibi corám. Itaque scripsi
 & ἀκολοιεύτως & tamen sic, vt nihil eum existi-
 mé lecturū libentiùs. Atq; superiores illæ cō-
 solationes, & priuatarū & publicarū molestia-
 rum, exempla Ciceroniano nostro cōsimilium
 in priuatis & publicis molestiis consolationū.
 Quid deinceps? Cæsaris interitus multa con-
 turbauit: ingenium tamen oratoris nequaquā
 conturbauit: rediit enim ad Remp. & Thrasyl-
 buli Atheniensis exemplo pacem & concor-
 diam suavit: Sed mox statu rerum offensus, ad
 pristinum otium se retulit, & legationem libe-
 ram in Græciā primò filij gratiā (quem quàm
 optimum & omni genere doctrinæ ornatif-
 simum esse cupiebat) accepit. A Cicerone
 mihi literæ, ait, sanè πεπρωμένοι & bene longæ:
 cætera autem vel fingi possunt: πῖνος, literarum
 significat doctiorem: Nunc magnoperè à te pe-
 to, de quo sum nuper tecum locutus, vt videas,
 ne quid ei desit: Id cū ad officium nostrum
 pertinet, tum ad existimationem & dignitatē:
 quod idem intellexi tibi videri omnino. Si er-
 go est, volo mense Quintili in Græciam: Sunt
 omnia faciliora: sed cū sint ea tempora, vt
 certi nihil esse possit, quod honestum mihi sit,
 quid

quid liceat, quid expediat, quæso da operam, ut illum quàm honestissimè, copiosissimèque tueamur. Quod subinde locis aliquot iteratur. Elegantia verò & forma scribendi, quæ tum fuerit in Marco filio, perspici potest ex his literis, quæ adhuc extant, ab eo ad Tyronè scriptæ: Primò igitur legatio, filij tantùm causâ à Cæsare postulata erat: sed tãdem post interitum Cæsaris, cædis etiam vitandæ causâ. Suscipe, ait, nunc meam deliberationem, qua sollicitor: Ita multa veniunt in mentem in vtranque partem. Proficiscor, ut constitueram, legatus in Græciam: Cædis impendentis periculū nonnihil vitare videor: sed casurus in aliquam vituperationem, quòd Reipub. defuerim tam graui tempore: Sin autem mansero, equidem video in discrimine: sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim Reipublicæ. Iam illa cõsilia priuata sunt, quòd sentio valdè esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia causâ profectionis mihi vlla fuit, cùm consilium cepi legari ab Cæsare. Tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. De moribus autem filii subueretur interdum pater, quòd à præceptorib⁹ frigidè laudaretur. Cupio, cū Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Græciã: magni interest Ciceronis, vel mea poti⁹, vel me hercule vtriusq;, me interuenire discenti: Nã epistola Leonidæ, quam ad me misisti, quid habet, quæso,

quæso, in quo magnopere lætemur? Nunquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur, *Quomodo nunc est.*

Non est fidentis hoc testimonium, sed potius timētis. Herodi autem mandāram, vt mihi κατὰ μίτον scriberet: à quo adhuc nulla litera est: vereor ne nihil habuerit, quod mihi cum cognossem, iucundum putaret fore. Studium patris de erudiendo filio videmus: liberalitatē etiam epistola sequens indicat. Cicero noster quò modestior est, eò me magis commouet: ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit: Scripsit autem ad Tyronem, sibi post Cal. Apriles (sic enim annuū tempus confici) nihil datum esse: tibi pro tua natura semper placuisse: téque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modò liberaliter à nobis, sed etiam ornate cumulatēq; tractari. quare velim cures, nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem, vt permutetur Athenas, quod sit in annuū sumptum: Et scilicet Eros numerabit: Eius rei causa Tyronē misi. Curabis igitur, & ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes. Hic patris liberalitatē agnoscim⁹, agnoscamus etiā solitudinem, vt antea: sed tamen amoris paterni quandam credulitatem. Tandem à Cicerone tabellarius: & mehercule literæ περιωμένως scriptæ, quod ipsum προνοπῶ aliquam significaret.

R

Cæteri

Cæteri præclara scribunt: Leonides tamen retinet suum, Adhuc: Summis verò laudibus Erotes: Quid quæris? vel verba mihi dari faciliè patior in hoc, meque libenter præbeo credulum. Tu velim, si quid tibi est à tuis scriptum, quod pertineat ad me, certiore me facias. De Cicerone velim ita sit, vt audivimus. Doctoris autem Leonidæ exceptio, in laudibus M. filii, & patris suspicio, ad voluptatem & ebrietatem respiciunt: qua iuuenis à Gorgia Rhetore coinquinatus est: Didicit enim ab hoc magistro binos congios simul haurire: adeò vt Antonium patris interfectorem postea hac egregia laude vicerit, ait Plinius. De his erratis est M. filii quædam deprecatio ad Tyronem. Quare Marcus pater, doctorem illum propterea consuetudine filii prohibuit, ait Plutarchus: Quo exemplo, vide quanta in erudiendis liberis, boni patris cura debeat esse, cum tam diligens pater aliquando falsus sit. Verum enim verò caue ne tu in hoc liberæ legationis otio, Ciceronè otiosum putes: Nihil minùs vnquã otiosus fuit, quàm cum esset otiosus: His enim otii mensibus, nobilis disputatio de Natura Deorum, de Diuinatione, de Fato descripta est. Monui antea, castrensem & armorum comitem eloquentiam aliquando fuisse: Itaque etiam ciuilibus bellis renascentibus, Pansam & Hirtium designatos Coss. veteranus hic magister instituit, & armis eloquentiæ contra futuros tumultus armavit,

armavit. Haud amo (ait) vel hos designatos, qui etiam declamare me cœgerunt, vt ne apud aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meę nimię facilitatis: Nam id erat quondam quasi necesse: Nunc quoquo modo se res habeat, nõ est item quod dudum. Istud etiam nimirum est, quod in proœmio de Fato significatur, Hirtium à Cicerone eloquentię studiis incensum esse. Tum verò quartus & extremus calamitatis velut actus impendebat à Cæsarianis: quencunque enim hæc pars lætatum morte Cæsaris putaret (lætitiam autem apertissimè Cicero tulerat) hũc in hostium numero videbatur habitura: Itaque Ciceroni restabat, vt ad Sextum in Hispaniam, aut ad Brutum in Gręciam se conferret. Res (ait cum Attico suo) odiosa, & aliena nostris atatibus, & incerto exitu belli: & nescio quo pacto tibi ego possum, mihi tu dicere,

*οὗτοι τέκνον ἐμὸν δέδωκε πολεμῖα ἔργα,
 Ἄλλὰ σὺ γ' ἡμερόντα μετέρχεο ἔργα λόγιο.*

Vir iste, A V D. lacertis & viribus corporis, fortis admodum non fuit, nec his telis sententiã tueri valdè potuit: ingenio certè & studio fortissimus fuit & inuictissimus: vitæ nullum quidem videtur vnquam diem, nisi ducta linea, præterijisse: Et quanuis animum nonnunquam abiiceret, studium tamen nunquam abiicit: Historiam igitur quemadmodum amplexus esset Cicero, antea iam sæpe dictum est: eadem

R ij modò

modò præsentium temporum meditatur, hortatore Attico Hortaris me (ait) vt historias cōscribam, vt colligam tanta eorum scelera, à quibus etiam nunc obsidemur. Et rursus postea: Ardeo studio historiæ: Incredibiliter enim me commouet tua cohortatio: quæ quidē nec institui, nec effici potest sine tua ope. Coram igitur hoc quidem conferemus. Sæpe nescio quid ἀνεύδοτον, in tyrannidem interfecti Cæsaris, Attici monitu cogitauit: de quo etiam Trebonius ad Ciceronem. Nanque illud nō dubito, quin si tu aliquid de Cæsaris interitu scribas, non patiaris me minimam partem & rei & amoris tui ferre. At Tullius deterritus est periculo. Librum meum (ait) illum ἀνεύδοτον nondum vt volui, perpoliui: Ista verò, quæ tu contexi vis, aliud quoddam separatū volumen expectant. Ego autem (credas mihi, velim) minore periculo existimo cōtra illas nefarias partes viuo tyranno dici potuisse, quàm mortuo: ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter: Nunc quacunque nos commouimus, ad Cæsaris non modò acta, verùm etiam cogitata reuocamur. Hortatus est etiam postea Atticus ad idem argumentum nomine Bruti edendum. Brutum omni re, qua possum, cupio iuuare, ait Tullius: cuius de oratiuncula idem te, quod me sentire video: sed parum intelligo, quid me velis scribere: quasi à Bruto habita oratione, cū ille ediderit: quī tandem
con-

conuenit? an sicut in tyrannum iure optimo
 cæsum multa dicentur, multa scribentur à no-
 bis? sed alio modo & tempore. Et rursum: De
 oratione Bruti prorsus contendis, mecúmque
 iterum tam multis verbis agis. Egóne vt eam
 caussam, quam is scripsit? ego scribam non ro-
 gatus ab eo? nulla *παρεγχειρισίς* fieri potest con-
 tumeliosior. At (inquis) *ήρακλείδον* aliquod. Nō
 recuso id quidem: sed & componendum ar-
 gumentum est, & scribendi expctandum tem-
 pus maturius. Et paulò pòst: Ita gratiosi e-
 ramus apud illum (quem Dij mortuum per-
 dant) vt nostræ atati, quoniam interfecto do-
 mino liberi non sumus, non fuerit dominus il-
 le fugiendus. Rubeo, mihi crede: sed iam scri-
 pseram, delere nolui. Tandem verò satyricū
 hoc *ήρακλείδον* misit ad Atticum, sed *ἀνέκδοτον* es-
 se voluit. Orationem tibi misi, ait: eius custo-
 diendæ & proferendæ arbitrium tuum: Sed
 quando illum diem, cùm tu edendam putes?
 Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse:
 melior est *ἀναντιφωνησία*, qua me vsurum arbi-
 tror. Et nescio quid simile præterea. Excudá,
 ait, aliquid *ήρακλείδον*, quod lateat in thesauris
 tuis. Non edendi igitur libri caussa, metus fuit:
 arbor enim erat excisa, sed non euulsa: Itaque
 frutificabatur: sublatóque tyranno, multiplex
 tamen tyrannis remanebat. Hoc etiam tem-
 pore videntur conscripti Cato maior & Læ-
 lius: Catonis certè mentio fit in epistolis ho-

rum temporum. Legendus mihi sapius est (ait Tullius) Cato maior ad te missus: amariorem enim me senectus facit, stomachor omnia; sed mihi quidem *σοφιώπιε* viderint iuvenes.

Item: Quòd verò scribis, te magis delectari,

Ο Τίτε, σὶ τίς εἶμι ἐγώ:

si quid agis, addis mihi scribendi alacritatem. Id autem est operis illius initium. Et Cicero respondens eadem synecdoche, *Ο Τίτε*, tibi prodesse lætor. Consecuti libri de Officiis. Nos hîc, ait, *φιλοσοφούμεθα* quid enim aliud? & *τὰ πρὸς τὸ καθήκοντος* magnificè explicamus: *προσφώνουμεθα*; Ciceroni: qua de re enim potiùs pater filio? Deinde alia: Quid quæris? extabit opera peregrinationis huius. Item: *τὰ πρὸς καθήκοντος*, quatenus Panætius, absolui duobus: illius tres sunt: sed cùm initiò diuississet ita, tria genera exquirendi officii esse: vnum, cùm deliberamus, honestum an turpe sit: alterum, vtile an inutile: tertium, cùm hæc inter se pugnare videantur: quomodo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere vtile: De duobus primis præclare differuit: de tertio pollicetur se deinceps scripturû: sed nihil scripsit: eum locum Posidonius persecutus: Ego autè & eius librû accersiui, & ad Athenodorû Caluû scripsi, vt ad me *τὰ κεφάλαια* mitteret, què expecto: què velim cohortêre, & roges, vt quâprimùm: in eo est *πρὸς τὸ κατὰ πρὸς καθήκοντος*. Quod de inscriptione quæris, non dubito,

dubito, quin τὸ καθήκον, officiũ sit: nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, de Officijs: προσφωνῶ autem Ciceroni filio: visum est nō ἀνοικεῖον. Sed vt aliud ex alio, mihi non est dubium, quin quod Græci καθήκον, nos officium. Id autẽ quid dubitas, quin etiam in Rempub. præclarẽ caderet? nõne dicimus Consulũ officiũ, Senatus officium? Præclarẽ conuenit: aut da melius. Hic locus indicat reprehensionẽ quandam Attici, de operis huius titulo fuisse: sed non satis exprimit. Et certẽ officij nomen, cõmune est in bonis & malis: vt vix etiam, quomodo à Cicerone definitum est, moralis philosophiæ satis proprium nomẽ esse videatur. Sed tum Cicero Officiorum opus, è philosophicis operibus longè pulcherrimum, in tanta rerum perturbatione, mente tranquillissima composuit: & quò morti propior, tantò vegetior, bonarũque cogitationũ ac meditationum plenior & abundantior fuit. Ideòq; imitandi Ciceronis hæc ætas præcipuè eruditis ingeniis exposita est, cùm turbulenti motus animorum resederint, consiliũque & iudicii, cogitationis ac doctrinæ fructus maturi sint. Quid tum verò: tot labores & sudores, gloriæ causã exhausti: id enim bonum, videtur animo laudis audissimo summum fuisse: Ergo in extremo vitæ spatio, de gloria libri duo exarati sunt. Librum (ait) tibi celeriter mittam de gloria. Et paulò post: De gloria misi tibi: custodies igitur vt so-

les: sed notetur eclogarii, quos Saluius bonos auditores nactus, in conuiuio duntaxat legat: mihi valdè placent: mallé tibi. Hæc ille: Saluius autem, anagnostes fuit, qui hos libros recitaret. Idè rursus ferè scribitur Attico. Quòd Erotem non sine munusculo expectasse dicis, gaudeo non fecellisse eam rem opinionem tuâ, sed tamè idè σύνταγμα mihi ad te retractatius: & quidem ἀρχέτυπον ipsum crebris locis inculcatum & resectum. Hunc tu tralatum in macrocolum, lege in arcano conuiuio tuis, sed si me amas, hilaris & bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cùm sint tibi irati. Atque de huius libri proœmio id permirū est, quod Tullius Attico scribit. De gloria (inquit) librum ad te mihi, & in eo proœmium id est, quod in Academico tertio: Id euēnit ob eā rem, quòd habeo volumē proœmiorum: ex eo eligere soleo, cùm aliquod σύγγραμμα institui. Itaq; iam in Tusculano, qui non meminissim me abusum isto proœmio, conieci in eum librum, quem tibi mihi. Cùm autem in nauī legerē Academicos, agnoui erratum meum. Itaque statim nouum proœmium exaravi, & tibi mihi. Tu illud defecabis, & hoc agglutinabis. De hoc iterum illud ibidè: Nostrum opus tibi probari lætor, & quòd antè ipse posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa tuo iudicio: Cerulas enim tuas illas miniatulas extimescebam. Hoc anno videtur epistolarum συναγωγή quondam per Tyro-

nem

nem fecisse, vt ederentur. Velix autem, in Græcæ legationis itinere, Topica scripta sūt, vt nūcupatio libri ad Trebatium significat. Exarsere interea contentiones Octauij & Antonij: Itaque ab Octauii propinquis, Philippo & Marcello, sollicitatus est, vt se puero coniungeret aduersus Antonium. Plutarchus somnio quodam impulsū Ciceronem narrat, sed hac de re prudentem Ciceronis & spectatam deliberationem in epistolis, non insomnij speciem comperio. Cū igitur ab Octauii partibus vehemēter expeteretur, Octauiano, vt perspexi (ait) satis ingenii, satis animi: uidebaturq; erga nostros ἠρώας ita fore, vt nos vellemus, animatus: Sed quid ætati credendū sit, quid nomini, quid hereditati, quid κατὰχρῆς, magni cōsiliij est. Et iterū: Ille vrget, ego autem σκεπτομαι nō cōfido ætati, ignoro quo animo. Deinde eadem dubitatio. Octauium, quanuis manu magna veniat, tamē puerum esse: ac si multūm posset, multò firmius acta tyranni comprobatum iri, quàm in Telluris: atque id contra Brutum fore: sin autem vinceretur, intolerabilem Antonium. Et paulò post de cōcione Octauii: Redeo ad Rempub. cū multa mehercule à te se περὶ πολιτικῶν genere prudenter. Sed de his literis, nihil prudentius. Quanquā enim posset in presentia bellè iste puer retūdere Antoniū, tamē exitū expectare debem⁹. At quæ cōcio? nā est missa mihi: Iurat, ita sibi parētis honores cōsequi liceat: & simul dextrā intēdit ad statuā.

Ergo

Ergo futura prospexit, & tum Remp. tanquam desperatam, missam omnino fecit, quia desperatis etiam Hippocrates vetaret adhibere medicinam. Attamen patriæ, quam iterum seruaturus videbatur, charitas peruicit, vt *ἑυθανασία* in Tusculanis tam bene laudatam, exemplo quoque suo laudaret, ea præsertim ætate, quam abesse longè à sepulcro negant oportere: Itaq; missa legatione Græciæ, thesim illam, auctori quidem suo capitalem & pestiferam, sed certè nobilem, & cuiusuis mortis periculo longè præponendam, pro patriæ libertæ contra tyrannum, tanquam cygnea voce quatuordecim Philippicis perorauit: in eamque omnia illa in Cæsaris tyrānidē meditata *ἠρακλείδεια καὶ ἀνέκδοτα*, mirabiliter effudit. Prima itionis in Græciam & reditionis *ἀπολογισμὸν*, quem Atticus requirebat, habuit: hinc irritatus Antonius, cū magna & multorum dierū declamatione in Tullium inuectus esset, senex orator, ætatis nempe anno quarto & sexagesimo, velut Entellus senectute grauis contra Daretem, sic aduersus Antonium Philippica secūda lacertos mouet, præteritorūque annorum animis reuocatis,

Acrior ad pugnam redit, & vim suscitât ira:

Tum pudor incendit vires, & conscia virtus.

Hac verò oratione non modò superiores oratores, sed seipsum longissimè superauit: vt minimè mirum sit, declamationum thematis agitatam, mori Tullium maluisse, quàm Philippicam

cam hanc incēdere, vt apud Senecam & Quin-
tilianum est: honestamque ingenii laudem, tur-
pi corporis salute chariorem habuisse: Vnde e-
tiam illud Satyrici poetæ:

—ridenda pœmata malo,

Quàm te conspicue diuina Philippica fame,
voueris à prima quæ proxima. —

Reliquæ deinde in Antonium conciones, tan-
quam *ἐπιεικῆ* quædam & umbratiles pugnæ
fuerunt: his enim Antonium vrbe expulit, &
ad eum persequendum, Cofs. Hirtium & Pan-
sam, tū Octauium puerū magnis exercitibus
armavit: qui Cofs. cæsis fugatoque Antonio,
ad Octauium rediēre. Nec verò interea mili-
tari virtute M. filius minùs in Bruti castris eni-
tuit, quàm pater ciuili ista pugna: Equitatu
enim præfectus, legionem, quam L. Piso Lega-
tus Antonii ducebat, in suam potestatem rede-
git, & C. Antonium fratrem M. Antonii ce-
pit, & alia pleraq; egregia facinora edidit: ma-
ioraq; (vt ex indole apparuit) editurus, si liberū
virtutis exercendæ campum nactus esset. In
hac autem dimicatione, reprehensus est M. pa-
ter ab Attico & Bruto, quòd nimius esset in
decernēdis honoribus & supplicijs. De laudi-
bus Dolabellæ deruam cumulum, ait ad At-
ticum. Hunc enim nimium secunda Philip-
pica laudauerat. Brutus verò in epistolis que-
ritur, immodicis opibus Octauium augeri, &
tanquam dominum, humiliùs & demissiùs ro-
gari.

gari. Et quidem hac animi humilitate & demissione, qua rebus aduersis antea sæpe succubuerat, & Rēp. & seipsum puero Octauiō, dū ei exercitum, imperium, ouationē, cōsulatum denique procurat, miserè credidit: hinc enim ruina Reip. secuta est: hinc etiam Ciceronis cædes: ab Octauiō enim proditus, cū iam in altum inuectus, ad Brutum aut Sextum posset effugere, fugæ vitæque pertæsus, Moriar (inquit) in patria sæpiùs à me seruata. Itaque afflictā per Triumuiros Republica, ab Herennio ingrata auaritia occęcato (hunc enim ipsum parricidii reum, Tullius periculo capitis liberauerat) Antonii iussu trucidatur, trucidatq; caput inter duas man⁹ pro rostris ponitur, ac uetiam in linguam, qua Philippicas pronūtiasset, à Fulvia scęuitum: Sic omnes corporis partes, quæ acerrimum illum patriæ libertatis vindicem ac propugnatorem animū adiuuerant, feram & immanem tyranni crudelitātē subiēre: vel potiùs in pulcherrimo Romanæ libertatis loco, ubi vita præcipuè omni laude enituerat, sempiternum gloriosæ mortis trophæum posuère, ut nec Antonio ignominia scēdior, nec Ciceroni gloria præstantior tali morte accidere potuerit. Quanquam M. patris cædem M. filius cęde captiui Antonij expiauit, & postea cum Octauiō factus Cof. Antonii statuas afflixit, cæterāq; ornāmēta aboleuit, edictōq; veruit, ne quis in posterum ex Antoniorū gente,

te, Marcus appellaretur. Sic igitur vir eloquentissimus extinctus est, paulatimque deinceps eloquentia ipsa extingui cœpit, ut ipse paulo ante mortem velut auguratus est. Atque oratorum quidem laus, ait Tusculana secunda, ita ducta ab humili, venit ad summum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, canescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur.

Quamobrem, A V D. qui Ciceronis eloquentiam vobis ad imitandum proponitis, tantæ virtutis, tam varias tamque graues causas ex hoc vniuersæ vitæ cursu, ante oculos (per Deum immortalem) reuocate, quæ doctrinæ, quæ studia infantis, pueri, adolescentis, viri, senis denique Ciceronis fuerint: nullam vniuersæ vitæ partem laboribus eloquentiæ, vigiliisque vacuam reperietis. Natus est in erudita familia, infantiae incunabula, rudimenta futuri oratoris fuere. Puer primùm Græcis, deinde Latinis Grammaticis traditus, pueros omnes bene loquendi benèque scribendi diligentiam superauit: Adolecens omnes omnis generis omnisque loci Rhetores, oratores, philosophos, iureconsultos auscultauit & obseruauit: non ut æqualibus suis eloquentiæ laude par esset, sed ut benedicendi fama gloriæque cum summis ac principibus contenderet. Quid virilis ille forensium actionum, publicorumque honorum cursus, Questuræ, Ædilitatis, Præturæ, Cōsulatus spatium definitus, quas animi ingenique contentiones,

tiones, quos sudores, quæ pericula, quã victoriam tandem palmamque nõ habuit? quid decursus ætatis & flexus, quàm præclara, quàmque multa boni illius eloquētisque viri monimēta, quàm admirabili mentis acie, quàmque incredibili ingenii vigore composuit? Natura Ciceroni ad summum eloquentiæ principatum initia rudia contulit, ars incrementa dedit, sed improbissimus ille perpetuæ commentationis & exercitationis labor, infinita quadam accessione, & naturæ initia, & artis incrementa superavit. Quare qui reuerã ac veritate Ciceronianus esse, non specie tantum ac nomine haberi cupiet, optabit ille quidẽ Ciceronis & naturã & doctrinam, vel utrâque etiam paulò meliorem, sed maximè omniũ (quod per se ipse præstare potest) industriam illam, vniuersæ vitæ sociam & comitem perpetuam adhibebit.

DIXI.

GRÆCORVM QVO-
RVNDAM IN HOC LIBRO
disperforum Latina conuersio.

Notarum prior paginam, posterior lineam tibi significabit.

5. 25 ἡμερολόγιον καὶ ἡμερησίον, *diarium.*
 20. 27 ἐποχῆς, *retentione.*
 30. 2 ζήτημα, *questionem.*
 31. 2 κανὼν, *regula.*
 31. 3 ἄκυρον, *improprium.*
 41. 2 ἀπόγραφα, *descripta.*
 50. 3 ἐνθουσιασμόν, *afflatum diuinum.*
 74. 19 ἀπεικίστατος, καχεκτικὸς, *ignauissimus, peruersus.*
 97. 21 ὑπεραττικὸς, *valdè atticus.*
 97. 22 δημοθέου, *Demosthenis.*
 97. 23 ἀττικώτατα, *maximè atticè.*
 98. 25 καθολικὸν θεώρημα, *uniuersale præceptum.*
 141. 18 γυμνασιῶν, *apud gymnasia.*
 142. 8 οἰκείον, *proprium.*
 147. 20 σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος, *magnificentior
est urbanior.*
 148. 1 ἀποσπασμάτια, *reliquiæ.*
 148. 2 σῶμα, *corpus.*
 151. 16 ἀμάλονον, *videtur nomen esse bibliothecæ.*
 151. 17 τοποθεσία, *descriptione loci.*
 152. 18 ἀμαλθεία, *amalthea, etiam bibliothecæ nomen.*
 155. 19 ἀγῶνα, *certamen.*
 157. 28 τίς πατέρ' ἀνήσει;—*Quis patrem laudabit?*
 158. 1 ἐγκωμαστικά, *laudatiua.*
 159. 9 μυροθήμιον, *pigmentarium.*

159. 17 ὑπόμνημα, *commentarium*.
 160. 6 φιλόπατρις, *amans patriæ*.
 162. 2 πελιναιών, *Pelinæorum*.
 162. 6 Κορινθίων καὶ Ἀθηναίων, *Corinthiorum & Athenienſium*.
 162. 12 κατάκρισις, *ſanctio*.
 162. 21 Εἰς εἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι πρὸς πείτην. *Vnum optimium optinuum, pugnat pro patria*.
 162. 26 Θεοφράστου πρὸς φιλομαθείας, *Theophrasti de studio discendi*.
 163. 10 ὁμοειδέης, *vnius ſpeciei*.
 163. 11 ἀνθηρογραφῆσθαι, *floribus ornari*.
 164. 7 Αἰδέομαι Τρώας καὶ Τρωάδας ἑλμεισπέλους. *Timeo Troianos & Troianas trahentes veſtes*.
 164. 11 πονυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχεῖν ἀναθήσῃ. *Polydamas mihi primus conuictum faciet*.
 164. 21 Αἰδέομαι Τρώας. — *vereor Troianos*.
 164. 29 φιλοσοφῆν, *philosophari*.
 165. 9 ἀνέκδοτον καὶ Ἡρακλείδων. *Non editum, & qualia ſcripſit Heraclides Ponticus: vel, Herculeum neſcio quid*.
 165. 18 Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν τίτον ἀσπάζεται. *Cicero philoſophus politicum Titum ſalutat*.
 165. 19 φιλοσοφῶμεθα, *philosophemur*.
 165. 23 τὸν πρακτικὸν βίον, *aſtutam vitam*.
 165. 24 τὸν θεωρητικὸν, *contemplatiuam*.
 173. 22 μυσικώτερα, *occultiora*.
 174. 16 συμπάβους, *indites*.
 174. 25 Σπάρταν ἔλαχες, τῷ τῷ κόσμῳ. *Spartam naſcius es, hanc exorna*.
 175. 6 βαθύτης, *altitudo*.
 175. 20 τῷ ἔσω γραμμῷ, *mediam lineam*.
 176. 27 ἐξωτερικούς, *externos*.
 178. 14 ἐμβόλιον, *interpoſitum*.
 183. 18 τεχνικώτερον, *artiſcioſius*.
 188. 12 μελέτη, *meditatio*.

188. 18 οἷα τ' ἂν δέσποινα, *qualis domina.*
 190. 15 ἐπικεφάλια, *tributa.*
 191. 9 συμφιλοδοξοῦσι, *vnā studiosi sunt.*
 192. 8 μῶμω, *tomos.*
 192. 16 πεφυσίωμαι, *inflatus sum?*
 192. 17 λαμπρὰ, *splendida.*
 193. 15 ἑτέτριπτα, *quadrigas.*
 194. 2 οἴχεται, *abit.*
 194. 6 βαθύτητα, *altitudinem.*
 194. 8 ὑπομυμψόμενος, *aliquantum questus.*
 194. 13 ἐξ ἀφαιρέσεως, *ex detractiōne.*
 194. 16 πρῶσανατρεφομέλω, *recreatam.*
 194. 29 ἰσοδυναμοῦσιν, *aequivalentem.*
 195. 4 διαίρειν, *distributionem.*
 195. 13 ἀγραφεν, *non scriptum.*
 195. 18 ἀυτονομίαν, *libertatem viuendi suis legibus.*
 195. 22 τὸ παραδξότατον, *maximè admirabile.*
 195. 31 μηδὲν ἑντοῖς, *nihil ipsis.*
 196. 5 ἐγκελεύματα, *mandata.*
 196. 9 τὸ γὰρ εὔματ' ἐμοῦ, *rectum enim mecum.*
 197. 1 τί λοιπόν; *Quid reliquum?*
 197. 5 πολλοῦ γε καὶ δεῖ, *multum quidem abest.*
 198. 26 ὁδῶ πάρεργον, *præter propositum.*
 198. 28 ἐπίτηκτα, *liquata fuerunt.*
 199. 9 ἐκβολὴ λόγον, *digressio sermonis.*
 200. 14 παλιγγενεσίαν, *regenerationem.*
 201. 20 ἐπίσκοπος, *curator.*
 202. 8 σαλπίζῃ, *buccinat.*
 202. 10 τέρας, *monstrum.*
 202. 16 τοῦ καλοῦ, *honesti.*
 203. 1.2 χρεῶν ἀποκοπῆς, *φυλάξαν καθόδους nouas tabulas, exulum reditus.*
 203. 3 πῶ θεῶν μεγίστω ὡς ἔχειν τυραννίδα, *Deorum maximam vt habeat tyrannidem.*
 203. 21 ἀυθεντικῶς, *cum auctoritate.*
 204. 3 ἀπειρηκώτατος, *imperitissimus regendæ Reip.*

204. 4 ἀσρατηκμώτατος, *imperitissimus ducēdi exercitus.*
 205. 3 ἀπορῶ, *dubito.*
 205. 29 ὁ μολοζουμῶως τυραννίδα συσκευάζεται · *Prose-
 Eid tyrannidem comparat.*
 206. 2 μή μοι γοργείλω κεφαλῶ διανοῖο πελώρου ·
Ne mihi Gorgonium caput grauis monstri.
 206. 9 Ἰ. Εἰδῶς σοι λέγω, *sciens tibi dico.*
 207. 22 φιλόπατρις, *studiosus patriæ.*
 209. 14 πᾶσι ὁμονίαις, *de concordia.*
 209. 28 *Et deinceps:* Εἰ μολιτέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννου-
 μόη. τυραννομῶως δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ πρόσω τυραννίδος
 κατάλυσιν πειρατέον, καὶ μέλη διὰ τοῦτο πᾶσι τῶν ὄλων ἢ
 πόλις κινδυνεύει· εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐ-
 τὸς ἀρῆται. εἰ στρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι εἰρήνη μάλλον,
 ἢ πόλεμος. εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήσαντά ποι τῆς
 πατρίδος τυραννομῶως, ἢ διὰ παντὸς κινδύνον ἴτεον τῆς ἐ-
 λθυθείας περὶ. εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκη-
 τέον αὐτῶ τυραννομένῳ. εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα πῶς διὰ
 πόλεμον κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, σωαποσβεστέον ὁμοίως
 τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς ἐνεργέταις, καὶ φίλοις συγκινδυνωτέον
 ἐν τοῖς πολιτικοῖς, καὶ μὴ δοκῶσιν ἐν βεβουλεῦσθαι πᾶσι τῶν
 ὄλων. εἰ ὁ μεγάλα πῶς πατρίδα ἐνεργητέας, διὰ αὐτὸ δὲ τῆτο
 ἀνήκεστα παθῶν καὶ φθονθεῖς, κινδυνεύσκειν ἀν ἐθελοντῆς ὑ-
 πὲρ τῆς πατρίδος, ἢ ἀφετέον αὐτῶ ἑαυτῆ ποτε, καὶ τῶν οἰκζο-
 τάτων αὐτῆ ποιέσθαι πζόνοιαν ἀφαιμῶ τὰς πρὸς τοὺς ἰ-
 σχύοντες διαπολιτείας.

*Vtrum manendum in patria, quæ tyrannide oppressa
 sit: oppressa verò ipsa, vtrum omni ratione, tyrannidis
 euersio tentanda est, etiam si propterea in rerum om-
 nium discrimen ciuitas ventura sit: an euersori pro-
 uidendum, ne ipse euertatur. Vtrum patriæ opituland-
 um pace potius, quàm bello. Vtrum sit politicum,
 aliquò secedentem quiescere, cùm patria à tyranno te-
 neatur: an quoduis periculum pro libertate subuen-
 dum sit. Vtrum patriæ bellum faciundum, eaque ob-
 si-*

CICERONIANVS.

fidenda, si ipsa à tyranno opprimatur. Vtrum etiam si bello tyrannis euertenda tibi non videatur, ea tamen cum optimatibus sit fugienda: an cum bene meritis & amicis periculum in Rep. subeundum sit, quanuis nõ videantur de summa rerum bene deliberasse. Vtrum de patria optimè meritis, propterea que atrociter & inuidiosè conflictatus, vltro pro patria periculum subire debeat. Vtrum liceat ipsi sui ipsius aliquando, & rerum sibi charissimarum rationem habere, publicis potentiorum contentionibus omisis.

- 210. 17 τῶν προύργου τι, aliquid eorum, quæ ad rē pertinet.
- 219. 19 ἰ. ψευδῶς, falso.
- 219. 21 ἀκουσμοῦ, auditionem.
- 220. 19 γεωμετρικῶς, geometricè, id est, constanter.
- 223. 12 ἀποθέωσις, consecratio.
- 224. 22 συμβουλευτικόν, deliberatiuum.
- 226. 3 ἀπόγραφα, descripta.
- 226. 14 σωτάγματα, volumina.
- 226. 15 κοινότερα, communiora.
- 226. 16 πολιτικώτερον, magis politica.
- 229. 7 μνημονικὸν ἀμάρτημα, memoriæ erratum.
- 230. 3 φιλολογώτερα, eruditiora.
- 230. 4 προσφώνησιν, nuncupationem.
- 230. 5 Καλλιπίδης, Callipides.
- 230. 8 αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λῶϊον, αἰ κε δύνηται.
Eadem mensura, etiam cumulatiùs, si possis.
- 230. 12 πᾶσι γελῶν σύνταξιν, de finibus compositionem.
- 230. 16 φιλόλογοι, eruditi.
- 230. 28 ζηλοτυπεῖσθαι, inuidià premi.
- 231. 1 φιλαυτία, amor sui ipsius.
- 231. 21 παρὰ τὸ πρέπον, præter decorum.
- 231. 23 ἀπαιθευσία, ignorantia.
- 231. 23 ἰ. ἀτρεψία, nulla exercitatio.
- 232. 3 πολυγραφώτατος, plurima scribens.

232. 5 ζηλοτυπήειν, *invidere.*
 232. 12 φιλόδοξος, *cupidus gloriæ.*
 232. 19 ἀκαταληψίαν, *incomprehensibilitatem.*
 232. 23 κωφὸν πρόσωπον, *muta persona.*
 233. 7 ἀζηλότυπον, *sine invidia.*
 233. 13 ἐρμείον, *insperatum lucrum.*
 233. 17 πυγαῖα, *probabilia.*
 233. 30 λόγῳσιν Ἐρμόδωρος, *Verbis Hermodorus.*
 234. 2 προσφώνῳ, *hincipro.*
 234. 6 ἀδιόρθωτα, *incorrecta.*
 234. 7 ἔωλα, *obsoleta.*
 234. 8 πῶδὲ μικρὰ ἀνεδάξην, *circa modica sollicitus esse.*
 235. 1 ἀσμυδνεσάτα, *lubentissimè.*
 235. 21 διφθέραι, *pellicea tegumenta.*
 235. 22 αἰδέομαι Τρῶας, *metuo Troianos.*
 236. 1 εἰς ἀνὴρ, *τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιώωτο.*
Grævis vir, fortasse etiam innocentem accusaret.
 236. 17 πῶδιοχὰς, *comprehensiones.*
 237. 10 νολακίαι, *assentatio.*
 237. 13 ἐπίτθγμα, *lucrum.*
 237. 14 ἀπότθγμα, *offensio.*
 237. 15 περακινδωκίην, *periclitari.*
 237. 19 μείλιγμα, *mitigationem.*
 237. 22 ἀσπῆ, *diligentia.*
 239. 4 πρὸς ἴσον ὅμοιον, *ad parem similem.*
 239. 6 ἀνολακείτως, *sine assentatione.*
 239. 21 πεπινωμέναι, *habentes antiquum scribendi modum.*
 239. 22 πῖνος, *forma.*
 241. 5 κατὰ μίτον, *sigillatim.*
 241. 29 πεπινωμένως, *antiquo stylo.*
 241. 30 προσιωκῶ, *progressum.*
 243. 20 οὔτοι τέκνον ἔμον, *δέδεται πολεμῆιά ἔργα,*
 243. 22 Ἄλλὰ σὺν ἡμερόντα μετέρχεο ἔργα λόγῳ.
Non tibi fili mi, data sunt bellica opera,
Sed tu dulcia exerce opera orationis.
 244. 15 ἀνέκδοτον, *non editum.*

245. 7 παρεγγείρησις, *conatus*.
 245. 22 ἀναντιφωνησία, *taciturnitas*.
 246. 4 βεβίωται, *vita acta est*.
 246. 11 φιλοσοφούμενα, *philosophica*.
 246. 13 προσφωνούμεν, *nunciatus*.
 246. 27 τὰ κεφάλαια, *capita*.
 246. 29 πῶς τὸ κατὰ πόδισσιν καθήκοντος, *de officio, quod ex circumstantia pendeat*.
 247. 2 προσφώνῳ, *nunciato*.
 247. 3 ἀνοικείμεον, *incommodum*.
 248. 8 σύνταγμα, *commentarium*.
 248. 19 σύγγραμμα, *volumen*.
 248. 30 συσσωρευθῆναι, *collectionem*.
 249. 16 κατηχίσις, *institutiōni*.
 249. 17 σκέπτομαι, *considero*.
 250. 5 εὐθανασίαν, *felicem mortem*.

ERRATA SIC
corrigo.

Pag. 28. lin. 7. Baro, 64. 18. reliquam &. 65. 8.
maximè omnium. 77. 24. conformari. 84. 9.
futuros. 87. 19. Quintianam. 94. 13. maturita-
tem. 109. 30. docti. 139. 6. ioco. 152. 30. atque
honestatem. 195. 28. inuitationem. 208. 16. ad
qua. 218. 5. potuit. 226. 2. animi, dices, qui.
233. 6 M. Catoni. 245. 27. fruticabatur.

6238

Aug. 2^d 1784.